

SIFAT ÇÖZÜMLEMESİ İÇİN YENİ BİR ÖLÇÜT DENEMESİ

Sertaç BAYRAKTAR

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

Uşak

Temmuz, 2015

SIFAT ÇÖZÜMLEMESİ İÇİN YENİ BİR ÖLÇÜT DENEMESİ

Sertaç BAYRAKTAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temmuz, 2015

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

SIFAT ÇÖZÜMLEMESİ İÇİN YENİ BİR ÖLÇÜT DENEMESİ

Sertaç BAYRAKTAR

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2015

Danışman: Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

‘sıfat’, dilbilgisel ve hatta dilbilimsel bir kategori olmadan önce, temelde, varlık bilimsel ve bilgi bilimsel bir kategoridir. Nitekim, ‘sıfat’, dilbilim ve Türkçe’nin dilbilgisi içindeki işleyişini, varlık bilim ve bilgi bilim bağlamında sahip olduğu özelliklere borçludur. Bu sebeple, sıfat çözümlemesi için, onun varlık bilimsel ve bilgi bilimsel özellikleri temele alınarak oluşturulması gereken bir çözümleme ölçütü kullanılmalıdır. Bu çalışmada, böyle bir çözümleme ölçütü oluşturulmuştur.

Çalışmada hedeflenen ölçüt için, sıfatlar, öncelikle, varlıkların mantık biliminde kullanılan özellikleri temelinde sınıflanmıştır. Buna göre, ‘sıfat’ cinsi, ilişkide olduğu varlığı ‘genelleştiren’ ve ‘tekilleştiren’ sıfatlar olmak üzere iki türe ayrılmıştır. ‘sıfat’ın alt-türleri bu ayırım temelinde oluşturulmuştur. Ardından, sıfatlar, ilişkide oldukları fenomenlere göre sahip oldukları kipler bakımından değerlendirilmiş ve ölçüt çok boyutlu bir hale gelmiştir. Buna göre sıfatların, ilişkide oldukları, gösterdikleri varlıklara göre ‘zorunlu’ olma veya ‘olası/seçimli’ olma olasılıklarına göre ‘varlığa göre kip’ bakımından ve ilişkide oldukları varlıkları gösterdikleri insanlara göre ‘zorunlu’ olma veya ‘olası/seçimli’ olma olasılıklarına göre ‘insana göre kip’ bakımından sahip olabilecekleri özellikleri çözümleme ölçütüne alınmıştır. Böylelikle, sınıflama içinde bir türe, varlığa göre bir kipe ve insana göre bir kipe sahip oldukları tespit edilen sıfatların çözümlemesi için üç boyutlu bir çözümleme ölçütü oluşturulmuştur. Ardından, bu çözümleme ölçütünün işlerliği, ortaya çıkan her bir sıfat kalıbına uygun üçer örnek verilerek gösterilmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışma, bugüne kadar kullanılagelen biçim temelli, izlenimci ve tek boyutlu çözümleme ölçütlerinin yerine, işlev temelli, mantıksal, varlık bilimsel, bilgi bilimsel ve üç boyutlu bir çözümleme ölçütü önermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Sifat, Varlık, Sınıflama, Kip*

ABSTRACT

AN APPROACH TO A NEW CRITERION FOR ADJECTIVE ANALYSIS

Sertaç BAYRAKTAR

Department of Turkish Language and Literature

Social Sciences Institute Uşak University, July 2015

Advisor: Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

‘adjective’, fundamentally, is an ontological and epistemological category before than it is a grammatical and even linguistic category. Indeed, it owe its working in linguistics and Turkish Grammar to its characteristics in the context of ontology and epistemology. Therefore, for adjective analysis, there must be used a criterion for analysis which must be formed based upon adjective’s ontological and epistemological characteristics. In this study, such a criterion for analysis was formed.

For this aim, adjectives, firstly, were classified based upon the beings’ characteristics which are used in the logic. Accordingly, ‘adjective’, as a genus, was separated two species as of the adjectives which generalise the being that relate and the adjectives which singularise the being that relate. The sub-species of adjective were formed based on this separation. After that, adjectives were interpreted in terms of the moods that it had in accordance with the phenomenons which it relates; and the criterion became multi-dimensional. Accordingly, the characteristics of adjectives which can have in terms of ‘mood for being’ and ‘mood for human’, respectively, obligation and possibility/selectivity for being and obligation and possibility/selectivity for human, were taken into the criterion for analysis. Thus, there was formed a three-dimensional criterion for adjectival analysis in which an adjective have an order in classification, a mood for being which it relates, and a mood for human which it shows the being that relates. After that, the effectiveness of this criterion for analysis was demonstrated exemplifying three example for adjective patterns which are shaped.

Consequently, this study propose a functional based, logical, ontological, epistemological and three-dimensional criterion for analysis in substitution for formal based, impressionistic and one-dimensional criterion for analysis which was used until today.

Key Words: *Adjective, Being, Classification, Mood*

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı 124008011 No'lu öğrencisi Sertaç BAYRAKTAR'ın "Sıfat Çözümlemesi İçin Yeni Bir Ölçüt Denemesi" adlı tezi 01/07/2015 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Üye (Tez Danışmanı) :Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ
Üye :Yrd. Doç. Dr. Meriç GÜVEN
Üye :Yrd. Doç. Dr. Seleen ÇİFÇİ

İmza

Prof. Dr. Cemil ERTUĞRUL
Enstitü Müdürü

Not: Tutanak (imzaları haricinde) bilgisayarda doldurulmalıdır.

ÖNSÖZ

Bu tezi hazırlamamda beni destekleyen ve bana yardımcı olan başta danışmanım Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ olmak üzere bütün hocalarıma teşekkür ederim.

Benden hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen aileme ve tezle ilgili görüşleriyle işimi kolaylaştıran arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Sertaç BAYRAKTAR

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

- Adı Soyadı** : Sertaç BAYRAKTAR
- Doğum Yeri ve Tarihi** : Susurluk 16/11/1988
- Lisans Öğretimi** : Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
- Yüksek Lisans Öğretimi** : Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
- Bildiği Yabancı Diller** : İngilizce
- Bilimsel Faaliyetleri** : -

İş Deneyimi

- Çalıştığı Kurumlar** : Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

İletişim

- E-posta Adresi** : sertacbayraktar1988@gmail.com

İÇİNDEKİLER	Sayfa
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	
ÖNSÖZ	IX
ÖZGEÇMİŞ	X
İÇİNDEKİLER	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XIII

1. BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı	3
1.2. Çalışmanın Yöntemi.....	3
2. BÖLÜM: KAYNAK TARAMASI (LİTERATÜR TARAMASI).....	6
3. BÖLÜM: SİSTEM, ÖLÇÜT, ÇÖZÜMLEME VE SİSTEM DIŞINDA KALAN ALIŞKANLIKLAR	32
3.1. Sifat Sistemi ve Sifat Çözümlemesi	32
3.1.1 Sifat Sistemi	32
3.1.1.1. Sifatların Sınıflanması ve Sifatlar	32
3.1.1.1.1. Sifatların Sınıflanması.....	34
3.1.1.1.1.1. Yapı Sıfatı	36
3.1.1.1.1.2. Yer Sıfatı	38
3.1.1.1.2. Sifatlar	39
3.1.1.1.2.1. 'yapı sıfatı' ve 'yer sıfatı' Arasındaki Fark.....	40
3.1.1.1.2.2. Örneklerle Yapı Sıfatı	44
3.1.1.1.2.2.1. Dışarık Sıfatı.....	44
3.1.1.1.2.2.1.1. Renk Sıfatı	45
3.1.1.1.2.2.1.2. Boyut Sıfatı	45
3.1.1.1.2.2.2. İçerik Sıfatı	45
3.1.1.1.2.3. Örneklerle Yer Sıfatı.....	52

3.1.1.1.2.3.1. Mekan Parçasında Konumlandırma Sıfatı	55
3.1.1.1.2.3.2. Zaman Parçasında Konumlandırma Sıfatı.....	57
3.1.1.2. Sıfatların Kipleri	60
3.1.1.2.1. Sıfatların Varlığa Göre Kipleri	63
3.1.1.2.1.1. Tözel Kipte Sıfatlar (Zorunlu ve Kalıcı Sıfatlar)	65
3.1.1.2.1.1.1. Ortak-Tözel Kipte Sıfatlar (Asıl Tözel Kipte Sıfatlar).....	66
3.1.1.2.1.1.2. Özel-Tözel Kipte Sıfatlar	66
3.1.1.2.1.2. İlineksel Kipte Sıfatlar (Olası ve Geçici Sıfatlar).....	70
2.1.1.2.2. Sıfatların İnsana Göre Kipleri.....	74
3.1.2. Sıfat Çözümlemesi.....	83
3.1.2.1. Örnekler.....	86
3.2. Sıfat Sistemi Dışında Kalan Alışkanlıklar	88
3.2.1. 'sayı sıfatı' ve Varlık Türleri	88
3.2.1.1. Terimleşmiş Varlık	96
3.2.1.2. Terimleşmemiş Varlık	97
3.2.1.2.1. Sayısı Belirli Bazı Birleşenleriyle Gösterilen Terimleşmemiş Varlık	98
3.2.1.2.2. Sayısı Belirsiz Bazı Birleşenleriyle Gösterilen Terimleşmemiş Varlık	101
3.2.2. 'soru sıfatı'	106
3.2.3. 'belirsiz sıfat/belgisiz sıfat/belgesiz sıfat'	106
4. BÖLÜM: SONUÇ.....	109
5. BÖLÜM: KAYNAKÇA.....	114

KISALTMALAR LİSTESİ

- A.g.e. :Adı geçen eser
Bkz. :Bakınız
Çev. :Çeviren
Ön. Ver. :Önce verilmiş
Syf. :Sayfa
TDK :Türk Dil Kurumu
Vb. :Ve benzeri

1. BÖLÜM: GİRİŞ

Sıfatlar, dilde bir sözcükle veya birden fazla sayıda sözcükle biçimlenen ve ilişkide oldukları varlıkları gösteren yapılardır. Varlıkları insana onların sıfatları gösterir; yani, bir varlığın insan tarafından algılanabilmesi için mutlaka onun en az bir sıfatının insan tarafından algılanabilmesi gerekir. Çünkü biz bir varlığı algılamak aslında onun sıfatını veya sıfatlarını algılarız. Dolayısıyla bir varlığın algılanabilmesi için onun en azından bir sıfata sahip olması zorunludur. Bundan çıkan sonuç, varlık bilimsel (ontolojik) ve bilgi bilimsel (epistemolojik) olarak sıfatın kaynak ulam (kategori) olduğu gerçeğidir.

Türkçe dilbilgisi çalışmalarında sıfatlar, bağlam içinde ilişkiye girdikleri varlıklardan bağımsız olarak incelenmişlerdir. Yani, dilin kullanım alanlarında yapılan gözlemler sonucunda bazı yapıların türlü varlıkların sıfatları oldukları anlaşılmış ve bu yapılar, ilişkiye girdikleri, onların sıfatları oldukları varlıklar dikkate alınmaksızın, kendi başlarına belirli türlerin altına sokulmuşlardır. Bütün dilbilgisi çalışmalarına hakim olan bu bakış açısı ve yaklaşım, sıfatların bağlamda kazandıkları işlevsel değerlerini görmezden gelen benzer sınıflamalar ve çözümlenmeler doğurmuştur. İşlevsel değerleri böylesi bir indirgemeciliğe kurban giden sıfatlar, araştırmalara, genellikle dil içinde nasıl biçimlendikleriyle ilgili olarak konu olmuşlardır.

Sıfatlar, elbette, kategorik olarak belirli türlerin altına girerek sınıflanırlar. Ancak bu sınıflama, o sıfatın ilişkiye girdiği varlık üzerindeki etkisi dikkate alınarak yapılmalıdır. Bu noktada ise mantık biliminde kullanılan ‘tekil kavramlar’ ve ‘genel kavramlar’ ayrımı temele alınmalıdır. Buna göre, ‘sıfat’ cinsinin temelindeki türsel ayrım, sıfatın ilişkide olduğu varlığı ‘tekilleştiren’ veya ‘genelleştiren’ bir sıfat olması çerçevesinde yapılan bir ayrım olmalıdır. Ben, bu çalışmada, ilişkide olduğu varlığı “tekilleştiren” sıfatları ‘yer sıfatı’; ilişkide olduğu varlığı “genelleştiren” sıfatları da ‘yapı sıfatı’ terimleriyle gösterdiğim türlerin altına soktum. Türlerin terimleri tartışılabilir ve bu terimler yerine başka terimler önerilebilir; ancak, bu yaklaşım, yani, varlıkların mantıksal ayrımını oluşturan, sıfatların ‘tekilleştirme’ ve

‘genelleştirme’ işlevleri, onların sınıflanmasında temele alınması gereken bakış açısıdır.

Sınıflama için, sıfatların, ilişkide oldukları varlıkları ‘tekillik’ ve ‘genellik’ ayrımı temelinde nasıl gösterdikleri dikkate alınmalıdır ve sınıflama bu ayrım çerçevesinde yapılmalıdır. Ancak, sıfat çözümlemesi için kullanılacak tek ölçüt bu temele göre oluşturulması gereken bir sınıflama değildir. Sıfatların, ilişkide oldukları varlıklara göre ve o varlıkları o sıfatla algılayan insanlara göre hangi kipte oldukları da önemlidir. ‘kip’ terimiyle ifade edilen kavram İngilizcede ‘mode’ terimiyle karşılır. Bu da, mantıkta yargı türleri için kullanılan bir kavramın terimidir. Buna göre, yargı türleri genellikle ‘zorunlu yargılar’, ‘aktüel/olumsal yargılar’ ve ‘olası/mümkün yargılar’ olmak üzere üçe ayrılmıştır. Ancak bu üçlü tasnifin yanı sıra kimi araştırmacılar yargı türlerini ‘zorunlu olan yargılar’ ve ‘zorunlu olmayan yargılar’ çelişikliği üzerinden sınıflamıştır ki bana göre de bu ikili sınıflama daha doğru bir sınıflamadır. Çünkü, ‘aktüel/olumsal yargılar’ ile ‘olası/mümkün yargılar’, aslında tek bir hali, ‘zorunlu olmama’ halini gösterirler. Bu sebeple yargı türlerini ‘zorunlu yargılar’ ve ‘olası/seçimli yargılar’ olarak tasnif etmek daha doğrudur. ‘yargı’, bir varlığı yargılamaktır; yani, yargılamak, bir varlığın nasıl bir varlık olduğunu söylemektir. Bir varlığın nasıl olduğunu, bize, onun sıfatı söyler. Dolayısıyla, ‘yargı=sıfat’tır. Bir varlığı yargılamak, onu ‘sıfatlamak’tır. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz. Yargı türleri olarak tanımlanan ama esasında ‘kip’ kavramının tanımı içinde yer alan ve ‘yargı kipleri’ olan bu ‘zorunlu olma’ ve ‘olası/seçimli olma’ halleri, yargı=sıfat olduğu için, sıfatın kipleridirler. Dolayısıyla, sıfatlar, ilişkide oldukları fenomenlere göre ya ‘zorunlu’ sıfatlardır ya da ‘olası/seçimli’ sıfatlardır. Sıfatların kipsel kimlikleri işte bu ‘zorunluluk’ ve ‘olasılık/seçimlilik’ kipsel ayrımı temelinde belirlenir. Buna göre, sıfatların ilişkiye girdikleri fenomenler (‘varlık’ ve ‘insan’) göz önüne alındığında, her bir sıfatın iki farklı kipe sahip olduğu görülebilir. Yani, bir sıfat;

1- İlişkiye girdiği, onu gösterdiği varlığa göre bir kipe, yani o varlık için ‘zorunlu’ veya ‘olası/seçimli’ olması olasılığına,

2- İlişkiye girdiği varlığı gösterdiği insana göre başka bir kipe, yani o insan için ‘zorunlu’ veya ‘olası/seçimli’ olması olasılığına sahiptir.

Sıfatların, ilişki içinde oldukları fenomenlere ('varlık' ve 'insan') göre sahip oldukları iki farklı kip, sıfat çözümlemesinde dikkate alınmalıdır. Buradan hareketle, sıfatların kipsel özellikleriyle birlikte çözümleme ölçütü üç boyutlu bir hale gelir. Sonuç olarak, her bir sıfat;

- 1- Sınıflama içinde bir türe,
- 2- İlişkide olduğu varlığa göre bir kipe,
- 3- İlişkide olduğu varlığı gösterdiği insana göre bir kipe sahiptir.

Dolayısıyla sıfat çözümlemesi, her bir sıfatın sahip olduğu bu üç kategorik özelliği dikkate almak zorundadır.

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, bugüne kadar kullanılan biçim temelli, izlenimci ve tek boyutlu çözümleme ölçütünün yerine, işlev ve bağlam temelli, mantıksal, ontolojik, epistemolojik ve üç boyutlu bir çözümleme ölçütü oluşturmaktır.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada sıfat çözümlemesi için yeni bir ölçüt oluşturulmuştur. Bu yeni ölçüt oluşturulurken, disiplinlerarası (interdisciplinary) bir yaklaşımla, mantık biliminde ve felsefenin dalları arasında bulunan varlık bilim (ontology) ve bilgi bilim (epistemology) alanlarında kullanılan bir takım ön kabullerden ve araçlardan yararlanılmıştır. Ayrıca, ele alınan konu, yani 'sıfat' kategorisi ve bu kategorinin tekileri, salt, değişmez özelliklere sahip yapılar olarak düşünülmemiş ve bu sayede, bu kategorinin tekilerinin, dil içinde var olan diğer kategorilerin tekileri bağlamında, onlarla kurdukları ilişki nispetinde sahip oldukları ve dolayısıyla değişebilen özellikleri, ölçüte özgün tarafını vermiştir. Bütünü oluşturan öğelerin diğer öğelerle kurduğu ilişki nispetinde bir anlam ve değere sahip olmaları, 'yapısalcılık' yönteminin fenomenlere bakış açısını belirleyen bir ön kabuldür. Bu ön kabul, bu çalışmada da mevcuttur. 'yapısalcılık', kültür bilimleri için kullanılan yöntemlerden biridir. Bu yöntemin dayandığı temel felsefe, anlayış ise 'görecilik (relativizm)'dir. Bilgilerin ve değerlerin anlamlarının ve işlevlerinin zamana ve

mekana bağılı olmaksızın geçerli olmadıklarını, onların tarihe ve topluma göre anlamlı ve işlevli birimler olduklarını ve bu sebeple değişmelerinin zorunlu olduklarını savunan bu felsefe, bilgiyi ve değeri konu alan bilim ve siyasette mevcut olan inceleme alanlarındaki öğelerin anlamlarını ve işlevlerini tespit etmek için, kaçınılmaz olarak o öğelerin o alanda mevcut olan ‘diğer’ öğelerle kurduğu ilişkiye bakmak zorunluluğunu doğurmuştur. İşte bu zorunluluk ‘yapısalcılık (structuralism)’ adı altında bir yöneme dönüşmüştür. Bu yöntem, ‘disiplinlerarasılık (interdisciplinarity)’ yöntemi ile birlikte, bu çalışmada kullanılan iki yöntemden biridir.

* * *

Çalışmada, bu giriş bölümüyle birlikte beş (5) bölüm yer almaktadır.

İkinci bölüm ‘2. Kaynak Taraması (Literatür Taraması)’ başlığını taşır. Bu bölümde, Türkçe dilbilgisi alanında çalışmış belli başlı araştırmacıların ‘sıfat’ kavramını nasıl tanımladıkları ve sıfatları nasıl sınıfladıkları yer almaktadır. Bölümün sonunda, görüşlerine yer verilen araştırmacıların çalışmalarından çıkan sonuçlar özetlenmekte ve değerlendirmeler yapılmaktadır.

Üçüncü bölüm ‘3. Sistem, Ölçüt, Çözümleme ve Sistem Dışında Kalan Alışkanlıklar’ başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, öncelikle, işlevsel ve bağlamsal açıdan sıfatlar tanımlanmakta ve açıklanmakta ve sıfat çözümlemesi için kullanılacak ölçüt, sıfatların işlevsel ve bağlamsal yönleri temelinde oluşturulmaktadır. Ardından, oluşturulan çözümleme ölçütüne göre belirli sayıda sıfat, ilişkide oldukları varlıklarla birlikte bir tamlama biçiminde, çözümlenmektedir. Bölümün sonunda, eski sınıflamalarda sıfat türü olarak yer alan ancak oluşturulan sistemde ve ölçütte yeri olmayan bazı yapıların neden sistem içine alınmadıkları açıklanmaktadır.

Dördüncü bölüm, ‘4. Sonuç’ başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, çalışmanın önemi, amacı ve çalışmanın üçüncü bölümünde yer alan sıfat sistemi ve bu sistemden yola çıkılarak oluşturulan sıfat çözümleme ölçütü özetlenmekte ve konu ile ilgili öneriler sunulmaktadır.

Beşinci bölüm, '5. Kaynakça' başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, çalışma boyunca yararlanılan kaynakların tam bir listesi verilmektedir.

2. BÖLÜM: KAYNAK TARAMASI (LİTERATÜR TARAMASI)

Bu bölümde, Türkçe dilbilgisi alanında çalışmış belli başlı araştırmacıların sıfat kategorisini nasıl tanımladıkları ve sıfatları nasıl sınıflandırdıkları hakkında bilgiler verilecektir. Konu hakkındaki görüşleri aktarılacak araştırmacılar şunlar olacaktır: Neşe Atabay-İbrahim Kutluk-Sevgi Özel, Muharrem Ergin, Haydar Ediskun, Tahir Nejat Gencan, Tahsin Banguoğlu, Kaya Bilgegil, Zeynep Korkmaz.¹

Neşe Atabay-İbrahim Kutluk-Sevgi Özel

Neşe Atabay, İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel'e göre "Sıfatlar, adların niteliklerini, ne durumda olduklarını, çoğu kez sayılarını, ölçülerini gösteren, soran ya da belirten sözcüklerdir."²

Atabay, Kutluk ve Özel, görev ve anlam açısından sıfatları "1. Niteleme sıfatları 2. Belirtme sıfatları olarak ikiye" ayırırlar.³

Atabay, Kutluk ve Özel'e göre "Kendinden sonra gelen adın niteliğini gösteren sıfatlara niteleme sıfatları [...] denir."⁴

Onlara göre "Adları sayı belirterek, soru sorarak ya da gösterme yoluyla, kimi zaman da belgisiz olarak belirten sıfatlara belirtme sıfatları [...] denir." Bu araştırmacılara göre "Belirtme sıfatlarını şu biçimde bölümlendirebiliriz: a) Gösterme sıfatları b) Soru sıfatları c) Belgisiz sıfatlar ç) Sayı adlarının sıfat olarak kullanılması"⁵

Atabay, Kutluk ve Özel 'gösterme sıfatları' için "Adları, göstererek belirten sıfatlara gösterme sıfatları denir. Bu göstermek genellikle, addan önce *bu, şu, o* sözcüklerinin getirilmesiyle olur."⁶ şeklinde belirlemeler yapmışlardır.

¹ Alıntı yapacağım yazar sırasını, eserlerin alıntı yaptığım baskılarının yıllarına göre belirledim.

² Neşe Atabay, İbrahim Kutluk ve Sevgi Özel, **Sözcük Türleri**, Yöneten ve Yayına Hazırlayan Doğan Aksan (İkinci Baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983), syf. 68.

³ **A.g.e.** syf. 77.

⁴ **A.g.e.** syf. 78.

⁵ **A.g.e.** syf. 80.

⁶ **A.g.e.** syf. 80.

Atabay, Kutluk ve Özel'e göre "Soru sıfatları adları soru yönünden belirten sözcüklerdir. Türkiye Türkçesinde tüm soru sözcükleri bir adla birlikte kullanılarak, adı belirtebilirler. Adları soru yönünden belirtmeye yarayan soru sözcükleri genellikle *ne, neden, nasıl, kaç, kaçınıcı, kaçar, hangi* gibi sözcükler ve başkaları olabilir [...]"⁷

Bu araştırmacılara göre "Türkiye Türkçesinde bir adı, ona kesinlik kazandırmaksızın belirten sıfatlara belgisiz sıfat adı verilir. .... Genellikle *bir, hiç, birtakım, birkaç, birçok, her, biraz, bazı, çoğu, kimi, herhangi, filan, falanca, fazla, bütün, öteki, hep, nice* gibi sözcükler dilimizde belgisiz sıfat olarak görev alırlar [...]"⁸

Onlara göre "Sayı adlarının, başka bir adın sayısını, ölçüsünü, sırasını belirtmek üzere sıfat olarak kullanıldıkları, bir adla bir tamlama oluşturdukları görülür. .... Sayı adları sıfat olduklarında şu bölümlere ayrılırlar: 1. Asıl sayı sıfatları 2. Üleştirme sıfatları 3. Kesir sayı sıfatları 4. Sıra sayı sıfatları." Bu araştırmacılara göre "Adların kesin sayılarını belirtmek için asıl sayı adlarının sıfat olması"na 'asıl sayı sıfatları' denir. Onlara göre 'üleştirme sıfatları', "Adların bölüştürme anlamı vererek sayılarını belirten sıfatlardır." Atabay, Kutluk ve Özel'e göre 'kesir sayı sıfatları', "Belirttikleri adların sayılarını kesirli olarak gösteren sıfatlardır." Bu araştırmacılara göre 'sıra sayı sıfatları', "Belirttikleri adların sıralarını gösteren sıfatlardır."⁹

Atabay, Kutluk ve Özel'in sıfat sınıflaması şöyle gösterilebilir:

1. sıfat
  - 1.1. niteleme sıfatları
  - 1.2. belirtme sıfatları
    - 1.2.1. gösterme sıfatları
    - 1.2.2. soru sıfatları
    - 1.2.3. belgisiz sıfatlar

⁷ A.g.e. syf. 81.

⁸ A.g.e. syf. 82.

⁹ A.g.e. syf. 83-85.

1.2.4. sayı adlarının sıfat olarak kullanılması

1.2.4.1. asıl sayı sıfatları

1.2.4.2. üleştirme sıfatları

1.2.4.3. kesir sayı sıfatları

1.2.4.4. sıra sayı sıfatları

Muharrem Ergin

Muharrem Ergin'e göre "Sıfatlar vasıf ve belirtme isimleridir. [...] sıfatlar nesnelere vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan kelimelerdir."¹⁰ Ergin, sıfatları 'vasıflandırma sıfatları' ve 'belirtme sıfatları' olmak üzere iki türe ayırır. Ona göre 'vasıflandırma sıfatları' "varlığın [...] kendi bünyesinde olan [...] varlığın kendi vasıflarını ifade eden sıfatlar"dır; 'belirtme sıfatları' ise "varlığın bünyesine bağlı olmayan vasıflarını [...] dış vasıflarını" ifade eden sıfatlardır.¹¹ Ergin, bundan sonra, vasıflandırma sıfatlarının çeşitlerinin renk, biçim, boy, yapı, ağırlık, vb. gibi vasıf çeşitleri kadar fazla olduklarını, bu vasıf çeşitlerinin fonksiyonları arasında hiç bir fark olmadığını, hepsi aynı şekilde nesne vasfı bildirdiği için bu sıfatları karşıladıkları vasıf çeşitlerine göre çeşitlere ayırmaya lüzumun da imkanın da olmadığı söyler ve 'vasıflandırma sıfatları'nı bir cins olarak alıp bu cinsi türlerine ayırmaz. Ancak, ona göre 'belirtme sıfatları' bir cins olarak alındığında bunlar, "bu belirtme şekillerine göre dört çeşide ayrılırlar: *işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları, belirsizlik sıfatları.*"¹²

Ergin'e göre "işaret sıfatları nesnelere yerlerine işaret etmek suretiyle belirten kelimelerdir." O, işaret sıfatları türüne giren ve Türkiye Türkçesinde kullanılan sıfatlara örnek olarak 'bu yazı', 'bu ağaç', 'şu ev', 'şu çocuk', 'o gün', 'o yer' 'işbu yol', 'işbu yazı' tamlamalarındaki 'bu', 'şu' 'o' ve 'işbu' kelimelerini verir. 'bu', "yakın için kullanılan işaret sıfatıdır." 'şu', "biraz uzak için kullanılan işaret sıfatıdır." 'o', "uzak için kullanılan işaret sıfatıdır." 'işbu', "*bu*'nun kuvvetlendirilmiş olarak vazife görür."¹³

¹⁰ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi** (On İkinci Baskı, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1984), syf. 244.

¹¹ **A.g.e.** syf. 246.

¹² **A.g.e.** syf. 247.

¹³ **A.g.e.** syf. 247-249.

Ergin' göre "Sayı sıfatları nesnelere sayılarını bildirmek suretiyle belirten kelimelerdir. .... Sayı sıfatları nesnelere sayı bakımından ya yalnız adet olarak, ya dereceli olarak, ya bölük pörçük, ya parça hâlinde veya topluluk şeklinde belirtirler." O, bu fonksiyonlarına göre sayı sıfatlarını 'asıl sayı sıfatları', 'sıra sayı sıfatları', 'üleştirme sayı sıfatları', 'kesir sayı sıfatları' ve 'topluluk sayı sıfatları' olmak üzere beş türe ayırır. Ergin'e göre 'asıl sayı sıfatları' "nesnelerin sayısını gösteren sıfatlardır. .... Diğer sayı sıfatları, sayı isimleri bunlardan yapılmıştır." 'bir elma', 'iki dağ' tamlamalarındaki 'bir' ve 'iki' sıfatlarını bu türe örnek olarak gösterir. O, 'sıra sayı sıfatları'nın, "nesnelerin derecelerinin sayısını gösteren" sıfatlar olduğunu, bu sıfatların adet değil derece gösterdiklerini söyler. 'birinci gün', 'üçüncü sınıf' tamlamalarındaki 'birinci' ve 'üçüncü' sıfatlarını bu türe örnek olarak verir. Yazara göre 'üleştirme sayı sıfatları' "bir bölme, bir ayırma, bir paylaşırma, bir dağıtma ifade eden, nesnelerin sayısını bölük bölük gösteren sayı sıfatlarıdır." 'birer gün', 'ikişer elma' tamlamalarındaki 'birer' ve 'ikişer' sıfatlarını bu türe örnek olarak gösterir. Yazar, 'kesir sayı sıfatları'nı "nesnelerin parçalarını belirten sayı sıfatları" olarak tanımlar. 'üçte bir ekmek', 'dörtte üç elma' tamlamalarındaki 'üçte bir' ve 'dörtte üç' sıfatlarını bu türe örnek olarak verir. Ergin, 'sayı sıfatları' cinsinin 'topluluk sayı sıfatları' türünü "belirttikleri nesnelere arasında bir yakınlık, bir birlik olduğunu gösteren, bir nesne topluluğu ifade eden sayı sıfatları" olarak tanımlar. 'ikiz kardeşler', 'üçüz oğlan' tamlamalarındaki 'ikiz' ve 'üçüz' sıfatlarını bu türe örnek olarak gösterir.¹⁴

Ergin'e göre "soru sıfatları nesnelere soru hâlinde belirten sıfatlardır." O, 'soru sıfatı' türünde altı (6) adet tekil sıfat olduğunu söyler: 'kaç', 'hangi', 'ne', 'nasıl', 'nice' ve 'neredeki'. Ona göre 'kaç', "nesnenin sayısını soru hâlinde belirten sıfattır." 'hangi', "adı geçen nesnenin hangi nesne olduğunu, aynı çeşit nesnelerin hangisi olduğunu soran bir sıfattır." 'ne', "nesnenin ne olduğunu soran sıfattır." 'nasıl', "nesnenin nasıllığını soran bir sıfattır." 'nice', "nesnenin miktarını soran bir sıfattır." 'neredeki', "nesnenin yerini soran bir soru sıfatıdır."¹⁵

Araştırmacıya göre "belirsizlik sıfatları nesnelere belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnelerin dış vasıflarını, bilhassa sayılarını, miktarlarını

¹⁴ A.g.e. syf. 249-252.

¹⁵ A.g.e. syf. 252-254.

belirsiz olarak bildirir, belirsiz bir şekilde ifade ederler.” Ona göre, ‘belirsizlik sıfatları’ türüne giren on iki (12) tekil sıfat vardır: ‘bir’, ‘bütün’, ‘başka’, ‘bâzı’, ‘her’, ‘kimi’, ‘çoğu’, ‘çok’, ‘hiç’, ‘falan, filan, falanca, filanca’, ‘az’, ‘fazla’. Ona göre “*bir* sayı ismi nesnenin bir tane olduğunu göstermek için asıl sayı sıfatı olarak kullanıldığı gibi nesneyi belirsiz olarak ifade etmek için de kullanılır. .... Böyle kullanışlarda *bir* sayı değil, bir belirsizlik ifade eder; nesnenin muayyen olmadığını, gayri muayyen olduğunu gösterir. *bir gün* “bir tek gün” demek değil, “günlerden bir gün” demektir.” ‘bütün’, “nesnenin topunu ifade eden bir sıfattır. ‘başka’, “nesnenin konuşulandan ayrı olduğunu ifade eden belirsizlik sıfatıdır.” ‘bâzı’, “nesnenin muayyen olmadığını ifade eden belirsizlik sıfatı”dır. ‘her’, “nesnenin muayyen olmadığını, umumî olarak ifade edildiğini, nesnenin bütünü anlatan belirsizlik sıfatı”dır. Ona göre “bu sıfattan sonra gelen isim çokluk şeklinde olmaz. Çünkü bu sıfat aynı cinsten bir çok nesneyi ifade etmekle beraber o nesnelerin hepsini toptan değil, ayrı ayrı, teker teker belirtir. *her* sıfatının böyle teker teker olmak üzere aynı cinsten bütün nesnelere ifade etmesi dolayısıyla o nesnelere her birini belirtmek için *her*’den sonra *bir* getirilerek *her bir* sıfat tamlaması yapılır. Bu nesnelere birinin mevcutlarının her hangi biri olduğunu belirtmek için de *her*’den sonra *hangi bir* getirilerek *her hangi bir* sıfat tamlaması yapılır. .... *her* sıfatının *bir ve hangi bir*’in önüne gelerek yaptığı *her bir* ve *her hangi bir* sıfat tamlamaları da *her*’in mânâsını hususileştiren, bir çok nesne yerine tek nesnede toplayan belirsizlik sıfatlarıdır.”. ‘kimi’, “*kim* zamirine belirtme fonksiyonu olan klişeleşmiş *-i* ekinin getirilmesi ile ortaya çıkan” bir sıfattır ve “*bâzı*’nın Türkçesidir.”. ‘çoğu’, “yapısı tıpkı *kimi* gibi olan, yani *çok* zarfı ile belirtme fonksiyonlu *-u* iyelik ekinden yapılmış bulunan” bir sıfattır. ‘çok’, “nesnenin sayısını belirsiz olarak gösteren sıfat”tır. ‘hiç’, “menfi belirsizlik ifade eder.” ‘falan, filan, falanca, filanca’, “tam bir belirsizlik ifadesi” taşır. ‘az’, “nesneyi sayı bakımından belirten belirsizlik sıfatı”dır. ‘fazla’, “miktar bildiren bir belirsizlik sıfatı”dır.¹⁶

Ergin’in sıfat sınıflaması şöyle gösterilebilir:

1. sıfat

1.1. vasıflandırma sıfatları

¹⁶ A.g.e. syf. 254-257.

- 1.2. belirtme sıfatları
  - 1.2.1. işaret sıfatları
    - 1.2.1.1. ‘bu’
    - 1.2.1.2. ‘şu’
    - 1.2.1.3. ‘o’
    - 1.2.1.4. ‘işbu’
  - 1.2.2. sayı sıfatları
    - 1.2.2.1. asıl sayı sıfatları
    - 1.2.2.2. sıra sayı sıfatları
    - 1.2.2.3. üleştirme sayı sıfatları
    - 1.2.2.4. kesir sayı sıfatları
    - 1.2.2.5. topluluk sayı sıfatları
  - 1.2.3. soru sıfatları
    - 1.2.3.1. ‘kaç’
    - 1.2.3.2. ‘hangi’
    - 1.2.3.3. ‘ne’
    - 1.2.3.4. ‘nasıl’
    - 1.2.3.5. ‘nice’
    - 1.2.3.6. ‘neredeki’
  - 1.2.4. belirsizlik sıfatları
    - 1.2.4.1. ‘bir’
    - 1.2.4.2. ‘bütün’
    - 1.2.4.3. ‘başka’
    - 1.2.4.4. ‘bâzı’
    - 1.2.4.5. ‘her’
    - 1.2.4.6. ‘kimi’
    - 1.2.4.7. ‘çoğu’
    - 1.2.4.8. ‘çok’
    - 1.2.4.9. ‘hiç’
    - 1.2.4.10. ‘falan, filan, falanca, filanca’
    - 1.2.4.11. ‘az’
    - 1.2.4.12. ‘fazla’

Haydar Ediskun

Haydar Ediskun'a göre "Varlıkları niteleyen ya da belirten kelimelere **sıfat** denir." Ona göre "Sıfat, bir ismin ya **doğal** ve **sürerli**, ya da **geçici** bir niteliğini gösterebilir. **Doğal** ve **sürerli** nitelik, ismin özünden ayrılmayan, ona yapışık gibi duran niteliklerdir. Örneğin: **Mavi** göz, **tatlı** su, **uysal** çocuk takımlarındaki **mavilik**, **tatlılık** ve **uysallık**, kendilerinden sonraki isimlerin özlerinden ayrılmayacak olan niteliklerdir. **Geçici** nitelik ise, bir süre için isme takılı duran niteliklerdir. Örneğin: **Kamaşan** göz, **köpüklü** su, **çantalı** çocuk takımlarında **kamaşan**, **köpüklü** ve **çantalı** sıfatları kendilerinden sonraki isimlerin geçici nitelikleridir." Yazara göre "Sıfatlar, anlamları bakımından, ikiye ayrılırlar: **a) Niteleme sıfatları, b) Belirtme sıfatları.**"¹⁷

Ediskun 'niteleme sıfatları'nı, "Varlıkları niteleyen, yani onların nasıl olduklarını gösteren sıfatlar [...]" olarak tanımlar. Ona göre bunlar "Varlıkların **durumlarını, [...] biçimlerini, [...] renklerini**" gösterirler.¹⁸

Araştırmacıya göre 'belirtme sıfatları', "Varlıkları **işaret, sayı, belirsizlik, soru** yoluyla belirten sıfatlar [...]"dır. "Belirtme sıfatları, dörde ayrılırlar: **a) İşaret sıfatları, b) Sayı sıfatları, c) Belgisiz sıfatlar, ç) Soru sıfatları.**"¹⁹

Ona göre "**İşaretsıfatları**, varlıkları işaret yoluyla belirten sıfatlardır .... Asıl işaret sıfatları **bu** kalem, **şu** ev, **o** çocuk'takibu, **şu, o**'dur. **Öteki** ev, **beriki** bina, **öbürküy**'deki**öteki, beriki, öbür** kelimeleri ise, işaret anlamlı sıfatlardır."²⁰

Ediskun'a göre "**Sayı sıfatları**, varlıkların sayılarını, sıralarını, eşit bölümlerini, parçalarını belirten sıfatlardır. Sayı sıfatları, dörde ayrılırlar: **a) Asıl sayı sıfatları, b) Sıra sayı sıfatları, c) Üleştirme sayı sıfatları, ç) Kesir sayı sıfatları.**" Araştırmacıya göre "**Asıl sayı sıfatları**, varlıkların sayılarını bildiren sıfatlardır: **Bir** ceviz – **yedi** defter – **oniki** ay – **altıbin** asker – **yüzmilyon** lira [...]" Ona göre "**Sıra sayı sıfatları**, varlıkların sıralarını, derecelerini bildiren sıfatlardır: **Birinci** sınıf, **ikinci** kat, **yüzkırkıncı** sayfa ... vb." Araştırmacıya göre "**Üleştirme sayı sıfatları**,

¹⁷ Haydar Ediskun, **Türk Dilbilgisi** (Yedinci Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999), syf. 132.

¹⁸ **A.g.e.** syf. 133.

¹⁹ **A.g.e.** syf. 133.

²⁰ **A.g.e.** syf. 134.

varlıkların eşit bölümlere ayrıldığını bildiren sıfatlardır: **Birer** portakal, **dokuzar** fındık, **ikişer** gün, **altışar** ay, **iki yüzer** ya da **ikişer yüz** lira ... vb.” Ediskun ‘kesir sayı sıfatları için “**Kesir sayı sıfatları**, varlıkların parçalarını bildiren sıfatlardır: **Yüzdeelli** başarı, **onda bir** olasılık, **yarım** ekmek, **çeyrek** saat, **bir buçuk** lira, **yarı** yol ... gibi.” şeklinde belirlemeler yapmıştır. Ediskun, bu dört sayı sıfatı türünü anlattıktan sonra “Yukarıdaki sayı sıfatlarının dışında, bir de, birlikte oluşu anlatan **topluluk sayı sıfatları** diyebileceğimiz **ikiz**, **üçüz**, **beşiz** gibi sıfatlar vardır. Bunlar, bir tek doğumla ilgili toplulukları anlatan sayı sıfatlarıdır: İki-z çocuk, üç-(ü)z kardeşler ... gibi.” notunu düşerek, Ergin, Banguoğlu ve Gencan’da beşinci sayı sıfatı türü olarak gösterilen ‘topluluk sayı sıfatları’ndan bahseder.²¹

Ediskun’a göre “**Belgisiz sıfatlar**, varlıkları belirsiz olarak belirten sıfatlardır .... Belgisiz sıfatlar, varlıkların özellikle **sayılarını**, **miktarlarını** belirsiz olarak bildiren sıfatlardır.” Ediskun, ‘belgisiz sıfatlar’la ilgili bu belirlemeleri yaptıktan sonra bazı belgisiz sıfatlarla ilgili özel açıklamalara girişir. Ona göre “**Bir**, hem sayı sıfatı, hem de belgisiz sıfat olur. **Bir**, sayı sıfatı olduğu zaman **bir tek** anlamındadır; .... **Bir**, belgisiz sıfat olduğu zaman, **herhangi bir** anlamındadır.” Yazara göre “**Az** sıfatı, **alışılmış olan miktarın altında olmak üzere** varlıkların miktarını belirsiz olarak gösterir: **Az** (para) – **az** (ekmek) – **az** (emek) ... gibi. **Biraz**, **bir** ile **az** sıfatının bileşiğidir. **Alışılmış olan miktarın çok altında olmak üzere** varlıkların miktarını belirsiz olarak gösterir: **Biraz** para – **birazkatık** ... gibi.” O’na göre “**Çok** sıfatı **alışılmış miktarın üstünde olmak üzere** varlıkların miktarını belirsiz olarak gösterir: **Çok** (iş) – **Çok** (para) ... gibi. **Birçok**, **bir** ile **çok** sıfatının bileşiğidir. **Alışılmış miktarın çok üstünde olmak üzere** varlıkların miktarını belirsiz olarak gösterir: **Birçok** insan – **birçok** gürültü ... gibi.” Ediskun’a göre “**Birkaç**, **bir** ile **kaç** soru sıfatının bileşiğidir. Varlıkların miktarını **onu**, **on beşi geçmemek üzere** belirsiz olarak gösterir: **Birkaç** kitap – **birkaç** insan ... gibi.” Yazara göre “**Bütün** varlığın **eksiksiz**, **tam**, **parçalanmamış** olduğunu anlatır: **Bütün** elma – **bütün** gün – **bütün** çocuklar ... gibi.” Ona göre “**Başka**, bilinen varlığa **benzemeyen**, bilinen varlıktan **ayrı olan** varlığı anlatır: **Başka** ev – **başka** kalem – **başka** insanlar – **başka** sesler ... gibi.” Araştırmacıya göre “**Bazı**, Arapça’dır. Türkçe karşılığı **kimi** kelimesidir. Varlıklar arasından **seçme**, **ayırma yapan** bir belgisiz sıfattır: **Bazı** insan ya da **kimi**

²¹ A.g.e. syf. 134-137.

insan - **bazı** günler ya da **kimi** günler - **bazı** geceler ya da **kimi** geceler ... gibi.” Ediskun’a göre “**Nice** ya da **nicenice**, varlıkların sayısını **alışılmış bulunan miktarın üstünde olmak üzere** belirsiz olarak gösterirler: **Nice** insan - **nice** yıllar – **nice nice** ocaklar ... gibi.” O’na göre “**Çoğu** sıfatı, **alışılmış miktarın üstünde olmak üzere** varlıkların sayısını **belirsiz** olarak gösterir. **Çok** sıfatı gibidir, ama sıfat olarak ondan daha az kullanılır: **Çoğu** zaman – **çoğu** kimseler ... gibi.” Ediskun’a göre “Fazla, Arapça’dır; varlıkların sayısını alışılmış bulunan miktarın üstünde olmak üzere belirsiz olarak gösterir: Fazla mal – fazla insan – fazla para ... gibi.” Yazara göre “**Falan**, Arapça’dır; asıl söylenişi **fılan**’dır. Bu sıfat, varlıkları, **yinelenmek istenmeyen genel ve belirsiz bir nitelik**le belirtir: **Falan** insan – **falan** ev – **falan** kitap ... gibi. **Filan**, **falanfilan**, **falanca** ve **filanca**’nın da görevleri ve anlamları **falan** gibidir .... **Falanıncı** ya da **filanıncı**, varlıkların **yinelenmek istenmeyen sıralarını genel ve belirsiz olarak** gösterirler: **Falanıncı** kat – **filanıncı** ev – **falanıncı** sınıflar ... gibi.” Ona göre “**Her**, Farsça’dır; tekil bir varlığı **genelleştirip çoğullaştırılan** bir sıfattır: **Her** insan (= bütün insanlar) – **her** söz (= sözlerin hepsi) – **her** gün (= günlerin hepsi) ... gibi. Varlıklar teker teker belirtilmek istendiği zaman, **her** ve **birbelgisiz** sıfatlarından oluşan **her birbelgisiz** sıfatı kullanılır: **Her bir** insan – **her bir** düşünce ... gibi. Varlıkların **belli olmayan biri, rasgele biri** anlatılmak istendiği zaman, **her**, **hangi** ve **bir** sıfatları birleştirilerek **herhangi bir** biçiminde bir bileşik sıfat yapılır: **Herhangi bir** insan – **herhangi bir** soru ... gibi.” Ediskun’a göre “Farsça **hiç** sıfatı, “**yok değerinde olan şey**” demektir. Bu kelimenin **bir** sıfatıyla birleşmesinden **hiçbir** bileşik sıfatı oluşmuştur ki, **bir tek şeyin bile yokluğunu** anlatır ve kendisinin bulunduğu cümleyi olumsuz cümle yapar: **Hiçbir** insan (görmemek) (= bir tek insan bile görmemek) – **Hiçbir** ses (işitmek) (= en ufak bir ses bile işitmek) ... gibi.” Araştırmacıya göre “**Yarı buçuk**, varlıkların **değerini önemsiz ve pek az dereceye indiren** bir bileşik belgisiz sıfattır: **Yarı buçuk** Arapça – **yarı buçuk** ustalık – **yarı buçuk** futbol takımı ... gibi.” Ona göre “**Yarım yamalak**, varlıkların **değerinin kusurlu, eksik ve üstünkörü** olduğunu gösteren bir bileşik belgisiz sıfattır: **Yarım yamalak** iş - **yarım yamalak** ödevler – **yarım yamalak** ders ... gibi.”²²

²² A.g.e. syf. 137-143.

Ediskun'a göre "Soru sıfatları, varlıkların durumlarını, yerlerini, sayılarını soru yoluyla belirten sıfatlardır: **Hangi** gün? – **nasıl** iş? – **neredeki** ev? – **ne kadar** iş?.. gibi." Ona göre belli başlı soru sıfatları şunlardır: 'kaç', 'hangi', 'nasıl', 'ne', 'ne kadar', 'ne gibi', 'neredeki'. "**Kaç**, varlıkların **sayısını soran** sıfattır: **Kaç** işçi? – **kaç** gün? – **kaç** öğrenci?..gibi". Araştırmacıya göre "**Hangi**, varlıklar arasından bir ya da birkaçını belirtecek **bir yanıt istemek için kullanılan** bir soru sıfatıdır: **Hangi** insan? – **hangi** yıl? – **hangi** öğrenciler?..gibi." Ediskun'a göre "**Nasıl**, varlığın **niteliğini** sorar: **Nasıl**kağıt? – **nasıl** adam? – **nasıl** ev?..gibi." Ona göre "**Ne**, varlıklarını **hangi** sorusu gibi sorar: **Ne** gün? – **ne** işler? – **ne** zaman?..gibi." Araştırmacıya göre 'ne kadar', "Varlıkların **miktarını, sayısını** sorar: **Ne kadar** zeytinyağı? – **ne kadar** öğrenci? – **ne kadar** zaman?..gibi." Ediskun'a göre 'ne gibi', "Varlıkların **özelliklerini** ya da **niteliklerini** sorar: **Ne gibi** çare? – **ne gibi** işler? – **ne gibi** hareketler? – **ne gibi** sorumluluklar?..gibi." Ona göre 'neredeki', "Varlıkların **yerlerini** sorar: **Neredeki** ev? – **neredeki** okul? – **neredeki** bankalar?..gibi."²³

Ediskun'un sıfat sınıflaması şöyle gösterilebilir:

1. sıfat
  - 1.1. niteleme sıfatları
  - 1.2. belirtme sıfatları
    - 1.2.1. işaret sıfatları
    - 1.2.2. sayı sıfatları
      - 1.2.2.1. asıl sayı sıfatları
      - 1.2.2.2. sıra sayı sıfatları
      - 1.2.2.3. üleştirme sayı sıfatları
      - 1.2.2.4. kesir sayı sıfatları
      - 1.2.2.5. topluluk sayı sıfatları (?)
    - 1.2.3. belgisiz sıfatlar
    - 1.2.4. soru sıfatları

²³ A.g.e. syf. 143-144.

Tahir Nejat Gencan

Tahir Nejat Gencan'a göre "Varlıkları niteleyen ya da belirten sözcüklere sıfat denir." Aaştırmacı bu görevleri bakımından sıfatları ikiye ayırır: 'niteleme sıfatları', 'belirtme sıfatları'.²⁴

Gencan'a göre 'niteleme sıfatı', "varlıkları niteleyen, yani varlıkların durumlarını, biçimlerini, renklerini, özelliklerini... -kısaca; nasıl olduklarını-gösteren sözcükler"dir.²⁵Gencan, 'niteleme sıfatları' cinsini türlerine ayırmaktan bahsetmez; ancak ilerleyen sayfalarda 'san (unvan) sıfatları' başlığı altında "İnsanların -rütbe, derece, görev ve sosyal durumlarına göre- adlarına takılan saygı ve tanıma sözleri" olarak tanımladığı 'san (unvan) sıfatları'nın bir niteleme sıfatı çeşidi olduğunu söyler,²⁶ancak bir türünü tespit ettiği cinsin diğer türlerinden bahsetmez.

Ona göre "nitelenmemiş; bir adla ya da belirtici bir sıfatla tümlenmemiş adlar belirtisizlik içinde kalır: *Ağaç yeşeriyor, çiçek açıp meyve verecek. Kuş uçacak. Balık yüzer...* Bu tümcelerde adlar, nitelikleri gösterilmediği; yerleri, nicelikleri belirtilmediği için sınırsız bir genellik içindedir. Bu sınırsız genellik, daha çok, belirtici sıfatlarla kısınlınca varlığın tanınması kolaylaşır."²⁷

Gencan 'belirtme sıfatı'nı, "varlıkları türlü yönlerden belirten sözcükler" olarak tanımlar. Ona göre bunlar "Görevleri bakımından bölümlere ayrılır: 1) İm sıfatları, 2) Sayı sıfatları, 3) Belgisiz sıfatlar, 4) Soru sıfatları, 5) Belirtme görevinde kullanılan sözcükler, takımlar."²⁸

Gencan 'im sıfatları'nı tanımlamaz. Ona göre üç temel im sözcüğü vardır: 'bu', 'şu', 'o'. Gencan'a göre "[...] 'bu' sözcüğünü yakın için, [...] 'şu' sözcüğünü azıcık uzak için, [...] 'o' sözcüğünü de daha uzak için ya da göz önünde bulunmayan varlıkları göstermek için" kullanırız. Ancak Ona göre "Bu kullanım ayrımı kesin değildir. Eşit durumlarda birbirinin yerine de [...]" kullanılabilir. Yazara göre "[...]"

²⁴ Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi* (Ankara, Ayraç Yayınevi, 2001), syf. 197.

²⁵ **A.g.e.** syf. 197.

²⁶ **A.g.e.** syf. 205.

²⁷ **A.g.e.** syf. 198.

²⁸ **A.g.e.** syf. 198.

‘bu’ ile ‘şu’ sözcükleri arasında şu ayrımı gözetilmelidir: a) Geçmiş konular için ‘bu’, b) Sonra gelecekler için ‘şu’ kullanılmalıdır.” Gencan bu tespitini şu örnekte gösterir: “Orhan sınıfta kalmış diyorlar. Ben *şu* inançta idim: Orhan çalışkandır; geçer.”²⁹

Gencan için ‘sayı sıfatları’, “Varlıkları, sayı ile ilgili türlü yönlerden belirten sözcüklerdir.” Bunlar “Görevleri bakımından beşe ayrılır: ‘asıl sayılar’, ‘sıra sayıları’, ‘üleştirme sayıları’, ‘kesir sayıları’, ‘topluluk sayıları’. Gencan’a göre ‘asıl sayılar’, “Varlıkların sayılarını bildiren sözcükler”dir: “*Beş parmak, yetmiş iki kuruş, on bin altı yüz kırk kilo, beş buçuk milyon lira...*” Araştırmacıya göre ‘sıra sayıları’, “Varlıkların sıralarını belirten sayılardır: *Onuncu yıl, beşinci sınıf, yirmi sekizinci okul, altıncı ev...* .... ‘İlk’ sözcüğü ‘birinci’ sözcüğü yerinde kullanılınca sıra sayısı görevinde kullanılmış olur [...]” Ona göre ‘üleştirme sayıları’, “Varlıkların eşit bölümlere ayrıldığını belirten sıfatlardır: *Üçer elma, on ikişer lira, altışar dönüm, dörder arkadaş, yüz elli sekizer...*” Gencan’a göre ‘kesir sayıları’, “Varlıkların bölümlerini belirten sayı öbekleridir: *Dörtte üç, onda dokuz, yüzde on iki, binde bir, yüzde beş faiz...*” Araştırmacı ‘topluluk sayıları’ türünü tanımlamaz; sadece “*İkiz kardeşler, üçüzlerin biri, Hindistan’da bir kadın dördüz doğurmuş. Kanadalı beşizler...*” örneklerini verir.³⁰

Gencan için ‘belgisiz sıfatlar’, “Varlıkları tam olarak değil de, aşağı yukarı belirten sözcüklerdir: *Birkaç öğrenci, bütün insanlar, bir kimse, her çocuk, başka gün, kimi kez, birçok, birtakım, herhangi bir, hiçbir, bazı, falan, yarı buçuk...*”³¹

Araştırmacıya göre ““*Bir*” sözcüğü: a) Varlığın sayısını, yani bir tane olduğunu gösteriyorsa sayı sıfatıdır, b) “*Herhangi bir*” anlamına geliyorsa belgisiz sıfattır: *Bir çocuk geldi.*”³²

Gencan’a göre ‘soru sıfatları’, “Varlıkların durumlarını, yerlerini, sayılarını soru yoluyla belirtmek için kullanılan sözcüklerdir ki, hem niteleme, hem de belirtme

²⁹ A.g.e. syf. 198-199.

³⁰ A.g.e. syf. 200-203.

³¹ A.g.e. syf. 204.

³² A.g.e. syf. 204.

sıfatlarıyla ilgilidir: *Nasıl çocuk? Hangi okul? Kaç kuruş? Ne zaman? Ne biçim söz? Ne türlü davranış? Ne çeşit düşünce?..*”³³

Gencan’ın sıfat sınıflaması şöyle gösterilebilir:

1. sıfat

1.1. niteleme sıfatları

1.1.1. san (unvan) sıfatları

1.1.2. ?

1.2. belirtme sıfatları

1.2.1. im sıfatları

1.2.1.1. ‘bu’

1.2.1.2. ‘şu’

1.2.1.3. ‘o’

1.2.2. sayı sıfatları

1.2.2.1. asıl sayılar

1.2.2.2. sıra sayıları

1.2.2.3. üleştirme sayıları

1.2.2.4. kesir sayıları

1.2.2.5. topluluk sayıları

1.2.3. belgisiz sıfatlar

1.2.4. soru sıfatları

1.2.5. belirtme görevinde kullanılan sözcükler, takımlar

Tahsin Banguoğlu

Tahsin Banguoğlu’ya göre sıfat, “Bir varlığı vasıflayan, veya belirleyen kelime”dir. Ona göre “Sıfatlar iki türlü işleyişlerine göre iki takıma ayrılırlar: *vasıflama sıfatları* (adjectifqualificatif), *belirtme sıfatları* (adjectifdéterminatif).” ‘vasıflama sıfatları’, “[...] bir varlığa ilindiklerinde onun bir vasfını gösterirler: *dar yol, güzel köpek, mor çiçek, ekşi erik* gibi.” ‘belirtme sıfatları’ ise “[...] nesneye

³³ A.g.e. syf. 205.

ilindiklerinde onu bir yönünden belirlerler: *bu çayır, hangi sokak?,kimi çiftçiler, üç kavun gibi.*”³⁴

Ona göre “Sıfatlar ayrı varlıklar olmadıkları, bir varlığa ait bir vasfı, yada bir belirtiyi gösterdikleri için o vasa, o belirtiyeye sahip olanı gerektirirler.”³⁵

Araştırmacıya göre sıfatlar cümlede ‘yüklem ismi’ olarak (“İstanbul güzeldir.”, “İşimiz bu.”, ... vb gibi.) veya sıfat takımı olarak (“güzel çocuk”, “bu iş”, ... vb gibi.) kullanılırlar.³⁶

Banguoğlu, ‘vasıflama sıfatları’ türünü bir cins olarak alıp bu cinsi türlerine ayırmaktan söz etmez. O, ‘vasıflama sıfatları’ başlığı altında bu sıfat türünü sınıflamak yerine, ‘1. Sıfatlarda Karşılaştırma’, ‘2. Berkitme Sıfatları’ ve ‘3. Küçültme Sıfatları’ alt-başlıkları altında, hem ‘vasıflama sıfatları’ hem de ‘belirtme sıfatları’ türleri için, yani bütün sıfat türleri için geçerli olan ‘sıfatların derecelenmesi’ konusuna eğilir.³⁷

Banguoğlu’ya göre “Dört türlü belirtme sıfatı ayırt ederiz: 1. *gösterme sıfatları*, 2. *soru sıfatları*, 3. *belirsiz sıfatlar*, 4. *sayı sıfatları*.”³⁸

Banguoğlu ‘gösterme sıfatları’ için “*Gösterme sıfatları* (adjectifdémonstratif) sıfat olarak kullanılan *gösterme zamirleridir* ... Adlara geldiklerinde nesneyi göstererek belirtirler ve ona mekânda, zamanda, veya tasavvurda uzaklığına göre bir yer tayin ederler” ifadelerini kullanmıştır. Onun bu türe verdiği örneklerin birkaçı ‘bu ağaç’, ‘şu çiftlik’, ‘o dağlar’ tamlamalarındaki ‘bu’, ‘şu’ ve ‘o’ sıfatlarıdır.³⁹

Banguoğlu ‘soru sıfatları’nı, “Adları soru yoluyla belirten sıfatlar” olarak tanımlamıştır. Onun verdiği örneklerden birkaçı olan ‘kaç gün’, ‘hangi tarla’, ‘neci

³⁴ Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri** (Yedinci Baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004), syf. 341.

³⁵ **A.g.e.** syf. 342.

³⁶ **A.g.e.** syf. 342.

³⁷ **A.g.e.** syf. 345-351.

³⁸ **A.g.e.** syf. 351.

³⁹ **A.g.e.** syf. 351-352.

doktor' tamlamalarındaki 'kaç', 'hangi', 'neci' sıfatları 'soru sıfatları' türüne girerler.⁴⁰

Banguoğlu'ya göre 'belirsiz sıfatlar', "Adları kabataslak, yetersizce belirten sıfatlar"dır. "Başka bir deyimle bu sıfatlar ada tek ve belli bir varlığa ad olmamak vasfını getirirler." Ona göre "*Belirsiz belirtme sıfatı* demekle düştüğümüz çelişkiyi ise ancak *yetersiz belirtme* diye açıklayabiliriz. [...] belirsizlik [...] dereceli olur. Türlü belirsiz sıfatlarla cinsin kapsamı daraltılabilir: *bir kadın, her kadın, birçok kadın, çoğu kadınlar, kimi kadın, birkaç kadın, bir iki kadın* gibi."⁴¹

Banguoğlu için "*Sayı sıfatları* (adjectifnuméral) varlıkları sayı, sıra, topluluk vb. yönlerinden belirten sıfatlar"dır ve beş çeşittir: 'asıl sayı sıfatları', 'sıra sayı sıfatları', 'üleme sayı sıfatları', 'kesirli sayı sıfatları', 'topluluk sayı sıfatları'. Ona göre 'asıl sayı sıfatları', "[...] aslında sayıların adlarıdır. Fakat yoğun kavramları olmamak ve daha ziyade nesnelere mikdarca belirtmek işleyişleri sebebiyle onları *asıl sayı sıfatları* [...] adıyla anarız. Gerçekten Türkçede mikdarını belirttikleri nesne ile sıfat takımı şeklinde öbekleşirler: *üç koltuk, on iki ceviz, yüz yirmi beş kuruş* gibi." Araştırmacıya göre 'sıra sayı sıfatları', "Asıl sayı sıfatlarına *-inci* eki getirilerek [...] yapılır." O, bu türe örnek olarak "üçüncü", "beşinci", "on yedinci", "yüz elli ikinci" sıfatlarını gösterir. Banguoğlu'ya göre 'üleme sayı sıfatları', "[...] asıl sayılardan *-er* eki ile [...]" yapılır. Yazarın bu türe verdiği örneklerden bazıları "birer tabak", "dörder kayısı", "onar kişi" tamlamalarındaki "birer", "dörder", "onar" sıfatlarıdır. Araştırmacıya göre 'kesirli sayı sıfatları', "Tam sayıların bir parçasını, kesirli sayıları gösteren sayı sıfatları"dır. Onun bu türe verdiği örneklerin bazıları " $1/3 =$ üçte bir", " $2/5 =$ beşte iki" yapılarıdır. Banguoğlu'ya 'topluluk sayı sıfatları', "İkiden başlayarak bir sıra asıl sayı sıfatlarına gelen *-iz* eki [...]" ile oluşmuş sıfatlardır. "Bunlar o sayıda ve bir arada bir topluluk ifade ederler." Yazarın bu türe örnek olarak verdiği sıfatların bazıları "ikiz kardeşler" tamlamasındaki "ikiz" sıfatı ve "üçüz", "dördüz", "beşiz", "altız" sıfatlarıdır.⁴²

⁴⁰ A.g.e. syf. 352.

⁴¹ A.g.e. syf. 352-353.

⁴² A.g.e. syf. 353-356.

Banguoğlu'nun sıfat sınıflaması şöyle gösterilebilir:

1. sıfat
  - 1.1. vasıflama sıfatları
  - 1.2. belirtme sıfatları
    - 1.2.1. gösterme sıfatları
    - 1.2.2. soru sıfatları
    - 1.2.3. belirsiz sıfatlar
    - 1.2.4. sayı sıfatları
      - 1.2.4.1. asıl sayı sıfatları
      - 1.2.4.2. sıra sayı sıfatları
      - 1.2.4.3. üleştirme sayı sıfatları
      - 1.2.4.4. kesirli sayı sıfatları
      - 1.2.4.5. topluluk sayı sıfatları

Kaya Bilgegil

Kaya Bilgegil'e göre "Hem bir varlık veya niteliğe hem de onun bir vasfına delâlet eden isim, sıfat adını alır." Ona göre sıfatlar iki türe ayrılır: 'niteleme sıfatları' ve 'belirtme sıfatları'.⁴³

Bilgegil 'niteleme sıfatları'nı, "İsimlere ait nitelikleri ifade eden sıfatlar" olarak tanımlar. Bunlar "Renk, durum, huy, vücuda ait vasıf gibi çeşitli anlamlardan birini taşırlar." O, 'sarı', 'sert', 'güzel', 'obur', 'başka', 'diğer', 'hasta' gibi sıfatları bu türe örnek olarak verir. Ona göre "Niteleme sıfatları, ya kulaktan öğrenilir, yahut kuralla teşkil olunur. Birinci durumda olanlara "*simâî*", ikinci durumdakilere "*kıyâsi sıfat*" denirdi. *Boz, iyi, ak, küçük, aç, tok* sıfatları *simâî*; *akıllı, bilgisiz, çalgıcı, küskün, çalışkan...* sıfatları, kıyasidir."⁴⁴

Bilgegil için 'belirtme sıfatları', "İsimlere ait belirti, sayı veya söz söyliyence (=mütekellimce) belirtilmesi istenilen yönü ifade eden sıfatlar"dır. O, 'belirtme

⁴³ Kaya Bilgegil, **Türkçe Dilbilgisi** (İkinci Basım, Konya, Salkımsöğüt Yayınevi, 2014), syf. 173.

⁴⁴ **A.g.e.** syf. 173-174.

sıfatları'nı dört türe ayırır: 'işaret sıfatları', 'sayı sıfatları', 'belgesiz sıfatlar', 'soru sıfatları'.⁴⁵

Bilgegil'e göre "İsimlerin medlûlünü, -söz söyliyene göre- mesafe kavramı katmak suretiyle işaret yoluyla belirten kelimelere "işaret sıfatı" denir. Bunlar, esas itibariyle *bu, şu, o* kelimelerinden ibarettir ki, birincisi yakın, ikincisi biraz uzak, üçüncüsü çok uzak mesafedeki bir nesneyi veya mecaz yoluyla kendilerine mesafe isnadedilen bir kavramı anlatırken kullanılır. *Bu adam, şu kitap, o düşünce* örneklerinde görüldüğü gibi. .... Yakın için *beriki*, uzak için *öteki* sözleri de kullanılır."⁴⁶

Araştırmacıya göre "İsimlerdeki kavramı, sayı bakımından sınırlıyan kelimeler, sayı sıfatı adını alır." Yazara göre "sayı sıfatları dörde ayrılır": 'asıl sayı sıfatları', 'sıra sayı sıfatları', 'kesir sayı sıfatları', 'üleştirme sayı sıfatları'. Ona göre 'asıl sayı sıfatları' türüne "Gerek positif, gerek negatif bütün tam sayılar [...]" girer: 'bir', 'iki', 'on', 'yüz', 'bin', 'onbin', 'milyon'... vb. gibi. Bilgegil'e göre 'sıra sayı sıfatları', "İsimlerin kavramını, kendi sınıfları içindeki dereceleri ile sınıflandıran sıfatlardır. *Üçüncü, beşinci, onuncu* gibi." Yazara göre 'kesir sayı sıfatları', "[...] bir sayının parçasını ifade eder." 'yüzde beş', 'onda iki', 'üçte bir', 'binde dört', yazarın bu türe giren sıfatlara verdiği örneklerdir. Bilgegil'e göre 'üleştirme sayı sıfatları', "Bir zümrenin her ferdine eşit olarak bir miktar isabetini ifade eden sıfatlar [...]"dır. Yazarın bu türe verdiği örneklerin bazıları 'birer', 'üçer', 'altışar', 'yedışer' sıfatlarıdır.⁴⁷

Bilgegil'e göre 'belgesiz sıfatlar', "[...] isimleri genel surette belirten kelimelerdir. En mühimleri şöylece sıralanabilir: *Bir, herhangi bir, bazı, diğer, birkaç, bir kısım, bir takım, her, nice, umum, bütün, çend, tüm, tam, tekml, hayli, cümle, cemi, böyle bir, şöyle bir, öyle bir, birçok, vâfir, ziyâde, azîm, külli, hesapsız, kamu...*" Ona göre "'Bir" kelimesi, yanında ölçü bildiren, ölçü birimine delâlet eden bir isim olmadıkça, belgesiz sıfattır."⁴⁸

⁴⁵ A.g.e. syf. 174-177.

⁴⁶ A.g.e. syf. 174.

⁴⁷ A.g.e. syf. 174-176.

⁴⁸ A.g.e. syf. 176.

O, ‘soru sıfatları’nı, ‘İsimlerin; yer, zaman, sayı ve nitelik bakımından belirtili hâle konması isteğini ifade eden sıfatlar [...]’ olarak tanımlamıştır. “*Ne, nasıl, kaç, hangi?...gibi kelimelerden meydana gelir.*”

Bilgegil’in sıfat sınıflaması şöyle gösterilebilir:

1. sıfat
  - 1.1. niteleme sıfatları
  - 1.2. belirtme sıfatları
    - 1.2.1. işaret sıfatları
      - 1.2.1.1. ‘bu’
      - 1.2.1.2. ‘şu’
      - 1.2.1.3. ‘o’
    - 1.2.2. sayı sıfatları
      - 1.2.2.1. asıl sayı sıfatları
      - 1.2.2.2. sıra sayı sıfatları
      - 1.2.2.3. kesir sayı sıfatları
      - 1.2.2.4. üleştirme sayı sıfatları
    - 1.2.3. belgesiz sıfatlar
    - 1.2.4. soru sıfatları

Zeynep Korkmaz

Zeynep Korkmaz’a göre “[...] sıfatlar, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözcüklerdir.”⁴⁹

Korkmaz sıfatları “kendi içlerinde: I. Kökenlerine, II. Yapılarına, III. İşlevlerine göre, olmak üzere üç türlü sınıflandırır.”⁵⁰ Araştırmacıya göre “Sıfatlar işlevlerine göre a) nitelik sıfatları, b) belirtme sıfatları olmak üzere iki ana gruba ayrılır.”⁵¹ Korkmaz’a göre “Nitelik sıfatları, canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlardır.” Korkmaz, bundan sonra ‘nitelik sıfatları’ türünü bir

⁴⁹ Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi** (Dördüncü Baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014), syf. 335.

⁵⁰ **A.g.e.** syf. 338.

⁵¹ **A.g.e.** syf. 338.

cins olarak alıp bu cinse ait on altı (16) tür tespit eder; ancak bu tespitinden sonra bu nitelik sıfatı türlerine yenilerinin de eklenebileceği notunu düşer. ‘nitelik sıfatı’ cinsinin yazarın tespit ettiği on altı türü şunlardır:

- 1- Adlar önünde renk bildiren sıfatlar: ‘ak’, ‘kara’, ‘mavi’, ... vb. gibi.
- 2- Varlıkların ‘iyi’, ‘kötü’, ‘güzel’, ‘çirkin’, ‘çalışkan’, ‘tembel’, ‘kaba’, ‘zari’, ... vb. gibi soyut niteliklerini bildiren sıfatlar: “ağır bir tifo”, “cana yakın bir eşya”, ... vb. gibi.
- 3- Varlıkların dış görünüşlerini, beden yapılarını veya fiziksel özelliklerini niteleyen ‘genç’, ‘ihtiyar’, ‘sağır’, ‘kör’, ‘şişman’, ‘zayıf’, ‘alçak’, ‘yüksek’, ‘durgun’, ‘hareketli’, ... vb. gibi sıfatlar.
- 4- Mekânda ve zamanda mesafe niteliği bildiren ‘dar’, ‘geniş’, ‘ırak’, ‘yakın’, ‘sığ’, ‘derin’, ... vb. gibi sıfatlar.
- 5- Varlıkların duyu organları ile algılanan niteliklerini bildiren ‘acı’, ‘tatlı’, ‘buruk’, ‘ekşi’, ‘ılık’, ‘sıcak’, ‘soğuk’, ‘yumuşak’, ‘sert’, ... vb. gibi sıfatlar.
- 6- Ada herhangi bir özelliğe sahip olma, o özelliği taşıma niteliği katan sıfatlar: “akıllı çocuk”, “görgülü insan”, “namuslu adam”, “yelkenli gemi”, ... vb. gibi.
- 7- Bir yerli olmayı, bir yere veya bir şeye mensubiyeti gösteren sıfatlar: “Ankaralı iş adamı”, “İzmirli bir kız”, “üniversiteli öğrenciler”, ... vb. gibi.
- 8- “Bir şey için” anlamındaki veya bir şeyin bollukla bulunduğu yeri gösteren tahsis sıfatları: “elbiselik kumaş”, “kiralık araba”, “yazlık ev”, “aylık dergi”, ... vb. gibi.
- 9- Kişilerde alışkanlığı, nesnelere belirgin özelliği gösteren sıfatlar: “akşamcı adam”, “inatçı keçi”, “yalancı kadın”, “şaşırtıcı başarı”, ... vb. gibi.
- 10- Bir varlık veya nesnede bir niteliğin eksikliğini, yokluğunu gösteren sıfatlar: “anlamsız direniş”, “balıksız göl”, “düzensiz çalışma”, ... vb. gibi.
- 11- Bir nesnenin yapıldığı maddeyi gösteren veya o duyguyu veren sıfatlar: “altın kalem”, “demir kapı”, “tahta sandalye”, ... vb. gibi.

- 12- Bir niteliğin bir varlıkta yoğun olarak bulunduğunu gösteren sıfatlar: ‘alınan’, ‘çalışkan’, ‘doğurgan’, ‘girişken’, ... vb. gibi.
- 13- Adlara anlamca bir bildirme ve pekiştirme niteliği katan sıfatlar: ‘azgın’, ‘bezgin’, ‘çoşkun’, ‘dalgın’, ‘durgun’, ... vb. gibi.
- 14- Yapılmış bitmiş bir oluşu ve kılışı bir varlığa, bir nesneye nitelik olarak veren sıfatlar: ‘açık (kapı)’, ‘bozuk (yol)’, ‘çıkık (kol)’, ‘kısık (ses)’, ... vb. gibi.
- 15- ‘asma (tavan)’, ‘aşırma (mal)’, basma (kitap)’, ‘besleme (basın)’, ‘dolma (kalem)’, ‘kabartma (resim)’, ‘serpme (badana)’, ‘süzme (bal)’ örneklerinde görüldüğü gibi bir tarzı ve adların yapılış özelliğini bildiren sıfatlar.
- 16- Nitelikte süreklilik bildiren sıfatlar: “bakıcı kadın”, “bıktırıcı ısrar”, “kalıcı eser”, ... vb. gibi.⁵²

Korkmaz’a göre “Belirtme sıfatları, niteleme sıfatlarından farklı olarak varlıkları *niteleme* değil *belirtme* işlevi yüklenmiş olan sıfatlardır. [...] [...] belirtme sıfatları kendi içinde, işaret sıfatları (gösterme), sayı sıfatları, soru sıfatları ve belirsizlik sıfatları olmak üzere dört alt gruba ayrılır.”⁵³

Araştırmacıya göre “İşaret sıfatları varlıkları gösterme yoluyla belirten sıfatlardır. Belirtme, varlıkların buldukları yeri mekândaki, zamandaki veya tasavvurdaki uzaklık derecelerine göre göstererek yapılır.” Ona göre Türkiye Türkçesinde bu işlevi ‘bu’, ‘şu’ ve ‘o’ sıfatları yüklenmiştir.⁵⁴ Korkmaz’a göre “**İşte** ünlemi bazen anlamı pekiştirilmiş bir işaret sıfatı olarak kullanılır, *işte kâğıt*, *işte kalem yaz bakalım*. **İşte** aradıkların buradaymış gibi. İşte ünlemi, bazen işaret sıfatları önünde bir pekiştirici olarak da kullanılır: *İşte bu yerde*; *işte şu adam*; *işte o ev* gibi.”⁵⁵

Korkmaz’a göre “Sayı sıfatları, adları sayı gösterme yoluyla belirten sıfatlardır. .... sayı sıfatları [...] asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sıfatları, kesirli sayı sıfatları ve topluluk sayı sıfatları olmak üzere beş alt gruba

⁵² A.g.e. syf. 356-362.

⁵³ A.g.e. syf. 375.

⁵⁴ A.g.e. syf. 375.

⁵⁵ A.g.e. syf. 376.

ayrılır.” Ona göre “Asıl sayı sıfatları, eklendikleri, adla birer sıfat tamlaması oluşturan ve adın sayısını belirten sıfatlardır.” Yazara göre “*İlk* ve *son* sıfatları da açık bir sayı belirtmemekle birlikte *ilk* ve *son* sayıları bildirmeleri bakımından asıl sayı sıfatları arasına sokulabilir.” Korkmaz’a göre “Sıra sayı sıfatları varlık ve nesnelereki derecelenme sayısını gösteren sıfatlardır. *İkinci yıl, onuncu yüzyıl* örneklerinde görüldüğü gibi; asıl sayı sıfatlarına +*IncI*/*+UncU* ekinin getirilmesi ile oluşturulur. .... *Sonuncu* sözü de yukarıdakiler gibi herhangi bir açık sayıya bağlanmamasına rağmen, derecede sonuncu olmayı bildirdiği için bunu da sıra sayı sıfatı sayabiliriz.” Araştırmacıya göre “Üleştirme sıfatları, sayıları bölüştürme yoluyla belirten sıfatlardır.” O, bu türe örnek olarak ‘birer’, ‘dörder’, ‘beşer’, ‘ikişer’, ‘altışar’, ‘yedişer’ sıfatlarını verir. Korkmaza ‘kesirli sayı sıfatları’nu “[...] belirttikleri adların sayısını kesirli olarak gösteren sıfatlar [...]” olarak tanımlamıştır. Onun bu türe verdiği örnekler arasında “üçte bir hisse”, “dörtte bir elma”, “beşte bir getiri”, “yüzde otuz faiz”, “yüzde beş komisyon” tamlamalarındaki sıfatlar bulunur. Araştırmacıya göre “1/2’nin sözle ifadesi olan *yarım* sıfatı da kesirli sıfat sayılabilir. *Yarım gün Edremit’te kaldılar...*” Korkmaz için “Topluluk sayı sıfatları, adın gösterdiği varlık ve nesnelere arasında bir yakınlık, birliktelik ve topluluk bulunduğunu gösteren sıfatlardır.” Yazarın bu türe örnek olarak verdiği sıfatlardan bazıları ‘ikiz kardeş’, ‘dördüz bebekler’, ‘ikili anlaşma’, ‘beşli tabanca’, ‘yedili şamdan’ tamlamalarındaki sıfatlardır.⁵⁶

Korkmaz’a göre “Soru sıfatları, varlık ve nesnelere soru yoluyla belirten sıfatlardır. Sıfatın bu işlevi, adın önüne getirilen *kaç, kaçar, kaçınıcı, hangi, ne, nasıl, neredeki* gibi soru sözleri ile karşılanır. Bunlardan *kaç* sıfatı varlık ve nesnelere sayısını belirtmek için kullanılır. .... *kaçar* sıfatı üleştirme sıfatlarının, *kaçınıcı* da sıra sayı sıfatlarının soru biçimleri için kullanılır. .... *hangi* [...]sıfatı söz konusu nesnenin hangi nesne olduğunu belirtmeye yarayan daha doğrusu iki veya daha çok şeyden birini belirtecek cevap almak için kullanılan bir soru sıfatıdır. .... *Ne* sıfatı, nesnenin ne olduğunu, durumunu soran ve *hangi* anlatımı taşıyan bir soru sıfatıdır. [...] *nasıl*, [...] adlar önünde bir varlığın, bir nesnenin nasıl olduğunu, nitelik ve özelliklerini soran bir sıfattır.” ‘neredeki’ sıfatı ise’ “nesnelere bulunduğu yeri belirtmeye yarar.”⁵⁷

⁵⁶ A.g.e. syf. 377-381.

⁵⁷ A.g.e. syf. 381-383.

Araştırmacıya göre “Belirsizlik sıfatları, varlık ve nesnelerin sayı ve miktarını açık ve kesin olarak değil kabataslak, belirsiz olarak bildiren sıfatlardır.” Ona göre “[...] başlıca belirsizlik sıfatları şunlardır: *az, az buçuk, başka, bazı, belli başlı, bir, biraz, birçok, birkaç, bir hayli, birtakım, bir sürü, bir yığın, bunca, bütün, çok, çoğu, fazla, her, hiç, hiçbir, hudutsuz, kaç, kimi, nice, sınırsız, yığın yığın* vb.” Yazara göre “*Bir* sayı adı, bir adın önünde sayı sıfatı olarak da belirsiz sıfat olarak da kullanılır. Yalnız *bir*, sayı sıfatı olarak kullanıldığında vurguludur, (*bir kalem, bir fotoğraf, bir ev* gibi), belirsiz sıfat olduğunda vurgusuzdur; “herhangi bir” anlamı verir.”⁵⁸

Korkmaz’ın sıfat sınıflaması şöyle gösterilebilir:

1. sıfat

1.1. nitelik sıfatları

1.1.1. adlar önünde renk bildiren sıfatlar

1.1.2. varlıkları ‘iyi’, ‘kötü’, ‘güzel’, ‘çirkin’, ‘çalışkan’, ‘tembel’, ‘kaba’, ‘zari’, ... vb. gibi soyut niteliklerini bildiren sıfatlar

1.1.3. varlıkların dış görünüşlerini, beden yapılarını veya fiziksel özelliklerini niteleyen ‘genç’, ‘ihtiyar’, ‘sağır’, ‘kör’, ‘şişman’, ‘zayıf’, ‘alçak’, ‘yüksek’, ‘durgun’, ‘hareketli’, ... vb. gibi sıfatlar

1.1.4. mekânda ve zamanda mesafe niteliği bildiren ‘dar’, ‘geniş’, ‘ırak’, ‘yakın’, ‘sığ’, ‘derin’, ... vb. gibi sıfatlar

1.1.5. varlıkların duyu organları ile algılanan niteliklerini bildiren ‘acı’, ‘tatlı’, ‘buruk’, ‘ekşi’, ‘ılık’, ‘sıcak’, ‘soğuk’, ‘yumuşak’, ‘sert’, ... vb. gibi sıfatlar

1.1.6. ada herhangi bir özelliğe sahip olma, o özelliği taşıma niteliği katan sıfatlar

1.1.7. bir yerli olmayı, bir yere veya bir şeye mensubiyeti gösteren sıfatlar

1.1.8. “bir şey için” anlamındaki veya bir şeyin bollukla bulunduğu yeri gösteren tahsis sıfatları

1.1.9. kişilerde alışkanlığı, nesnelere belirgin özelliği gösteren sıfatlar

1.1.10. bir varlık veya nesnede bir niteliğin eksikliğini, yokluğunu gösteren sıfatlar

⁵⁸ A.g.e. syf. 383-385.

1.1.11. bir nesnenin yapıldığı maddeyi gösteren veya o duyguyu veren sıfatlar

1.1.12. bir niteliğin bir varlıkta yoğun olarak bulunduğunu gösteren sıfatlar

1.1.13. adlara anlamca bir bildirme ve pekiştirme niteliği katan sıfatlar

1.1.14. yapılmış bitmiş bir oluşu ve kılışı bir varlığa, bir nesneye nitelik olarak veren sıfatlar

1.1.15. ‘asma (tavan)’, ‘aşırma (mal)’, ‘basma (kitap)’, ‘besleme (basın)’, ‘dolma (kalem)’, ‘kabartma (resim)’, ‘serpme (badana)’, ‘süzme (bal)’ örneklerinde görüldüğü gibi bir tarzı ve adların yapılış özelliğini bildiren sıfatlar

1.1.16. nitelikte süreklilik bildiren sıfatlar

1.2. belirtme sıfatları

1.2.1. işaret (gösterme) sıfatları

1.2.1.1. ‘bu’

1.2.1.2. ‘şu’

1.2.1.3. ‘o’

1.2.1.4. ‘işte’ (?)

1.2.2. sayı sıfatları

1.2.2.1. asıl sayı sıfatları

1.2.2.2. sıra sayı sıfatları

1.2.2.3. üleştirme sıfatları

1.2.2.4. kesirli sayı sıfatları

1.2.2.5. topluluk sayı sıfatları

1.2.3. soru sıfatları

1.2.4. belirsizlik sıfatları

Tarama Değerlendirmesi

Buraya kadarki yedi ayrı sıfat sınıflamasına baktığımızda şu sonuçların çıktığı görülür:

1- Bütün çalışmalarda ‘sıfat’ terimi, ‘sıfat’ cinsinin temelde ayrıldığı iki tür çerçevesi içinde tanımlanmıştır. Çalışmaların tamamında ‘sıfat’ cinsi ‘niteleme/nitelik/vasıflandırma/vasıflama sıfatları’ ve ‘belirtme sıfatları’ terimleriyle iki türe ayrılmıştır. Görüleceği gibi, türlerden birinin terimi üzerinde görece önemsiz bir ihtilaf var iken diğer tür, yedi çalışmada da aynı terimle, ‘belirtme sıfatları’ terimiyle karşılanmıştır.

2- ‘niteleme/nitelik/vasıflandırma/vasıflama sıfatları’ türü, sadece Zeynep Korkmaz’ın Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi adlı çalışmasında bir cins olarak alınıp türlere ayrılmıştır. Korkmaz’ın eserinde ‘nitelik sıfatları’ cinsi on altı (16) türe ayrılır. Diğer çalışmalarda söz konusu tür, bir cins olarak alınıp türlere ayrılmaz; bir ‘özel-tür’ olarak kaplamında sadece tekil örnekler yer alır.

3- Çalışmaların biri dışında diğerlerinin tamamında ‘belirtme sıfatları’ türü bir cins olarak alınıp ‘işaret/gösterme sıfatları’, ‘sayı sıfatları/sayı adlarının sıfat olarak kullanılması’, ‘soru sıfatları’, ve ‘belgesiz/belgisiz sıfatlar/belirsizlik sıfatları’ olmak üzere dört (4) türe ayrılmıştır. Ancak, Tahir Nejat Gencan’ın Dilbilgisi adlı eserinde ‘belirtme sıfatları’ türü bir cins olarak, ‘im sıfatları’, ‘sayı sıfatları’, ‘belgisiz sıfatlar’, ‘soru sıfatları’ ve ‘belirtme görevinde kullanılan sözcükler, takımlar’ olmak üzere beş (5) türe ayrılmıştır. Onun, diğer çalışmalarda ‘işaret sıfatları’ veya ‘gösterme sıfatları’ terimiyle karşılanan tür için ‘im sıfatları’ terimini kullanması, türün kaplamına giren unsurlar hakkında farklı bir iddiada bulunmadığı için, sadece terim düzeyinde kalan bir farklılıktır. Gencan’ın sınıflamasında ‘belirtme sıfatları’nın türleri bağlamında yer alan kategorik farklılık, Onun ‘belirtme görevinde kullanılan sözcükler, takımlar’ terimiyle karşıladığı ve bu cinsin kaplamında yer alan beşinci türdür. Ancak Gencan, ‘belirtme sıfatları’nın bu beşinci türü hakkında, onun var olduğu dışında herhangi bir bilgi vermez. Bir örneği dahi verilmeyen bu tür sadece terim düzeyinde kalır.

4- ‘belirtme sıfatları’ cinsinin ‘işaret/gösterme/im sıfatları’ türü bütün çalışmalarda bir özel-türdür; yani bu türün kendisi cins olup türlere bölünmez; bu türün altında tekil örnekler yer alır. Ancak kimi araştırmacılar, bu türün tekillerinin neler olduğunu belirtmişler; kimi araştırmacılar ise belirtmemişlerdir. Bilgegil ve Gencan’a göre ‘işaret sıfatları/im sıfatları’ yalnızca ‘bu’, ‘şu’ ve ‘o’ yapılarından ibarettir. Ergin’e göre ‘işaret sıfatları’ türü, ‘bu’, ‘şu’, ‘o,’ ve ‘işbu’ yapılarını kaplamına alır. Korkmaz ise, ‘işaret (gösterme) sıfatları’ türünün kaplamına ‘bu’, ‘şu’ ve ‘o’ yapılarını almış ve bunlara ek olarak ‘işbu’ ünleminin de bazen işaret sıfatı olarak kullanıldığını söylemiştir. Geri kalan araştırmacılar, Banguoğlu, Ediskun ve Atabay-Kutluk-Özel, bu türün tekillerini belli yapılarla sınırlamamış, türün tekileri için rastgele birkaç örnek vermişlerdir.

5- ‘belirtme sıfatları’ cinsinin ‘sayı sıfatları/sayı adlarının sıfat olarak kullanılması’ türü bütün çalışmalarda bir cins olarak alınıp türlere ayrılmıştır. Ancak, bu türlerin sayısı konusunda bir ihtilaf vardır. Kimi araştırmacılar (Atabay-Kutluk-

Özel ve Bilgegil) bu cinsi ‘asıl sayı sıfatları’, ‘üleştirme sıfatları/üleştirme sayı sıfatları’, ‘kesir sayı sıfatları’ ve ‘sıra sayı sıfatları’ olmak üzere dört (4) türe ayırırken, kimi araştırmacılar ise (Gencan, Ergin, Banguoğlu ve Korkmaz) bu cinsin kaplamında bu dört türe ek olarak bir de ‘topluluk sayı sıfatları’ olarak terimleştirdikleri beşinci bir tür olduğunu iddia ederler. Ediskun ise, ‘topluluk sayı sıfatları’ nı tür olarak alıp almama konusunda kararsız kalmış görünür.

6- ‘belirtme sıfatları’ cinsinin ‘soru sıfatları’ türü bütün çalışmalarda bir özel-tür olarak alınmıştır; yani, bu tür, çalışmaların tamamında, kaplamındaki tekillere varmadan önceki son genel kavramdır. Ancak, Ergin, diğer çalışmalardan farklı olarak, bu türün kaplamında hangi tekil sıfatların yer aldığını da göstermiştir. Ergin’e göre ‘soru sıfatları’, ‘kaç’, ‘hangi’, ‘ne’, ‘nasıl’, ‘nice’ ve ‘neredeki’ yapılarından ibarettir. Diğer araştırmacılar bu türün örneklerini belirli yapılarla sınırlamamışlardır.

7- ‘belirtme sıfatları’ cinsinin ‘belirsiz/belgesiz/belgisiz sıfatlar/belirsizlik sıfatları’ türü de bütün çalışmalarda bir özel-tür olarak alınmıştır; yani, bu tür de, çalışmaların tamamında, kaplamındaki tekillere varmadan önceki son genel kavramdır. Ancak, yine Ergin, diğer çalışmalardan farklı olarak, bu türün kaplamında hangi tekil sıfatların yer aldığını da göstermiştir. O’na göre ‘belirsizlik sıfatları’, ‘bir’, ‘bütün’, ‘başka’, ‘bâzı’, ‘her’, ‘kimi’, ‘çoğu’, ‘çok’, ‘hiç’, ‘falan, filan, falanca, filanca’, ‘az’ ve ‘fazla’ yapılarından ibarettir. Diğer araştırmacılar bu türün örneklerini belirli yapılarla sınırlamamışlardır.

* * *

Türkçe dilbilgisi alanında çalışmış belli başlı araştırmacıların sıfatlarla ilgili tespitlerinden görüleceği üzere, sıfatlar, dilbilgisi alanında işlev ve anlam temelli olarak genellikle benzer şekilde tanımlanmış ve sınıflanmışlardır. İşlevsel açıdan paralel olan bu yaklaşımlara nispetle, sıfatlar, dilbilgisi alanında daha çok sözcük yapısı temele alınarak incelenmiştir. Belki de bu sebeple, ‘sıfat’ın mantıksal, varlık bilimsel (ontolojik) ve bilgi bilimsel (epistemolojik) olarak ne gibi özelliklere sahip olduğu üzerinde durulmamış ve çözümleme için kullanılan ölçüt tek boyutlu ve kısır kalmıştır. Ölçütün tek boyutlu olmasından kastım, çözümleme için sıfat tekillerinin yalnızca sınıflama içinde kazandıkları kimliklerinin kullanılmalıdır. İddiam odur ki, sıfatları sadece sınıflama içinde sahip oldukları türe göre değerlendirmek doğru değildir; çünkü, onlar aynı zamanda kipsel özellikleriyle de kimlik kazanırlar. Ancak

‘kip’, sıfat çözümlenmeleri için bugüne kadar hiç kullanılmamış bir kategoridir. İşte ben, aşağıda, ‘sıfat’ kavramının mantıksal, ontolojik ve epistemolojik özelliklerine dayanarak önerdiğim yeni sınıflamanın yanında, bu sınıflamanın da onun içinde yer aldığı ve ‘kip’ kavramının özellikleri temelinde ‘sıfat’ için ‘kip’in ne anlama geldiği çerçevesi içinde sıfatların kipsel özelliklerinin de incelendiği çok boyutlu bir çözümlenme ölçütü sunacağım.

3. BÖLÜM: SİSTEM, ÖLÇÜT, ÇÖZÜMLEME VE SİSTEM DIŞINDA KALAN ALIŞKANLIKLAR

Bu üçüncü bölüm iki alt-bölümden oluşmaktadır. İlk alt-bölümde, ‘3.1. Sıfat Sistemi ve Sıfat Çözümlemesi’ alt-başlığı altında, ‘sıfat’ın ontolojik ve epistemolojik özelliklerinden hareketle sıfat çözümlemesi için kullanılacak bir çözümleme ölçütü oluşturulacak ve ardından belirli sayıda örnek sıfatla bu çözümleme ölçütü denenecektir. İkinci alt-bölümde, ‘3.2. Sıfat Sistemi Dışında Kalan Alışkanlıklar’ alt-başlığı altında, dilbilgisi çalışmalarında birer sıfat türü olarak gösterilen ancak ilk alt-bölümde sıfat sistemi açıklanırken sıfat türü olarak yer verilmeyen bazı yapıların neden sistem içine alınmadıkları açıklanacaktır.

3.1. Sıfat Sistemi ve Sıfat Çözümlemesi

İki alt-alt-bölüme ayırdığım bu birinci alt-bölümün ilk alt-alt-bölümünde, ‘3.1.1. Sıfat Sistemi’ alt-alt-başlığı altında, adım adım ilerleyerek, sıfat çözümlemesi için kullanılacak bir çözümleme ölçütü oluşturacağım. Bu birinci alt-bölümün ikinci alt-alt-bölümünde ise, ‘3.1.2. Sıfat Çözümlemesi’ alt-alt-başlığı altında, birinci alt-alt-bölümde oluşturduğum çözümleme ölçütünü sıfat örnekleri üzerinde kullanarak deneyeceğim.

3.1.1 Sıfat Sistemi

Bu alt-alt-bölümde, önce, sıfatların sınıflanması hakkında, ardından, ‘kip’ kavramı çerçevesinde sıfatların sahip olduğu diğer kategorik özellikler hakkında belirlemeler yapacağım.

3.1.1.1. Sıfatların Sınıflanması ve Sıfatlar

‘sıfat’, ‘özellik’ ve ‘nitelik’, çalışmada aynı anlama sahip kavramlar olarak alınacaklardır. Bu sebeple, çalışma içinde bu kavramlar sık sık birbirleri yerine kullanılacaktır.

TDK’nin Türkçe Sözlüğünde sıfat “Bir adı, nitelik, nicelik, yer, sıra, vb. bakımından niteleyen, belirten kelime, ön ad.”⁵⁹ olarak tanımlanır. Görüleceği üzere bu tanım, Türkçe dilbilgisi alanındaki belli başlı araştırmacıların ilk bölümde yer

⁵⁹ Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük** (On Birinci Baskı, Ankara, TDK Yayınları, 2011) syf. 2088 ‘SIFAT’ maddesi.

verdiğim sıfat tanımlarıyla paralellik gösterir. Bir adı, dolayısıyla bir adın terimleştirdiği varlığı nitelemek veya belirtmek, o adı ‘sıfatlamak’ demektir. Yukarıdaki tanımdan anladığımız kadarıyla, ‘sıfat’, bir adı türlü bakımlardan ‘sıfatlayan’ kelimedir. Bu ve benzeri tanımlar, sıfatın bir adın sıfatı olduğunu söyleyen, totolojik yapıda tanımlardır. Totolojik tanımlar, “bir şeyi yine kendisiyle tanımlayan, [...] bize yeni bir bilgi vermeyen [...]” tanımlardır⁶⁰; dolayısıyla böylesi tanımların işlevsel bir değeri yoktur. Bu sebeple, sıfatın ne olduğunu yeni baştan tanımlamak ve açıklamak gereklidir. Herhangi bir kavram için tüketici bir tanım yapabilmek, kavramın kendisi olmak dışında sahip olduğu özelliklerinin tespit edilmesine bağlıdır. Bu gereklilikten hareketle, öncelikle, “sıfat budur” veya “sıfat şudur” diyerek hızlıca bir tanım yapmaktansa, ‘sıfat’ kavramının hangi sıfatlara/özelliklere sahip olduğunu tespit etmeye çalışmak gerekir. Bu çalışmada, sıfatın tüketici bir tanımını yapmaya çalışmak yerine, sıfatın, çalışma bağlamında önemli olduğunu düşündüğüm iki sıfatından/özelliğinden bahsetmek istiyorum:

1- Sıfat, mutlaka bir varlığın sıfatıdır. Yani, her sıfat mutlaka bir varlığa bağımlıdır. Özelliğin (sıfatın) olması için, özelliğe sahip olan şeyin (varlığın) olması gerekir. Bununla birlikte, bir şey de ancak en az bir özelliğiyle var olur. Yani, varlık da mutlaka en az bir sıfata ihtiyaç duyar. ‘sıfat’ ve ‘varlık’ arasındaki bağımlılık, bir karşılıklı bağımlılıktır.

2- Sıfat, varlığın insana görünen yüzüdür. İnsan, bir varlığı sıfatıyla tanır. Bir varlık insan tarafından sıfatı olmaksızın tespit edilemez.

Sıfatın bu iki temel sıfatı/özelliği bize gösteriyor ki, sıfat/özellik/nitelik ulamı (kategorisi), hem varlık bilimsel (ontolojik) olarak hem de bilgi bilimsel (epistemolojik) olarak kaynak ulamdır; sıfat ulamı, bütün diğer ulamların kendisinden çıktığı ulamdır. Yani, ontolojide de epistemolojide de önce sıfat vardır.

Bu iki temel özellik, sıfatın ne olduğunu, içeriğini bize biraz açıklar. Sıfatın içeriğinin yanında, elbette, bir de sıfatın biçimi vardır. Bu, sıfatın bir dilde nasıl yer aldığıdır, biçimlendiğidir. Sıfatın biçimi konusunda şunu anlamak önemlidir: Sıfatın

⁶⁰ Ahmet Cevizci, **Paradigma Felsefe Sözlüğü** (Gözden Geçirilmiş İllüveli Yedinci Baskı, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2010) syf. 1530 ‘TOTOLOJİ’ maddesi.

bir dilde bir kelimeyle veya birden fazla sayıda kelimeyle gösterilmesi, asla bir zorunluluk değildir; her zaman için bir olasılıktır. Sıfatların bir dilde nasıl biçimlendiklerinin tespiti için de ‘kural belirleme (prescription)’ yöntemi değil; ‘tasvir etme (description)’ yöntemi kullanılmalıdır. Yani, sıfatların dilde yer alma biçimleri bir kurala dayandırılmamalı; dildeki sıfat biçimleri gözlemle tespit edilmeye çalışılmalıdır. Nitekim, Türkçede tek kelimeyle biçimlenen sıfatlar (‘büyük’, ‘küçük’, ... vb. gibi) olduğu gibi, birden fazla sayıda kelimeyle biçimlenen sıfatlar da (‘parası alınan’, ‘evi satılan’, ... vb. gibi) mevcuttur.

Bu kısa girişten sonra, aşağıda ‘3.1.1.1.1. Sıfatların Sınıflanması’ alt-alt-alt-alt-başlığı altında, ‘sıfat’ cinsinin türlerini, tür başlıkları düzeyinde, genel hatlarıyla anlatacağım. Ardından, ‘3.1.1.1.2. Sıfatlar’ alt-alt-alt-alt-başlığı altında, ‘sıfat’ cinsinin türlerini biraz daha detaylı olarak açıklayacağım ve sıfatların kullanıldığı örnekler vereceğim.

3.1.1.1.1. Sıfatların Sınıflanması

Tekrar hatırlatmakta fayda var: Genel sınıflama burada nispeten yüzeysel anlatılacak ve sınıflamada bulunan en alttaki türlerin altındaki tekil sıfatlar burada yer almayacak. Bu tekil sıfatlara (elbette ilişkide oldukları varlıklarla birlikte birer tamlama yapısı içinde) ‘3.1.1.1.2. Sıfatlar’ alt-alt-alt-alt-başlığı altında yer vereceğim.

‘sıfat’ı üstün-cins⁶¹ olarak alırsak, sıfat cinsi iki (2) türü kapsamına⁶² alır: ‘yapı sıfatı’, ve ‘yer sıfatı’. Bu iki tür, her varlığın sırasıyla ‘eşzamanlılık’ ve ‘artzamanlılık’ bakımından sahip olduğu özellikleri gösteren temel iki kategoridir. Yani, ‘yapı sıfatı’, varlığın ‘eşzamanlılık’ bağlamında sahip olduğu sıfat; ‘yer sıfatı’ ise, varlığın ‘artzamanlılık’ bağlamında sahip olduğu sıfattır. Kültür bilimlerinde

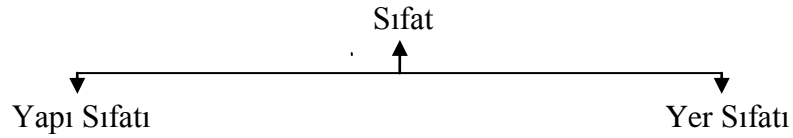
⁶¹ ‘üstün-cins’ kavramı, “en üstte bulunan cins”, üstünde başka cinslerin bulunmadığı, başka bir cinsin türü olmayan cins anlamına sahiptir. bkz. Cevizci, **Ön. Ver.**, syf. 346 ‘CİNS’ maddesi. Bu çalışma evreni içinde ‘sıfat’ kavramını ‘üstün-cins’ olarak almak durumundayız.

⁶² ‘kaplam’, “Bir kavramın işaret ettiği konular ve nesnelere olarak tanımlanabilir.” Örneğin, ‘varlık’ kavramının kaplamında ‘canlı’ kavramı vardır; ‘canlı’ kavramının kaplamında ‘hayvan’ kavramı vardır. bkz. Doğan Özlem, **Mantık** (On Üçüncü Basım, İstanbul, Notos Kitap Yayınevi, 2012) syf. 97-99. ‘işlem’ ise, “bir sözcük ya da kavramın kaplamı içine giren tüm şeylere ya da nesnelere ortak olan özelliklerin, niteliklerin toplamı”dır. Bkz. Cevizci, **Ön. Ver.**, syf. 820 ‘İÇLEM’ maddesi. Yukarıdaki örnekte, ‘hayvan’ kavramının işlemi ‘canlı’ ve ‘varlık’ kavramları vardır. ‘canlı’ kavramının işlemi sadece ‘varlık’ kavramı vardır. Buna karşın ‘varlık’ kavramının işlemi yoktur. Ayrıca, kaplamı en geniş olan kavram ‘varlık’tır; onun kaplamında ‘canlı’ ve ‘hayvan’ kavramları vardır. Kaplamı olmayan kavram ise ‘hayvan’dır.

‘eşzamanlılık’ kategorisi için ‘toplum’, ‘artzamanlılık’ kategorisi için ‘tarih’ terimleri kullanılır. Varlığın ‘yatay’ sıfatı, onun ‘yapı sıfatı’; ‘dikey’ sıfatı, onun ‘yer sıfatı’dır.

‘sıfat’ üstün-cinsini ‘yapı sıfatı’ ve ‘yer sıfatı’ olarak iki türe ayırmak ile Türkçe dilbilgisi çalışmalarında neredeyse bir ön kabul halini almış olan, ‘sıfat’ üstün-cinsini ‘niteleme sıfatı’ ve ‘belirtme sıfatı’ olarak iki türe ayırmak arasında bir benzerlik olduğu düşünülebilir. Bu benzerlik, varlıkların ontolojik olarak statik özelliklere ve dinamik özelliklere sahip olmak zorunda olmaları gerçeğiyle açıklanabilir. Burada yanlış olan, bu türleri ‘niteleme’ ve ‘belirtme’ terimleriyle karşılamaktır. Ontolojik olarak varlıkların ‘durağan (statik)’ özellikleri/sıfatları/nitelikleri ile ‘devinimsel (dinamik)’ özellikleri/sıfatları/nitelikleri arasındaki ayrımı ifade etmek için ‘yapı sıfatı’ ve ‘yer sıfatı’ terimleştirmeleri daha doğru görünür.

‘yapı sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekil sıfatlar, varlığın yapısını gösterir. ‘yer sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekil sıfatlar ise, varlığın bulunduğu yeri, konumu gösterir.

(Şekil 1)

‘yapı sıfatı’ ve ‘yer sıfatı’ karşılaştırmasında, bu iki sıfat türünün ilişkide oldukları varlıklara kattıkları farklı anlamlar, bu iki tür arasındaki farkı belirlemede önemlidir. ‘yapı sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekil sıfatlar, ilişkide oldukları varlıkları genelleştirirler. Yani, bu türe giren sıfatlar, ilişkide oldukları varlıkları tekil ve belirli bir varlık olarak göstermezler; onları, genel bir kavram içinde gösterirler. Buna karşın, ‘yer sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekil sıfatlar, ilişkide oldukları varlıkları tekilleştirirler. Yani, bu türe giren sıfatlar, ilişkide oldukları varlıkları genel bir kavram içinde değil, tekil ve belirli bir varlık olarak gösterirler. Bu konuya ileride daha detaylı olarak, örneklerle döneceğim.

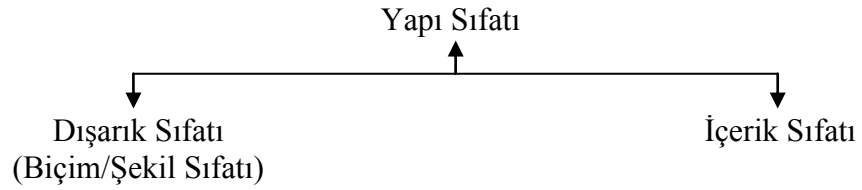

3.1.1.1.1. Yapı Sıfatı

‘yapı sıfatı’ nı bir cins olarak aldığımızda, bu cinsin kapsamına giren türler ve alt-türler sorunu, beni, bütün bu sınıflama içinde en çok zorlayan sorunlardan biridir. Dolayısıyla, bütün bu sınıflama içinde, belki de eleştiriye en açık alan, bu alandır.

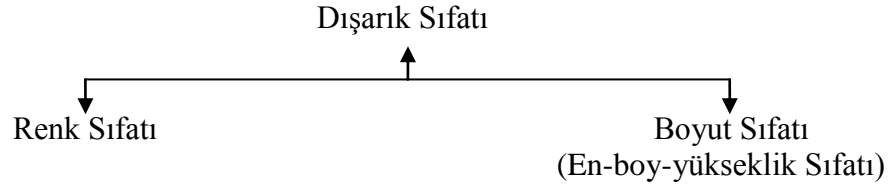
‘yapı sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekil sıfatları ‘yer sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekil sıfatlardan ayıran önemli işlevlerden biri, ‘yapı sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekil sıfatların, ilişkide oldukları varlıkları genelleştirmeleridir; onları genel bir varlık haline getirmeleridir.

Yapı, iki unsurdan oluşur: Dışarık (biçim, şekil) ve içerik. Bunların birleşmesi bir varlığın yapısını meydana getirir. Buradan hareketle, yapıyı bir cins olarak alırsak, bu cinsin iki türü ‘dışarık’ ve ‘içerik’ olur. Ancak bu cins-tür ilişkisi ve bu çözümleme (analiz), sadece bir soyutlamadır. Çünkü, varlığın yapısını, varlığın dışarığını ve içeriğini birbirinden ayırarak algılamak mümkün değildir. Varlığın yapısı, onun dışarığı ve içeriğiyle bir bütündür. Varlığın yapısını algılamak, sadece, varlığın dışarığını ve içeriğini birlikte, bir bütün olarak algılamakla mümkündür. Ancak, burada amaç sıfatların sınıflaması olduğundan, bir tür soyutlamayla, varlığın yapısını cins olarak alıp, onun kapsamına giren türleri ‘dışarık’ ve ‘içerik’ olarak tespit etmek gereklidir.

(Şekil 2)

Bir sonraki adımda ‘dışarık sıfatı’ bir cins olarak düşünüldüğünde, ‘dışarık sıfatı’ cinsi iki (2) türü kapsamına alır: ‘renk sıfatı’ ve ‘boyut sıfatı (en-boy-yükseklik sıfatı)’.

(Şekil 3)

‘renk sıfatı’ ve ‘boyut sıfatı’ genel kavramları, tekil kavramlara, tekillere varmadan önceki son genel kavramlardır. Dolayısıyla, ‘renk sıfatı’ ve ‘boyut sıfatı’ kavramları cins kavramlar olamazlar; çünkü bu kavramların kaplamalarına giren genel kavramlar yoktur. Aynı ayrı bu iki kavramın kaplamında ayrı ayrı tekil kavramlar, tekil sıfatların kavramları vardır. Bu sebeple, ‘renk sıfatı’ ve ‘boyut sıfatı’, kaplamalarına genel kavram alamadıkları için, yani kendileri cins olmadıkları için, ‘özel-tür’dürler. (‘renk sıfatı’ ve ‘boyut sıfatı’ kavramları, kaplamalarındaki tekil örneklerden önceki son genel kavramlardır. Bu tip genel kavramların türlerine, “[...] kendi içinde türlere bölünemeyen türe [...]”⁶³, ‘özel-tür’ denir.)

Şimdi, ‘yapı sıfatı’ cinsinin diğer türü olan ‘içerik sıfatı’ türüne geçebilirim.

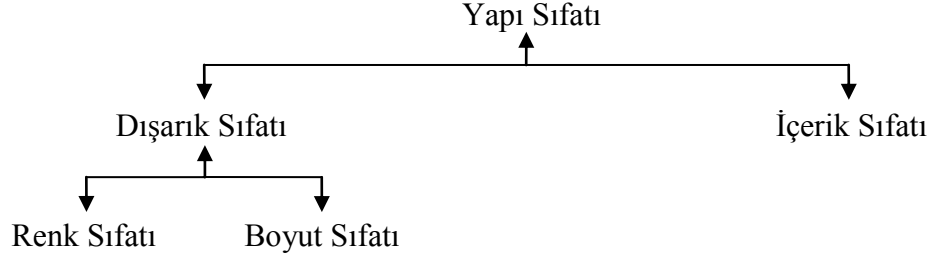
‘yapı sıfatı’ cinsinin diğer türü olan ‘içerik sıfatı’, kendi kaplamasına genel kavramlar alamadığı için, yani ‘tür’ler alamadığı için cins olamaz; bu sebeple ‘içerik sıfatı’ bir ‘özel-tür’dür. ‘içerik sıfatı’, kendi kaplamasına tekil kavramlar, tekil sıfatların kavramlarını alır ve onların türüdür. Bu tekil sıfatlar da varlığın iç yapısının özellikleridir.

[Burada, her ne kadar ‘içerik sıfatı’ kavramının kaplamında türler olmadığını, ‘içerik sıfatı’ kavramından sonra doğrudan tekil sıfatların yer aldığını söylesem de, ‘içerik sıfatı’ türüne giren bu tekil sıfatlara baktığımızda, bu sıfatların, varlıkların farklı ‘tarz’da içeriklerini gösterdikleri seziliyor (tekil sıfatların kullanıldığı örneklere ileride, ‘3.1.1.1.2. Sıfatlar’ alt-alt-alt-alt-başlığı altında yer vereceğim). Yani, ‘içerik sıfatı’ genel kavramı ile en alttaki tekil sıfatların kavramları arasında, bu tekil sıfatların belki de ‘tür’ü olabilecek başka genel kavramlar, sınıflar var gibi görünüyor. Ancak bu olası ‘içerik sıfatının türleri’nin ne olduklarını tespit edemiyorum. Bununla birlikte, ‘içerik sıfatı’ genel kavramından tekil sıfatlara

⁶³ Cevizci, **Ön. Ver.**, syf. 1555 ‘TÜR’ maddesi.

geçmeden önce arada bir ‘içerik sıfatının türleri’ katı olması gerektiğini seziyorum ve bu türlerin neler olduklarının tespit edilmeleri gerektiğini düşünüyorum.]

Şimdi, ‘yapı sıfatı’ cinsini, türleri olan ‘dışarık sıfatı’ ve ‘içerik sıfatı’ ile, ve ‘dışarık sıfatı’ cinsinin türleri olan ‘renk sıfatı’ ve ‘boyut sıfatı (en-boy-yükseklik sıfatı)’ ile birlikte düşünersek, sınıflama şöyle gösterilebilir:

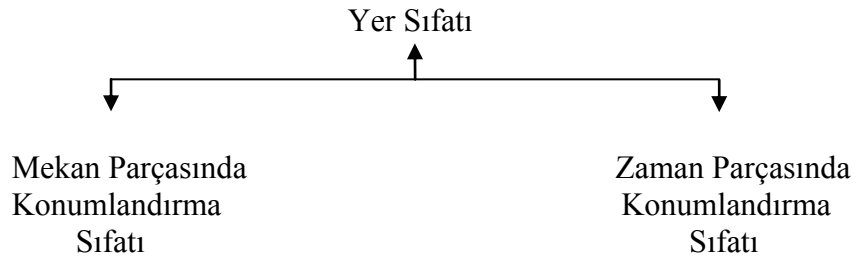

(Şekil 4)

3.1.1.1.2. Yer Sıfatı

‘yer sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekil sıfatlar, ilişkide oldukları varlıkları, buldukları, konumlandıkları yer ile gösterirler. ‘yer sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekil sıfatları ‘yapı sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekil sıfatlardan ayıran önemli işlevlerden biri, ‘yer sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekil sıfatların ilişkide oldukları varlıkları tekilleştirmeleridir; onları tekil ve belirli bir varlık haline getirmeleridir.

‘yer sıfatı’ kavramını bir cins olarak alırsak, ‘yer sıfatı’ cinsi iki (2) türü kapsamına alır: ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’ ve ‘zaman parçasında konumlandırma sıfatı’.

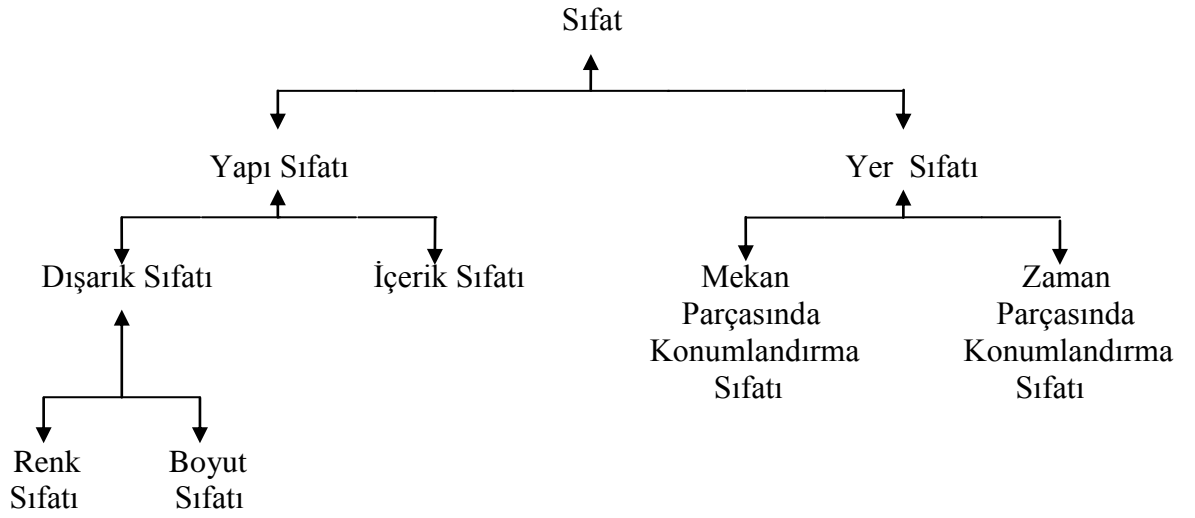

(Şekil 5)

Bu her iki tür de, kaplamalarındaki tekil kavramlara, sıfatlara varmadan önceki son genel kavramlardır. Dolayısıyla, bunlar, kaplamalarında genel kavram olmadıkları için ‘cins’ olamazlar. Bunlar, bu sebeple ‘özel-tür’lerdir.

* * *

‘sıfat’ cinsinin türleri ve alt-türleriyle ilgili anlattıklarımı toparlarsam, ortaya çıkan sınıflama şöyle gösterilebilir:

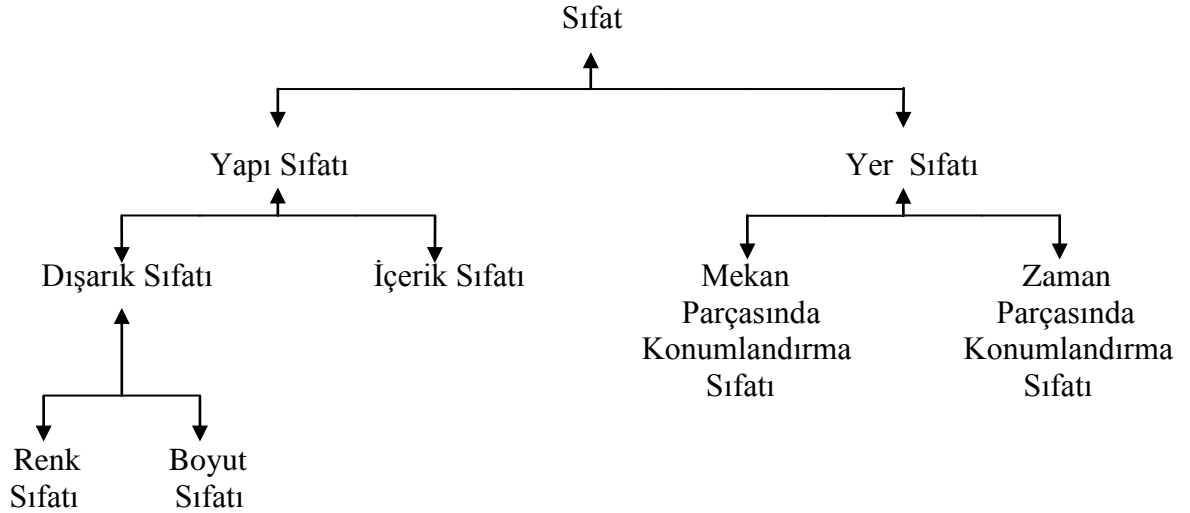
(Şekil 6)

3.1.1.1.2. Sıfatlar

Bu alt-alt-alt-alt-bölümde, sıfatların sınıflanması konusunu, sınıflanmanın temelindeki tekil sıfat örneklerini de kullanarak, derinleştireceğim.

* * *

‘sıfat’ cinsinin türlerinin ve alt-türlerinin yer aldığı sınıflanma şöyleydi:

(Şekil 7)

Aşağıda, önce ‘yapı sıfatı’ ve ‘yer sıfatı’ arasındaki farka değinecek ve ardından, sırasıyla, ‘yapı sıfatı’ türüne giren tekil sıfatlara ve ‘yer sıfatı’ türüne giren tekil sıfatlara örnekler vereceğim.

3.1.1.1.2.1. ‘yapı sıfatı’ ve ‘yer sıfatı’ Arasındaki Fark

Şekil 7’de görüldüğü üzere, ‘sıfat’ cinsinin iki türü ‘yapı sıfatı’ ve ‘yer sıfatı’dır. ‘yapı sıfatı’ ile ‘yer sıfatı’ arasındaki farkı yaratan özellik, ‘yapı sıfatı’ cinsinin kapsamına giren tekil sıfatların ilişkide oldukları varlıkları genelleştirmeleri; buna karşın, ‘yer sıfatı’ cinsinin kapsamına giren tekil sıfatların ilişkide oldukları varlıkları tekilleştirmeleridir. Buna benzer bir ayrımın varlığı, Gencan ve Deny tarafından da fark edilmiştir. Gencan, ‘niteleme sıfatları’ ve ‘belirtme sıfatları’ terimleriyle yaptığı sınıflamanın yer aldığı eserinde “nitelenmemiş; bir adla ya da belirtici bir sıfatla tümlenmemiş adlar belirtisizlik içinde kalır: *Ağaç yeşeriyor, çiçek açıp meyve verecek. Kuş uçacak. Balık yüzer...* Bu tümcelerde adlar, nitelikleri gösterilmediği; yerleri, nicelikleri belirtilmediği için sınırsız bir genellik içindedir. Bu sınırsız genellik, daha çok, belirtici sıfatlarla kısınlınca varlığın tanınması kolaylaşır.”⁶⁴ diyerek, adlarda var olan genelliğin “daha çok, belirtici sıfatlarla” kısıldığı taktirde “varlığın tanınması”nın kolaylaşacağını söyler. Bu belirtici sıfatlar, Ona göre ‘belirtme sıfatları’ türüne giren tekil sıfatlardır. Ancak Gencan, “belirtici sıfatlar”a “varlığın tanınması” için görelî/nispî bir güç yüklemiştir; yani, Ona göre ‘belirtme sıfatları’nın yanında ‘niteleme sıfatları’nın da, ‘belirtme sıfatları’ kadar

⁶⁴ Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi* (Ankara, Ayraç Yayınevi, 2001), syf. 198.

olmasa da, varlıktaki genelliği tekilleştirme gücü vardır. Deny'ye göre “Bir anlamı (kavram) belirtmek, onun anlamca uzanıp yayılışını (kapsam), yanına getirilen bir kelimenin verdiği anlam değişmesiyle kısip çevrelemek demektir.”⁶⁵Yine Deny'ye göre “Bir anlamı (kavramı) nitelemek, belirtme hâline özgü olan anlamca kısip çevreleme durumunu muhakkak itibara almak zorunda olmaksızın, o kavrama başka bir adın gösterdiği resimleme durumunu vermek demektir.”⁶⁶Yani, Deny de ‘belirtme sıfatları’nın “kısip çevreleme” işlevine vurgu yapmaktadır. Ona göre niteleme sıfatlarıyla nitelemek, muhakkak bir “kısip çevreleme durumu” yaratmak zorunda değildir. Bu anlamda Deny ile Gencan’ın aynı çizgide durdukları görülür. Her ikisine göre de, varlığın anlamını kısip onun tanınmasını kolaylaştıran esas sıfat türü ‘belirtme’ sıfatlarıdır; ancak ‘niteleme’ sıfatları da, teorik olarak da olsa, böylesi bir kısıtlama gücüne sahiptirler. ‘yapı sıfatı’ ve ‘yer sıfatı’ terimleriyle farklı bir sıfat sınıflaması yaptığım bu çalışmada, ben, Gencan ve Deny’nin ‘anlam kısılması’ olarak ifade ettikleri durumun aslında ‘tekillik’ ve ‘genellik’ ayrımı çerçevesinde ‘tekillik’ kategorisinin karşılığı olduğunu düşünüyorum. ‘yapı sıfatı’ ve ‘yer sıfatı’ türlerinde var olan “tekilleştirme” ve “genelleştirme” işlev ayrımının da görece bir ayrım değil, mutlak bir ayrım olduğunu iddia ediyorum. Yani, bana göre, sadece ‘yer sıfatı’ cinsinin kapsamına giren tekil sıfatlar ilişkide oldukları varlıkları tekilleştirirler, belirginleştirirler. Buna karşın ‘yapı sıfatı’ cinsinin kapsamına giren tekil sıfatlar ise ilişkide oldukları varlıkları genelleştirirler, belirsizleştirirler. Kısaca, ‘yapı sıfatı’, ‘yer sıfatı’nın işlevini yerine getirip ilişkide oldukları varlıklar tekilleştirmez; ‘yer sıfatı’ da ‘yapı sıfatı’nın işlevini yerine getirip ilişkide oldukları varlıkları genelleştirmez. Bu işlevleri yerine getirme bakımından bu iki tür arasında bir paylaşım yoktur; ayrım mutlaktır/salttır. İşlevin kendisi ise “anlamın sınırsız genelliği” ve “anlamın kısılması” gibi muğlak ifadeler yerine ‘tekillik’ ve ‘genellik’ terimleriyle karşılanmalıdır. Çünkü ‘tekillik’ ve ‘genellik’ ayrımı, varlıkların kavramları konusunda yapılan tek mantıksal ayrımdır. ‘tekil kavram’, “ [...] kendi kendisiyle özdeş olup, başka her şeyden ayrı olan varlıkları gösteren kavram”dır.⁶⁷ Yani, ‘tekil kavram’, belirli tek bir varlığın kavramıdır. ‘genel kavram’ ise, “tek olup, ayrı duran varlıkların ortak özelliklerinden hareketle oluşturulan [...]” kavramdır.⁶⁸ Yani, ‘genel kavram’, tek tek varlıkların en az bir ortak özellikleri dolayısıyla, o

⁶⁵ Jean Deny, **Türk Dil Bilgisi**, Çev. Ali Ulvi Elöve (İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2009), syf. 221.

⁶⁶ **A.g.e.** syf. 222.

⁶⁷ Cevizci, **Ön. Ver.**, syf. 706 ‘GENEL’ maddesi.

⁶⁸ **A.g.e.** syf. 706 ‘GENEL’ maddesi.

varlıkların girdikleri sınıfı gösteren kavramdır. Örneğin, benim bilgisayarımın üzerinde bulunduğu “şu masa”, tekil bir varlığın kavramı iken, “şu masa”nın diğer masalarla ortak olarak sahip olduğu en az bir özellik dolayısıyla altına girdiği ‘masa’ kavramı, genel bir kavramdır.

İşte ‘yer sıfatı’, bize, ilişkide olduğu varlığın kavramının tekil bir kavram olduğunu, dolayısıyla varlığın tekil bir varlık olduğunu gösterir. Çünkü, ‘yer sıfatı’, ilişkide olduğu varlığı tekilleştirir, ‘belirtir’. Örneğin “bu hayvan”, “evdeki masa”, “arabanın önündeki adam”, “ilk sınav”, “son sınav” tamlamalarındaki “bu”, “evdeki”, “arabanın önündeki”, “ilk”, “son” yer sıfatları, ilişkide oldukları varlıkları tekil varlıklar haline getirirler, onları belirtirler, belirginleştirirler.

‘yer sıfatı’nın bu işlevine karşın ‘yapı sıfatı’, ilişkide olduğu varlığı tekilleştirmez. ‘yapı sıfatı’, ilişkide olduğu varlığı genelleştirir. Örneğin, “siyah masa”, “binek hayvan”, “üç saatlik sınav”, “köylü adam”, “bir litre su” tamlamalarındaki “siyah”, “binek”, “üç saatlik”, “köylü”, “bir litre” yapı sıfatları, ilişkide oldukları varlıkları genelleştirirler; onları tekilleştirmezler, belirtmezler, belirginleştirmezler. Şimdi, bu iki türün örneklerini karşılaştırmak istiyorum:

“evdeki masa”nın hangi masa olduğu bellidir. “evdeki masa”daki “masa”, ‘yer sıfatı’ cinsinin ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’ türüne giren “evdeki” sıfatı ile belirginleşmiştir, tekilleşmiştir. Ancak “siyah masa”nın genel olarak bütün “siyah masa”lar içinde hangi “siyah masa” olduğu belli değildir. Yani, “siyah masa”, bütün “siyah masa”ları, genel bir kavram olarak gösterir.

“arabanın önündeki adam”ın hangi adam olduğu bellidir. Bu “adam”, bir tekil “adam”dır. “arabanın önündeki adam”daki “adam”, ‘yer sıfatı’ cinsinin ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’ türüne giren bir sıfat vasıtasıyla belirginleşmiştir, tekilleşmiştir. Ancak, “köylü adam”ın hangi özel, tekil adam olduğu belli değildir. “köylü adam”da, “köylü” sıfatı “adam”ın yapı sıfatıdır; dolayısıyla ‘adam’ kavramını genelleştirir; belirli bir adam haline getirmez.

“ilk sınav” ve “son sınav” örneklerinde “sınav”ın hangi sınavlar oldukları bellidir; dolayısıyla bunlardaki “sınav” kavramı tekilleşmiştir. Bu sıfatlar, ‘yer sıfatı’

cinsinin ‘zaman parçasında konumlandırma sıfatı’ türüne girerler. “ilk sınav”ın ve “son sınav”ın zaman parçası bakımından diğer sınavlara göre yerleri bellidir. Ancak, “üç saatlik sınav” örneğindeki “sınav”ın hangi “sınav” olduğu belli değildir. Bu sınav, “üç saatlik” yapı sıfatıyla gösterildiği için tekil değildir, belirli bir “sınav” değildir. “üç saatlik (olmak)” yapı sıfatı, onu genelleştirir.

Aynı karşıtlık “bu hayvan” ve “binek hayvan” tamlamaları için de geçerlidir. “bu hayvan”da “hayvan” belirli bir yerdeki hayvandır. Ancak “binek hayvan”da, “binek” yapı sıfatı, yapı özelliği, “hayvan”ın genel bir özelliğidir. “binek” yapı sıfatı, “hayvan”ı tekilleştirmez, genelleştirir.

“bir litre su” tamlamasında da “bir litre (olmak)” özelliği “su” varlığını tekilleştirmez. Burada bahsedilen genel olarak “bir litre su”dur.

Özet olarak:

“ <u>bu</u> hayvan”	}	Buradaki sıfatlar, ilişkide oldukları varlıkları onların mekandaki veya zamandaki yerlerini göstererek tekilleştirirler.
“ <u>evdeki</u> masa”		
“ <u>arabanın önündeki</u> adam”		
“ <u>ilk</u> sınav”		
“ <u>son</u> sınav”		
“ <u>binek</u> hayvan”	}	Buradaki sıfatlar, ilişkide oldukları varlıkları yapısal özellikleriyle gösterdikleri için onları tekilleştirmezler, genelleştirirler.
“ <u>siyah</u> masa”		
“ <u>köylü</u> adam”		
“ <u>üç saatlik</u> sınav”		
“ <u>bir litre</u> su”		

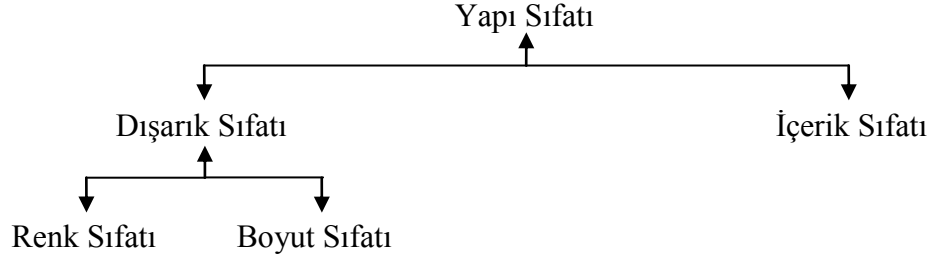
Unutulmamalıdır ki, burada, tekilleştirmek, mekanda veya zamanda yerinin belirgin hale getirilmesidir.

‘yapı sıfatı’ ve ‘yer sıfatı’ arasındaki farkı örneklerle açıkladıktan sonra, şimdi ‘yapı sıfatı’ cinsinin türlerine geçebilirim.

3.1.1.1.2.2. Örneklerle Yapı Sıfatı

‘yapı sıfatı’ cinsinin türlerinin ve bu türlerden biri olan ‘dışarık sıfatı’nın kapsamındaki türlerin yer aldığı sınıflanma şöyleydi:

(Şekil 8)

Daha önceki sayfalarda, insanın, varlığın yapısını bir bütün olarak, varlığın yapısının ‘dışarık’ ve ‘içerik’ini bir bütün olarak algılayabileceğini; burada yapacağım ‘dışarık’ ve ‘içerik’ ayrıştırmasının sadece bir soyutlama olacağını söylemişim. Ancak, burada amaç sıfatların sınıflanması olduğundan, bu soyutlamanın, gerekli olduğunu da eklemişim.

‘yapı sıfatı’, bu soyutlamayla, cins olarak iki türü kapsamına alır: ‘dışarık sıfatı’ ve ‘içerik sıfatı’. Benim ‘dışarık sıfatı’ olarak terimleştirdiğim tür adı, genellikle ‘biçim’ veya ‘şekil’ olarak terimleştirilen kavramı ifade eder. Ancak, bence, varlığın iç yapısal özelliklerine ‘içerik özellikleri’ denilmesi ne kadar yerindeyse, varlığın dış yapısal özelliklerine de ‘dışarık özellikleri’ denilmesi o kadar yerinde ve gereklidir.

3.1.1.1.2.2.1. Dışarık Sıfatı

‘dışarık sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekil kavramlar, sıfatlar, varlığı dış yapıyla gösteren sıfatlardır. Bu dış yapı, bir anlamda, varlığın örtüsüdür. Buna, varlığın görüntüsü de diyebiliriz.

Şekil 8’de görüleceği üzere, ‘dışarık sıfatı’ cinsi, iki (2) türü kapsamına alır: ‘renk sıfatı’ ve ‘boyut sıfatı (en-boy-yükseklik sıfatı)’.

3.1.1.1.2.2.1.1. Renk Sıfatı

‘renk sıfatı’ özel-türüne giren tekil sıfatların bir kısmının yer aldığı örnek tamlamalar: “mavi kitap”, “kırmızı kalem”, “siyah duvar”, “sarı güneş”, “beyaz gül”. Bu tamlamalardaki “mavi”, “kırmızı”, “siyah”, “sarı”, “beyaz” sıfatları, özellikleri, nitelikleri, ilişkide oldukları varlıkların ‘renk sıfatı’dırlar; bu özel-türü cinsiyle birlikte alırsak, varlıkların ‘renk sıfatı’-‘dışarık sıfatı’dırlar; bu özel-türü cinsiyle ve daha uzak cinsiyle birlikte alırsak, varlıkların ‘renk sıfatı’-‘dışarık sıfatı’-‘yapı sıfatı’dırlar.

3.1.1.1.2.2.1.2. Boyut Sıfatı

‘boyut sıfatı’ olarak terimleştirdiğim tür, ‘en-boy-yükseklik sıfatı’ olarak da terimleştirilebilir; ancak ben ‘boyut sıfatı’ terimini tercih ediyorum. ‘boyut sıfatı’ özel-türüne giren tekil sıfatların bir kısmının yer aldığı örnek tamlamalar: “büyük masa”, “geniş yatak”, “uzun boylu kadın”, “190 cm. boylu adam”, “bol pantolon”, “iri elma”, “3 km. yarı çaplı arazi”. Bu tamlamalardaki “büyük”, “geniş”, “uzun boylu”, “190 cm. boylu”, “bol”, “iri”, “3 km. yarı çaplı” sıfatları, özellikleri, nitelikleri, ilişkide oldukları varlıkların ‘boyut sıfatı’dırlar; bu özel-türü cinsiyle birlikte alırsak, varlıkların ‘boyut sıfatı’-‘dışarık sıfatı’dırlar; bu özel-türü cinsiyle ve daha uzak cinsiyle birlikte alırsak, varlıkların ‘boyut sıfatı’-‘dışarık sıfatı’-‘yapı sıfatı’dırlar.

‘dışarık sıfatı’ cinsinin türlerine giren sıfatlar, ‘yapı sıfatı’ cinsinin diğer türüne giren sıfatlar gibi, ilişkide oldukları varlığı tekilleştirmezler, onları genelleştirirler. Burada kullandığım örneklerde de bu genellik görülebilir.

3.1.1.1.2.2.2. İçerik Sıfatı

‘içerik sıfatı’ özel-türünün tekil sıfatları, varlığı iç yapısıyla gösteren sıfatlardır. Yukarıdaki benzetmeyi tekrar kullanırsam, bu iç yapı, varlığın örtüsünün altındakidir.

Yukarıda, ‘yapı sıfatı’ cinsinin türlerini genel olarak anlattığım alt-alt-alt-alt-alt-bölümde (‘3.1.1.1.1.1. Yapı Sıfatı’ başlıklı alt-alt-alt-alt-alt-bölümde), ‘yapı sıfatı’ cinsinin bir türü olan ‘içerik sıfatı’nın da, tekil sıfatlara ulaşmadan önce, bir

cins olarak ‘tür’lere bölünmesi gerektiğinden, ancak bu türlerin ne olduğunu belirleyemediğimden bahsetmişim. Bu sebeple, ileride, ‘içerik sıfatı’ni cins olarak almayıp, tür olarak alıp doğrudan bu türün tekil sıfatlarına geçeceğimi söylemişim. İşte, burada, bu tekil sıfatlarla kurulmuş tamlama örneklerine yer vereceğim. Bu tekil sıfatlar, ‘türler’ olmasa da, belirli ‘anlam grupları’ başlığı altında gruplanabilirler. Bütün bu ‘anlam grupları’nın ortak özelliği, bu gruplardaki bütün tekil sıfatların ‘içerik sıfatı’ türüne girmeleridir. Bu gruplar ve grupların tekil sıfatlarının yer aldığı örnek tamlamalar şunlardır:

1. ‘akli sıfat’: Bu gruba giren tekil sıfatlar, sadece akıllı olan varlıkların, yani sadece hayvanların özellikleri olurlar. Yani, bu sıfatlar sadece hayvanların sahip olabilecekleri özelliklerdir. Bu yüzden bu sıfatlar, yalnızca belirli bir varlık grubunu gösterebilirler. ‘akli sıfat’ grubuna giren tekil sıfatların bir kısmının yer aldığı örnek tamlamalar: “uyanık adam”, “kavgacı kadın”, “seven erkek”, “evcil kedi”, “vahşi at”, “dikkatli memur”, “kurnaz maymun”, “şakacı çocuk”, “şakacı kedi”. Bu tamlamalardaki “uyanık”, “kavgacı”, “seven”, “evcil”, “vahşi”, “dikkatli”, “kurnaz”, “şakacı”, sıfatları, özellikleri, nitelikleri, sadece akıllı olan varlıklara, yani hayvanlara yüklenebilen sıfatlardır. Bu özellikleriyle, bunlar bir grup oluştururlar. Bu sıfatlar, ilişkide oldukları varlıkların ‘içerik sıfatı’dırlar; bu özel-türü cinsiyel birlikte alırsak, bunlar, ilişkide oldukları varlıkların ‘içerik sıfatı’-‘yapı sıfatı’dırlar.

2. ‘kullanım sıfatı’: Bu gruba giren tekil sıfatlar, bir varlığı, onun özel bir kullanım amacıyla gösteren sıfatlardır. Bu durumda, varlık, bu kullanım sıfatıyla, bu kullanım özelliğiyle gösterilir. Bu sıfatların sadece belirli bir varlık grubuna yüklenme zorunluluğu yoktur. Herhangi bir varlığın herhangi bir belirli kullanım amacı olabilir. Bu sıfatlar, varlığın işte bu kullanım amacıyla varlığa yüklenen sıfatlardır. ‘kullanım sıfatı’ grubuna giren tekil sıfatların bir kısmının yer aldığı örnek tamlamalar: “zehirli ilaç şişesi”, “bilimsel çalışma”, “yazınsal ölçüt”, “ateşli silahlar deposu”, “binek hayvan”, “dinsel davranış”, “kışlık erzak”, “yazlık ev”, “giden araba”, “sürülen araba”. Bu tamlamalardaki “zehirli ilaç (için olan)”, “bilimsel”, “yazınsal”, “ateşli silahlar (için olan)”, “binek”, “dinsel”, “kışlık”, “yazlık”, “giden”, “sürülen” sıfatları, özellikleri, nitelikleri, ilişkide oldukları varlıkların ‘kullanım sıfatı’dırlar. Görüleceği üzere, kullanım, edimsel, amaçsal bir kavramdır. Ayrıca, kullanım, akıllı olana, yani hayvana özgüdür; çünkü sadece

hayvanın bir amacı vardır. Uygulamada da, genelde, ‘amaç’ sıfatı, bir hayvan türü olan insanın bir özelliği olarak görülür. Tüm bu nitelikleriyle, bu ve benzeri tekil sıfatlar, ‘kullanım sıfatı’ grubuna girerler. Ancak, elbette, sınıflanma için ‘grup’ önemli değildir; önemli olan ‘tür’dür. Bu sebeple, tüm bu sıfatlar, diğer gruplardaki sıfatlar gibi, çözümlene için ilişkide oldukları varlıkların ‘içerik sıfatı’ olmaları bakımından anlamlıdır. Bu özel-türü cinsiyle birlikte alırsak, bunlar, ilişkide oldukları varlıkların ‘içerik sıfatı’-‘yapı sıfatı’dırlar.

3. ‘mekana veya zamana sürekli ve kalıcı bir aitlik dolayısıyla kazanılmış sahiplik sıfatı’: Bu gruba giren tekil sıfatlar, varlığın, belirli ya da belirsiz bir yere veya belirli ya da belirsiz bir zamana sürekli ve kalıcı bir aitliği dolayısıyla kazanmış olduğu sıfatlar, özelliklerdir. Önce bu gruba giren tekillere birkaç örnek vereceğim; sonra da bu gruba giren tekillere ile başka içerik gruplarına giren tekillere veya ‘yer sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekillere arasındaki ince farkları açıklayacağım.

‘mekana veya zamana sürekli ve kalıcı bir aitlik dolayısıyla kazanılmış sahiplik sıfatı’ grubuna giren tekil sıfatların bir kısmının yer aldığı örnek tamlamalar: “yöresel sözcük”, “köylü kadın”, “şehirli adam”, “taze ekmek”, “bayat süt”, “bozuk süt”, “1985 doğumlu kadın”, “1945 doğumlu kadın”, “genç kadın”, “yaşlı kadın”. Bu gruba giren tekil sıfatlarla, özellikle ‘yer sıfatı’ cinsinin ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’ ve ‘zaman parçasında konumlandırma sıfatı’ türlerine giren tekil sıfatlar ve ayrıca ‘yapı sıfatı’ cinsinin, yukarıda bahsettiğim ‘içerik sıfatı’ türünün ‘kullanım sıfatı’ grubuna giren tekil sıfatlar karıştırılabilir. Bu karışıklığı gidermek için, bu cinslerin tekil sıfatlarını karşılaştırsak:

“yöresel sözcük” tamlamasında “sözcük” varlığı, bir “yöre”ye sürekli ve kalıcı bir aitlik dolayısıyla kazanmış olduğu bir sahiplik sıfatıyla gösterilmiştir. Bu sıfat, bu sebeple bir ‘içerik sıfatı’-‘yapı sıfatı’dır; çünkü “sözcük” varlığı tekilleşmemiştir; genel haldedir. Anlamca karıştırılabilecek bir tamlama olan “yöredeki sözcük” veya aynı anlamda “yörede duyulan/kullanılan sözcük”te ise, “sözcük” varlığı, bir mekan parçasında olması bakımından tekilleşmiştir. Bu ikinci tip tamlamada “sözcük”ün özelliği, bir yerde duyulması/kullanılmasıdır. Bu sebeple, “yöredeki sözcük” tamlamasındaki “yöredeki” sıfatı bir ‘mekan parçasında

konumlandırma sıfatı'-‘yer sıfatı’dır. Bu farkı şuradan da anlayabiliriz: “yöredeki sözcük”, bir yöredeki, bir yörede duyulmuş/kullanılmış olan belirli bir sözcüktür. Bu sözcüğün mutlaka “yöresel sözcük” olması gerekmez. Bu sözcük ancak bir ‘süreklilik’le ve ‘kalıcı olarak’ aynı yerde kullanılırsa “yöresel” olabilir; o zaman bu “yöresel”lik, o sözcük için bir yapı özelliği olur. Ancak, şu anki haliyle, sadece, “yöredeki, yörede kullanılan/duyulan bir sözcük”tür. Bu haliyle “yöredeki” sıfatı, “sözcük”ün yer sıfatıdır. “yöredeki sözcük” tamlamasındaki sıfat ‘yer sıfatı’dır ve buradaki “sözcük” belirli-tekildir; “yöresel sözcük” tamlamasındaki sıfat ‘yapı sıfatı’dır ve buradaki “sözcük” belirli değildir-geneldir. Benzer açıklamalar, “köylü kadın” tamlamasındaki “köylü” yapı sıfatı ve “köydeki kadın” tamlamasındaki “köydeki” yer sıfatı için de yapılabilir. Bir kadının, köyde bulunması, konumlanması, onun tekil bir varlık olarak köyde belirtilmesi, onun “köylü” olmak yapı sıfatına sahip olmasını gerektirmez. Aynı açıklamalar, “şehirli adam” ve “şehirdeki adam” tamlamaları için de yapılabilir.

İkinci bir tür karışıklık da ‘mekana veya zamana sürekli ve kalıcı bir aitlik dolayısıyla kazanılmış sahiplik sıfatı’ grubunun tekilleriyle, ‘kullanım sıfatı’ grubunun tekilleri arasında çıkabilir. “taze ekmek”, “bayat süt”, “bozuk süt” tamlamalarında “taze”, “bayat” ve “bozuk” sıfatları, “ekmek” ve “süt” varlıklarının, zamanda bir süreklilik ve kalıcılık dolayısıyla kazanmış oldukları sahiplik özellikleridir. Buradaki nitelikler, sıfatlar, ilişkide oldukları varlıkların kullanımlarıyla ilgili olan özellikleri değildirler. “tazelik”, “bayatlık” ve “bozukluk”, insanın ediminden, yani ‘amaç’ından bağımsız olarak, söz konusu varlıkların, zaman içerisinde bir süreklilik içinde var olmalarıyla kazandıkları özellikleridir. Yine, “yöresel sözcük” tamlamasındaki sıfat, bir kullanım sıfatına benzese de, burada bir edimsellik, amaçlılık yoktur. Kişi, herhangi bir sözcüğü “yöresel” olarak kullanmaz; belirli bir amaç elde etmek amacıyla sözcüğü “yöresel” hale getirmez. Örneğin, yukarıda, ‘kullanım sıfatı’ grubunu anlatırken verdiğim örnek tamlamaların birkaçında, “bilimsel çalışma”, “yazınsal ölçüt”, “dinsel davranış” tamlamalarında, sırasıyla, “çalışma”da “bilimsel” amaçlılık, “ölçüt”te “yazınsal” amaçlılık ve “davranış”ta “dinsel” amaçlılıkla bir kullanım söz konusudur. Burada, kullanımı ayırt eden, belli eden kavram ‘amaçlılık’ kavramıdır. Kullanımda ‘amaçlılık’ vardır. “yöresel sözcük” tamlamasında ise, “sözcük”te bir “yöresel” amaçlılık yoktur. ‘yöresellik’, “sözcük”ün mekanda bir süreklilik ve kalıcılık dolayısıyla kazanmış

olduğu bir sahiplik özelliğidir. Aynı anlamda, “tazelik”, “bayatlık” ve “bozukluk” da, söz konusu varlıkların zamanda bir süreklilik ve kalıcılık dolayısıyla kazanmış oldukları sahiplik özellikleridirler.

“1985 doğumlu kadın” ve “1945 doğumlu kadın” tamlamalarındaki sıfatların ve bu ve benzeri sıfatlara yüklenebileceğini düşündüğümüz sıfatların kullanıldığı “genç kadın” ve “yaşlı kadın” tamlamalarındaki sıfatların yaş sıfatları oldukları söylenebilir. Böylesi yaş sıfatları, zamana sürekli ve kalıcı aitlik özellikleridir. İlişkide oldukları varlıkları, onların hiç değişmeyen bir özelliğiyle gösterirler. Bu değişmeyen özellikler temele alınarak yaşların değiştiği söylenebilir. Ancak, yaşların değişmesi, o yaşların kaynağı olan zamana sürekli ve kalıcı aitlik özelliklerini değiştirmez. Yani “1985 doğumlu kadın” hep “1985 doğumlu”dur. Dolayısıyla, bu ve benzeri yaş sıfatları, zamana sürekli ve kalıcı aitlik özelliği olmaları bakımından bu gruba girerler.

Bu grubun tekileriyle ‘içerik sıfatı’ türünün başka gruplarının tekileri veya ‘yer sıfatı’ cinsinin başka türlerinin tekileri arasında da benzer karıştırmalar olabilir. Burada, bir sıfatın ‘mekana veya zamana sürekli ve kalıcı bir aitlik dolayısıyla kazanılmış sahiplik sıfatı’ grubuna girip girmediğini tespit edebilmek için kullanılacak önemli ölçüt, ‘süreklilik’ ve ‘kalıcılık’ kavramlarıdır. Bu sürekliliğin, mekana veya zamana olan sürekli aitliğin, kesin süresi belli olmak zorunda değildir. Esasında, o varlıkta, söz konusu özelliğin bir ‘yapı özelliği’ olabilmesini sağlayan süre, bu ‘süreklilik’ için yeterlidir. ‘kalıcılık’ ise, söz konusu niteliğin, özelliğin o varlığa ayrılmazcasına bağlı olmasıdır. Bu ‘kalıcılık’ sebebiyle de, o özellik o varlığın yapısal niteliği olarak algılanır. Bu yeterli sürekliliğe ve kalıcılığa ulaşamayan özellik, o varlığın bir ‘yer sıfatı’ olarak kalır. Bu yeterli sürekliliğe ve kalıcılığa ulaşabilen özellik ise, artık o varlığın bir ‘yer sıfatı’ değil, o varlığın bir ‘yapı sıfatı’ olur. Dolayısıyla, ‘mekana veya zamana sürekli ve kalıcı bir aitlik dolayısıyla kazanılmış sahiplik sıfatı’ grubunun bir tekil sıfatının, ontolojik olarak önce söz konusu varlık için ‘yer sıfatı’ cinsinin bir tekil sıfatı olması, ‘yer sıfatı’ cinsine girmesi gerektiği açıktır. Bu ‘yer sıfatı’ cinsinin türüne giren tekil sıfat, o varlık için yeterli sürekliliği sağladıktan sonra, ‘yapı sıfatı’ cinsinin türü olan ‘içerik sıfatı’nın bir grubu olan ‘mekana veya zamana sürekli ve kalıcı bir aitlik dolayısıyla kazanılmış sahiplik sıfatı’na ait bir tekil sıfat olabilir.

Sonuç olarak, “yöresel sözcük”, “köylü kadın”, “şehirli adam”, “taze ekmek”, “bayat süt”, “bozuk süt”, “1985 doğumlu kadın”, “1945 doğumlu kadın”, “genç kadın”, ‘yaşlı kadın’, tamlamalarındaki “yöresel”, “köylü”, “şehirli”, “taze”, “bayat”, “bozuk”, “1985 doğumlu (olan)”, “1945 doğumlu (olan)”, “genç”, “yaşlı” sıfatları, özellikleri, nitelikleri ‘mekana veya zamana sürekli ve kalıcı bir aitlik dolayısıyla kazanılmış sahiplik sıfatı’ grubuna girerler. Ancak, sınıflama açısından bunların hangi gruba girdikleri önemli değildir. Sınıflama açısından, bu sıfatlar ilişkide oldukları varlıkların ‘içerik sıfatı’dırlar; bu özel-türü cinsiyle birlikte alırsak, bunlar, ilişkide oldukları varlıkların ‘içerik sıfatı’-‘yapı sıfatı’dırlar.

4. ‘varlığı, o varlığın birleşeniyle gösteren sıfat: Bu gruba giren tekil sıfatlar, her türlü varlığı gösterebilirler. Bu tekil sıfatlar, bir varlığı, onun yapıldığı şeyle, onun içeriğinde olan, yer alan başka bir varlıkla gösterirler. Bu gruba giren tekil sıfatlar, varlığı, içerdiği varlıkla, çoğu zaman da maddi varlıkla, veya, varlığın bir bütün olarak birleşenleriyle gösterirler. ‘varlığı, o varlığın birleşeniyle gösteren sıfat’ grubuna giren tekil sıfatların bir kısmının yer aldığı örnek tamlamalar: “taş duvar”, “tahta kapı”, “gümüş kaşık”, “yün yastık”, “soğuk hava”, “oksijenli hava”, “kıllı göğüs”, “sulu yemek”, “zengin adam”, “yağan yağmur”, Bu tamlamalardaki “taş”, “tahta”, “gümüş”, “yün”, “soğuk”, “oksijenli”, “kıllı”, “sulu”, “zengin”, “yağan” sıfatları, özellikleri, nitelikleri ‘varlığı, o varlığın birleşeniyle gösteren sıfat’ grubuna girerler. Ancak, elbette, sınıflama açısından bunların hangi gruba girdikleri önemli değildir. Sınıflama açısından, bu sıfatlar ilişkide oldukları varlıkların ‘içerik sıfatı’dırlar; bu özel-türü cinsiyle birlikte alırsak, bunlar, ilişkide oldukları varlıkların ‘içerik sıfatı’-‘yapı sıfatı’dırlar.

Tekrar hatırlatmakta fayda var ki, bütün bu gruplarda yer alan bütün tekil sıfatlar, ‘içerik sıfatı’ türüne ve ‘yapı sıfatı’ cinsine girerler ve ilişkide oldukları varlıkları tekilleştirmezler; onları genelleştirirler.

Tekrar vurgulamak istiyorum: Bu bahsettiğim gruplar kesinlikle, kapsamına giren tekil sıfatlar için birer ‘tür’ değildirler. Yani bunlar, ‘içerik sıfatı’ cinsinin ‘türleri’ değildirler. Bunlar sadece ‘grup’turlar. ‘grup’ ve ‘cins-tür’ kavramları arasındaki fark, bu noktada çok önemlidir. Bir ‘cins’in altına giren ‘türler’, kendi

tekil örneklerini, tekellerini-bireylerini türdeşleriyle paylaşmazlar. Yani, yukarıdaki sınıflamadan örnek verirsem, ‘dışarık sıfatı’ cinsinin iki ‘tür’ü vardır: ‘renk sıfatı’ ve ‘boyut (‘en-boy-yükseklik’) sıfatı’. Bu iki türden birine giren bir tekil sıfat, kesinlikle diğer türe giremez. Örneğin, ‘renk sıfatı’ türüne giren “mavi” tekil sıfatı, başka bir örnekte ‘boyut sıfatı’ türünün tekil sıfatı olamaz. ‘türdeş’ olmanın temel özelliklerinden biri budur. ‘türdeş’ler, kendi ‘tekil’lerini paylaşmazlar. Ancak, ‘grup’lar için böyle bir zorunluluk yoktur. Yani, bir ‘tür’ün tekil örnekleri, farklı farklı gruplar altına defalarca girebilirler. Yani, bir grup, içine aldığı tekileri başka bir grupta ya da gruplarla paylaşabilir. Paylaşması zorunlu değildir, ancak paylaşabilir. Nitekim, ‘içerik sıfatı’ türünü anlatırken oluşturduğum beş grubun tekileri, mutlaka sadece o grupta olmak zorunda değildirler. Örneğin, “binek hayvan” tamlamasındaki “binek” sıfatı, bir içerik sıfatıdır ve hem ‘kullanım sıfatı’ grubuna girer hem de ‘akli sıfat’ grubuna girer. Şayet, örneğin, ‘kullanım sıfatı’ ve ‘akli sıfat’ grupları, grup değil de, ‘içerik sıfatı’ cinsinin türleri olsalardı, ya da bir diğer ifadeyle, kaplamına aldıkları tekil sıfatların ‘tür’leri olsalardı, bir tekil sıfat (örneğin “binek hayvan” tamlamasındaki “binek”), iki ‘tür’ün birden tekili olamazdı, iki ‘tür’den sadece birinin tekili olmak zorunda olurdu. Ama, dediğim gibi, “binek hayvan” tamlamasında “binek” sıfatı hem ‘kullanım sıfatı’ hem de ‘akli sıfat’tır. Gruplar arasındaki bu durum, tekileri paylaşabilme durumu, başka örneklerde de görülebilir. İşte, bu sebeple, bu bahsettiğim beş grup, ‘grup’tur, ‘tür’ değildir. Yine, bu gruplara başka gruplar da ekleyebilecek olmamız, onların grup olmalarının bir diğer kanıtıdır; çünkü, bir ‘cins-tür’ ilişkisi içinde tespit edilmiş ‘cins’lere ve ‘tür’lere yenisi eklenemez.

Sonuç olarak, buradaki sıfatların, ‘sıfat sınıflaması’ndaki tek değeri, onların ‘içerik sıfatı’ türünün tekileri olmalarıdır. Burada, şu gruptan veya bu gruptan olmalarının ‘sınıflama’ bağlamında hiçbir değeri yoktur. Örnekler çözümlenirken de bu durum göz önünde bulundurulmalıdır. Yani,

- ‘seven erkek’
- ‘bilimsel çalışma’
- ‘köylü kadın’
- ‘bozuk süt’
- ‘tahta kapı’

‘yağan yağmur’

gibi, burada farklı gruplara girdiğini söylediğim tamlamalardaki sıfatların, hangi gruplara girdiklerine hiç bakmadan, sıfat sınıflaması bağlamında çözümlemesi şöyle yapılmalıdır:

“seven erkek” tamlamasındaki “seven” sıfatı, ‘içerik sıfatı’ türüne ve ‘yapı sıfatı’ cinsine girer.

“bilimsel çalışma” tamlamasındaki “bilimsel” sıfatı, ‘içerik sıfatı’ türüne ve ‘yapı sıfatı’ cinsine girer.

“köylü kadın” tamlamasındaki “köylü” sıfatı, ‘içerik sıfatı’ türüne ve ‘yapı sıfatı’ cinsine girer.

“bozuk süt” tamlamasındaki “bozuk” sıfatı, ‘içerik sıfatı’ türüne ve ‘yapı sıfatı’ cinsine girer.

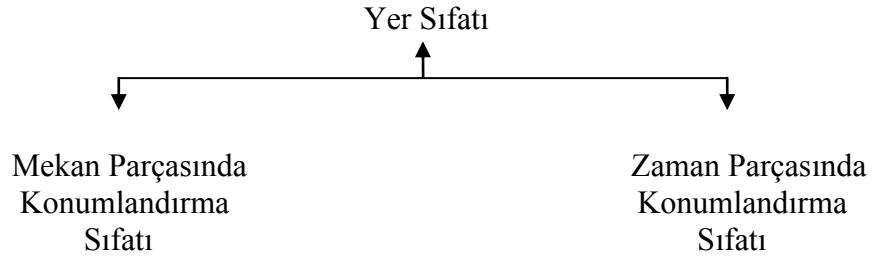
“tahta kapı” tamlamasındaki “tahta” sıfatı, ‘içerik sıfatı’ türüne ve ‘yapı sıfatı’ cinsine girer.

“yağan yağmur” tamlamasındaki “yağan” sıfatı, ‘içerik sıfatı’ türüne ve ‘yapı sıfatı’ cinsine girer.

‘içerik sıfatı’ türünü bitirmeden önce şunu tekrarlamak istiyorum: ‘içerik sıfatı’ türünden tekil sıfatlara varmadan önce, arada, ‘içerik sıfatı’ kavramını bir cins haline getiren bir “‘içerik sıfatı cinsinin türleri” katı mevcut olabilir. Eğer varsalar, bu ‘tür’lerin ne oldukları tespit edilmelidir. Çünkü, buradaki gibi ‘grup’lar, gruplamalar, sonsuz sayıda olabilir, değişebilir. Bu tip gruplamaların, esasında, son derece keyfi yapıldıkları için çözümleme açısından bir değeri yoktur. Bu tip gruplar, araştırmacıya, sadece, gerçek bir çözümleme için fikir verebilir. Yani bunlar, çözümlemenin bir parçası olan ölçütler değildir ve yukarıda da bahsettiğim gibi, sıfat sınıflaması bağlamında sıfat çözümlemesi yapılırken kesinlikle bir ölçüt olarak kullanılmamalıdır. Sadece, gerçek anlamda kapsayıcı ‘türler’, söz konusu boşluğu, ‘evren’i tam olarak doldurabilir ve sıfat sınıflaması bağlamında sıfat çözümlemesinde ölçüt olarak kullanılabilir.

3.1.1.1.2.3. Örneklerle Yer Sıfatı

‘yer sıfatı’ cinsinin türlerinin yer aldığı sınıflama şöyleydi:

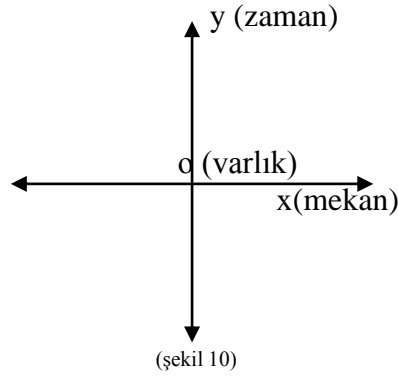

(Şekil 9)

‘yer sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekil sıfatların, ilişkide oldukları varlıkların yerlerini belli etmek suretiyle onları tekilleştirdiklerini, belirginleştirdiklerini, belirli hale getirdiklerini söylemişim. Bu işlev, ‘yer sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekil sıfatların temel işlevidir; çünkü, bu işlev, ‘yer sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekil sıfatları, ‘yapı sıfatı’ cinsinin türlerine giren tekil sıfatlardan ayıran temel özelliktir.

Bütün varlıkların ‘bir bütün olan mekan’da ve ‘bir bütün olan zaman’da bulunmaları, onların var olmaları için zorunludur. (Bu konuya, ‘3.1.1.2.1. Sıfatın Varlığa Göre Kipleri’ alt-alt-alt-alt-başlıklı alt-alt-alt-alt-bölümde, ayrıntılı olarak değineceğim.) Şimdi bahsedeceğim, varlığı ‘yer sıfatı’ cinsinin türleri olarak mekanda ve zamanda belirlemek ise, varlığı, onun ‘bir bütün olan mekanda olmak’ ve ‘bir bütün olan zamanda olmak’ özellikleriyle göstermek değil, varlığı mekânın belirli bir parçasında veya zamanın belirli bir parçasında belirlemektir.

‘mekan’ ve ‘zaman’ın ne olduğu, ‘mekan’ ve ‘zaman’ın insan tarafından nasıl algılandığı sorunu, çok eski bir sorundur ve bu soruna çözüm denemeleri bugün için bize yüklü bir mirastır. Bu düşünsel miras içinde en temel genel kabullerden biri, yukarıda da bahsettiğim gibi, varlığın insan tarafından algılanabilmesi için, onun, bir bütün olan mekanda ve bir bütün olan zamanda bulunması zorunluluğudur. Bu zorunluluk temele alınarak, ikinci aşamada, varlığın mekanda ve zamanda “tam olarak bulunduğu yer”i belirtmek, matematikte sıkça kullanılan bir soyutlama olan ‘kartezyen koordinat sistemi’ ile simgeleştirilebilir:

Görüldüğü üzere, burada yatay doğru ‘mekan’ı, dikey doğru da ‘zaman’ı gösteriyor. Varsayımsal varlık ise, mekanın ve zamanın kesiştiği orta nokta (o) ile gösteriliyor.

Hem, varlığın var olması için ‘bir bütün olan mekanda’ ve ‘bir bütün olan zamanda’ bulunması zorunluluğu (yani varlığın mekansallığının ve zamansallığının birlikteliği şartı), hem de varlığın bu ‘bütünsel mekan’daki ve ‘bütünsel zaman’daki yerinin sembolik göstergesi olan yukarıdaki kartezyen koordinat sistemi, bize şu gerçeği ortaya koyuyor: Bir varlığın yerinin “tam olarak” belirlenmesi için hem mekandaki yerinin belirlenmesi hem de zamandaki yerinin belirlenmesi zorunludur. Yani, sadece ‘mekan parçasında konumlandırma’ veya sadece ‘zaman parçasında konumlandırma’, bu anlamda, varlığın yerinin “tam olarak” belirlenmesi için yeterli değildir. Varlığın yerinin “tam olarak” belirlenmesi için varlığın bu iki özelliğinin birlikte tespit edilmesi gerekir. Ancak, aşağıda örnekler üzerinde de görüleceği gibi, bazı durumlarda, varlık, sadece ‘yer sıfatı’ cinsinin ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’ türünün tekil sıfatıyla veya sadece ‘yer sıfatı’ cinsinin ‘zaman parçasında konumlandırma sıfatı’ türünün tekil sıfatıyla belirlenebiliyor. Bu durumlarda, az önce bahsettiğim “tam olarak belirlenme” için zorunlu olan “zaman parçasında ve mekan parçasında birlikte belirlenme durumu” oluşmıyor. Dolayısıyla, burada, bir tür ‘eksik belirlenme’, hatta ‘eksik tekilleşme’den söz edilebilir. Ancak, bu farkın ontolojik bir farklılık olduğu gözden çıkarılmamalıdır. Dolayısıyla, bu çalışmadaki çözümlemede, bu anlamda ‘eksik belirleme’ denilebilecek belirlemelere, tekilleştirmelere, ‘tamlık-eksiklik’ farkı, ikiliği gözetmeden, ‘tekilleştirme’, ‘belirleme’ diyeceğim. ‘tamlık-eksiklik’ farkını da, daha yoğun ontolojik çalışmalara bırakacağım.

3.1.1.1.2.3.1. Mekan Parçasında Konumlandırma Sıfatı

‘mekan’, “Var olanların içinde yer aldığı, tüm sınırlı büyüklükleri içine alan uçsuz bucaksız büyüklük. .... Üç boyutu, yani eni, boyu ve derinliği olan hacim.” olarak tanımlanır.⁶⁹ Bu tanımdan yola çıkarak, mekânın bir somutluk özelliğine sahip olduğu görülür. Varlığı ‘mekan parçasında konumlandırma’ ise, varlığı, bir bütün olan mekânda, uzayın bütünlüğü içinde, bulunduğu yer ile göstermektir. ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’ türüne giren tekil sıfatların bir kısmının yer aldığı örnek tamlamalar: “evdeki adam”, “arabadaki çocuk”, “bu kalem”, “şu kitap”, “o yatak”, “evin arkasındaki bahçe”, “uzaktaki köpek”, “sabahki gürültü”, “akşamki eğlence”, “metindeki anlam”, “aklımdaki sorular”, “karşıdaki yaka”. Bu tamlamalardaki “evdeki”, “arabadaki”, “bu”, “şu”, “o”, “evin arkasındaki”, “uzaktaki”, “sabahki”, “akşamki”, “metindeki”, “aklımdaki”, ve “karşıdaki” sıfatları, özellikleri, nitelikleri, ilişkide oldukları varlıkların ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’ dırlar; bu özel-türü cinsiyle birlikte alırsak, varlıkların ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’-‘yer sıfatı’ dırlar. Örneklerin bazılarına bakarsak;

“sabahki gürültü”, “akşamki eğlence” gibi tamlamalarda yer alan sıfatlar, ilk bakışta varlığı zaman parçasında belirliyor gibi görünse de, aslında, burada bir zaman parçasında belirme yoktur; mekân parçasında belirleme vardır. Çünkü, ‘sabah’ ve ‘akşam’ gibi özellikler, zaman parçaları ve türleri olan ‘geçmiş’, ‘şimdi’ ve ‘gelecek’te bulunma bildirmezler. ‘sabah’ ve ‘akşam’ gibi özellikler, kendi başlarına ‘geçmişlik’, ‘şimdilik’ veya ‘geleceklik’ gibi anlamlara sahip değildirler. Bunlar, dünyanın bir parçasının, bölümünün ve dünyaya bağlı olarak, dünyanın o parçası, bölümü üzerinde bulunan insan ya da insanların güneşe karşı olan konumlarıyla oluşan bir belirlemedir. Kısaca, bunlar, dünyanın güneşe karşı olan konumunun özellikleridir ve bu sebeple de mekân parçalarıdır. Nitekim, ‘sabah’, sadece ‘sabah’ olması bakımından bir zaman bildirmez. ‘sabah’, sözgelimi ‘geçmişteki sabah’ da olabilir, ‘şimdiki sabah’ da olabilir, ‘gelecekteki sabah’ da olabilir. Aynı durum, ‘akşam’, ‘öğle’, ... vb. gibi, dünya ve güneş arasındaki konumlanma dolayısıyla oluşan diğer özellikler için de geçerlidir. Dolayısıyla bu sıfatlar, ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’ türüne girerler.

⁶⁹ Cevizci, **Ön. Ver.**, syf. 1080 ‘MEKÂN’ maddesi.

“metindeki anlam” tamlamasındaki “metindeki” sıfatı, “anlam”ın bulunduğu mekanı gösterir. ‘metin’, “Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst.” olarak tanımlanır.⁷⁰ Metni oluşturan kelimeler, mutlaka bir somut yapıya bağlıdırlar (sesler veya seslerin bir dildeki sembolleri olan harfleri kağıt benzeri bir düzleme aktaran kalıcı-yapışkan mürekkep ve benzeri boyalar). İşte, “metindeki anlam” tamlamasındaki varlık olan “anlam”, temelde, metnin sesleri veya boyaları aracılığıyla bize aktarılır. Dolayısıyla, “anlam”, bir mekan parçasında konumlanır ve bu bakımdan belirlidir, tekildir.

“aklımdaki sorular” tamlamasındaki “aklımdaki” sıfatı, 1. tekil şahıs özelliğinden soyutlarsak, ilişkide olduğu varlığı, insanda, insanın beyinde bulunması bakımında belirtir, konumlandırır, tekilleştirir. Dolayısıyla, “soru” varlığı, mekanda konumlanmıştır.

Sonuçta, “metindeki anlam” tamlamasında ve “aklımdaki sorular” tamlamasında, isim olan varlıklar belirli bir zaman parçasında konumlanmamışlardır. Bunlar sadece belirli bir mekan parçasında konumlanmışlardır. Bu sebeple, bu ve bunun gibi tamlamalardaki sıfatların ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’ türünün tekilleri oldukları açıktır.

“karşıdaki yaka” tamlamasında da, varlık olan “yaka”, tamlamada bahsedilmeyen bir yerin karşısında olması bakımından belirtilmiştir. Dolayısıyla, burada da, varlık, ‘mekan parçasında konumlanma sıfatı’ türüne giren bir sıfatla gösterilmiş ve belirtilmiş, tekilleştirilmiştir.

‘sıfat’ cinsinin ‘yer sıfatı’ türünü ‘yapı sıfatı’ türünden ayıran temel özellik, ‘yer sıfatı’ cinsinin türlerinin tekil sıfatlarının, ilişkide oldukları varlıkları tekilleştirmeleri; buna karşın ‘yapı sıfatı’ cinsinin türlerinin tekil sıfatlarının ise ilişkide oldukları varlıkları genelleştirmeleridir. ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’ türü de ‘yer sıfatı’ cinsinin bir türü olduğuna göre, yukarıdaki, ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’ türünün tekil sıfatlarıyla kurulan tamlamaların tümünde, sıfatlar, ilişkide oldukları varlıkları tekilleştirirler, onları tekil hale

⁷⁰ Türk Dil Kurumu, **Ön. Ver.**, syf. 1667 ‘metin’ maddesi.

getirirler. Tamlamalara tek tek bakıldığında, onlardaki sıfatların varlıkları genelleştirerek değil de, onları belirlileştirerek ve tekilleştirerek gösterdikleri görülebilir.

3.1.1.1.2.3.2. Zaman Parçasında Konumlandırma Sıfatı

‘zaman’, “Şimdinin geçmiş olmasına yol açan (ve genellikle süre olduğu düşünülen) kesintisiz değişme, hareket; geçmiş, şimdi veya gelecek gibi zaman dilimlerinin kendisinin parçaları oldukları sürekli bütün. ... Olayların birbirini izledikleri sonsuz bir ortam olarak düşünülen soyut kavram.” olarak tanımlanır.⁷¹ ‘zaman parçasında konumlandırma sıfatı’ türünün tekil sıfatları ise, varlığı, onun bu ‘sürekli bütünlük’ içerisinde aldığı yeri, konumu ile gösteren sıfatlarıdır. Yani, bu sıfatlar, varlığı, bir bütünlük olan zamanın içindeki yeriyle gösterirler. Bu sebeple, bu sıfatlar, varlıkların buldukları, konumlandıkları zaman parçalarını gösterirler. ‘zaman parçasında konumlandırma sıfatı’ türüne giren tekil sıfatların bir kısmının yer aldığı örnek tamlamalar: “yarınki ziyaret”, “yarın gelecek kadın”, “dünkü kavga”, “ilk sınav”, “son söz”, “önceki sayfa”, “sonraki konular”, “şimdiki günler”. Bu tamlamalardaki “yarınki”, “yarın gelecek (olan)”, “dünkü”, “ilk”, “son”, “önceki”, “sonraki”, “şimdiki” sıfatları, özellikleri, nitelikleri, ilişkide oldukları varlıkların ‘zaman parçasında konumlandırma sıfatı’ dırlar; bu özel-türü cinsiyle birlikte alırsak, varlıkların ‘zaman parçasında konumlandırma sıfatı’-‘yer sıfatı’ dırlar.

‘zaman parçasında konumlandırma’, bir bütünlük olan zamanı parçalamakla mümkün olur. Bu parçalama, ya nesnel algılama sonucu, varlıkların kendi aralarında var olan sırasallık gözetilerek yapılabilir (“ilk iş”, “son toplantı”, “birinci yarışmacı”, ... vb. gibi) ya da öznel algılama sonucu, varlıkların kendi aralarındaki bu sırasallığa özne tarafından bir değer yüklenerek yapılabilir (“bugünkü iş”, “yarınki toplantı”, ... vb. gibi). Yani, nesnel algılama, nesnel nesnel ‘sırasallığı’ gözetir; öznel algılama ise, nesnel nesnel bu nesnel sırasallığına insan tarafından ‘geçmişlik’, ‘şimdilik’ veya ‘geleceklik’ yüklenmesidir. Dolayısıyla, ‘geçmiş’, ‘şimdi’ ve ‘gelecek’ kavramları öznel kavramlardır, öznel bir konum belirtirler. Nesnel olan sadece ‘sırasallık’tır. Ancak, tekil sıfatın kipi ne olursa olsun (nesnel veya öznel), ‘zaman parçasında konumlandırma sıfatı’ türünün bütün tekil sıfatlarında bir bütün

⁷¹ Cevizci, **Ön. Ver.**, syf. 1675 ‘ZAMAN’ maddesi.

olan zamanı parçalama işlevi esastır. Nesnel algılamanın ürünü veya öznel algılamanın ürünü olsun, yukarıdaki tamlamaların sıfatlarının tamamında, bir bütünlük olan zamanı parçalama, parçalara bölme durumu söz konusudur. (Bu ‘nesnel algılama’ ve ‘öznel algılama’ konusuna, aşağıda, ‘3.1.1.2.2. Sıfatların İnsana Göre Kipleri’ alt-alt-alt-alt-başlığı altındaki alt-alt-alt-alt-bölümde değineceğim.)

‘zaman parçasında konumlandırma sıfatı’ türü de, aynı ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’ türü gibi, ‘yer sıfatı’ cinsinin bir türü olduğuna göre, yukarıdaki, ‘zaman parçasında konumlandırma sıfatı’ türünün tekil sıfatlarıyla kurulan tamlamaların tümünde, sıfatlar, ilişkide oldukları varlıkları tekilleştirirler, onları tekil hale getirirler. Tamlamalara tek tek bakıldığında, onlardaki sıfatların genel varlıkları değil de, belirli ve tekil varlıkları gösterdikleri görülebilir.

* * *

Hatırlanırsa, yukarıda, ‘yapı sıfatı’ cinsinin ‘içerik sıfatı’ türü içindeki bazı tekil sıfatların ‘mekana veya zamana sürekli ve kalıcı bir aitlik dolayısıyla kazanılmış sahiplik sıfatları’ diye isimlendirilebilecek bir gruba mensup olduklarını söylemişim. Ancak bunun, ‘yer sıfatı’ cinsinin ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’ ve ‘zaman parçasında konumlandırma sıfatı’ türlerinin tekil sıfatları ile karıştırılmaması gerektiğini de belirtmişim. Aradaki farkı tekrar hatırlatmakta fayda var: Bir varlık, söz konusu ‘yer’e ait bir özellekle gösterilirken, ontolojik olarak önce ‘yer sıfatı’ cinsinin türlerinin tekil sıfatlarıyla gösterilir. Daha sonra, o varlık için o yerde yeterli olan bir süreklilik sağlanmışsa, bu ‘yersel’ özellik onun için bir ‘içerik sıfatı’-‘yapı sıfatı’ olur. Örneğin; ‘köy’, bir mekan parçasıdır. Buna göre, söz gelimi bir ‘kadın’, öncelikle bu mekan parçasında bulunur. Bu haliyle tamlama “köydeki kadın”dır. Bu ilk aşamada “kadın” varlığı, ‘yer sıfatı’ cinsinin ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’ türüne giren bir tekil sıfatla belirtilmiştir. “köydeki” sıfatı, ‘yer sıfatı’ cinsine girer ve ilişkide olduğu varlığı, yani “kadın”ı tekilleştirir; yani, bu kadının “hangi kadın” olduğu bellidir. Ancak, eğer, bu “köydeki kadın”, bir içerik özelliği olan ‘köylü olmak’ için yeterli sürede köyde kalırsa, ‘köyde olma’ özelliği, o kadın için kalıcı bir özellik olursa, artık, bu kadın, “köylü kadın” olur. Bu ikinci aşamada, “köylü” sıfatı, ‘yapı sıfatı’ cinsinin ‘içerik sıfatı’ türüne giren bir sıfattır. İşte bu tip sıfatları da, ‘içerik sıfatı’ türünün ‘mekana veya zamana sürekli ve kalıcı bir aitlik

dolayısıyla kazanılmış sahiplik sıfatı' grubu içinde değerlendirebiliriz. Bu ikinci tamlamadaki kadın, "köylü kadın"daki kadın, tekil bir kadının kavramı değil, genel bir kadın kavramıdır. "köylü" sıfatı, bir 'yer sıfatı' değil bir 'yapı sıfatı'dır. Nitekim, "köylü kadın"daki "kadın" genel bir kavramdır; ancak, "köydeki kadın"daki "kadın" belirli bir kadındır ve tekil bir kavramdır.

Mekandaki yer bakımında verilebilecek bir diğer örnek, yukarıdaki "karşıdaki yaka" tamlamasıdır. Bu tamlamayı kuran için "yaka" varlığı 'yer sıfatı' cinsinin türünün bir tekil sıfatıyla gösterilmiştir. Yani, "yaka", "karşıda"dır. Ancak, "yaka"nın 'karşıda olma' özelliği, çok kısa bir sürede, bir 'içerik sıfatı' olmak için yeterli sürekliliği ve kalıcılığı kazanır ve artık 'karşıda olmak', "yaka" varlığının 'içerik sıfatı-yapı sıfatı' olur; dolayısıyla tamlama da "karşı yaka" olur. Yani, "karşıdaki yaka" ile "karşı yaka" arasındaki geçiş, insan anlayışı için nispeten çok çabuk gerçekleşir. Yani, biz, bir yere göre 'karşı'da olan bir yer gördüğümüzde, onun o yere göre sürekli ve kalıcı olarak hep karşıda olacağını hemen kabul ederiz. Nitekim, günlük kullanımda da "karşıdaki yaka" ifadesinden çok "karşı yaka" ifadesini kullanırız. Açıktır ki, bu farklar, bağlam içinde anlaşılabilir; bu sebeple de, böylesi bir yersel özelliğin 'yer sıfatı' mı yoksa 'yapı sıfatı' mı olduğuna, bağlam dikkate alınarak karar verilebilir.

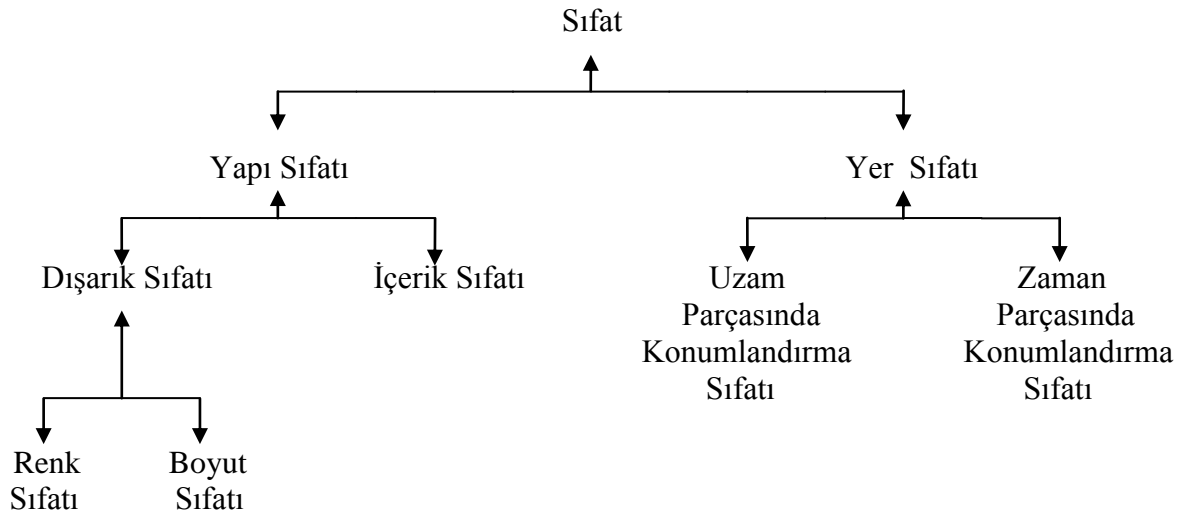
Aynı ilişki zamansal özellikler için de geçerlidir. "1985 doğumlu kadın" tamlamasında, "kadın"ın özelliği, onun, zamana sürekli ve kalıcı bir aitlik dolayısıyla kazanmış olduğu bir özelliktir. Bu sürekli ve kalıcı özelliği dolayısıyla onun yaşını söyleriz. Bu yaş değişir ama değişen bu yaşın kaynağı, zamana sürekli ve kalıcı bir aitlik dolayısıyla kazandığı, "1985 doğumlu (olmak)" olarak ifade edilmiş olan özelliği değişmez. İşte bu özellik, onun 'içerik sıfatı'dır; dolayısıyla 'yapı sıfatı'dır ("genç" veya "yaşlı" değerleri de, kadının bu sürekli ve kalıcı özelliğinin üzerine yüklenen özelliklerdir). Buradaki sıfat bir 'yapı sıfatı'dır ve söz konusu "kadın" bir tekil kadın değildir; genel kavram olarak 'kadın'dır; yani, kısaca, bu kadının "hangi kadın" olduğu belli değildir. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz: Bütün yaş sıfatları 'içerik sıfatı' türüne girerler; dolayısıyla, bütün yaş sıfatları 'yapı sıfatı' cinsine girerler. Dolayısıyla yaş gösteren sıfatlar, ilişkide oldukları varlıkları tekilleştirmezler. Ancak, aynı tamlamayı "1985 doğumlu bilet sırasındaki ilk kadın" veya "1985 doğumlu dünkü (dün gördüğüm) kadın" gibi genişletirsek, aynı kadın

“bilet sırasında ilk (olmak)” veya “dünkü (olmak)” gibi özelliklerle tekilleşir, belirli hale gelir. Bu ikinci tip tamlamalardaki “bilet sırasında ilk (olan)” ve “dünkü (olan)” sıfatları, ‘yer sıfatı’ cinsinin ‘zaman parçasında konumlandırma sıfatı’ türüne giren sıfatlardır. Kısaca, bu ikinci tip tamlamalardaki kadınların “hangi kadın”lar oldukları bellidir.

Görüleceği üzere, ayırırda temele alınacak ölçüt ‘tekil-genel çelişikliği’dir. ‘yer sıfatı’ tekilleştirir, ‘yapı sıfatı’ genelleştirir. Kullanılacak ölçüt basittir, ancak tamlamanın bağlam içerisindeki anlamına dikkat etmek gerekir.

‘3.1.1.1. Sıfatların Sınıflanması ve Sıfatlar’ alt-alt-alt-bölümünü bitirmeden önce, ‘sıfat’ cinsinin türlerinin ve alt-türlerinin yer aldığı sınıflamaya bir kere daha yer vermek istiyorum:

(Şekil 11)

3.1.1.2. Sıfatların Kipleri

Buraya kadar, en üstte ‘sıfat’ üstün-cinsi bulunan, aşağıya doğru da türler ve alt-türlerden oluşan genel bir sıfat sınıflaması oluştururdum.

Genel olarak tüm çözümlenmeler, dolayısıyla özel olarak da sıfat çözümlenmeleri için gerekli olan araçlardan biri, kuşkusuz, söz konusu yapının unsurlarının cins-tür ilişkisi içinde birbirine bağlandığı bir yapıdır; yani bir

sınıflamadır. Nitekim, sıfat çözümlemesi için bir sıfat sınıflamasının gerekli olduğu düşüncesi genel bir kabul görmüştür. Dolayısıyla çözümlenmeler hep belirli bir sınıflamaya göre yapılmaktadır; zaman zaman da çözümleme için daha doğru sınıflamalar önerilmektedir. Benim buraya kadar yaptığım da, sıfat çözümlemesi için daha doğru olduğunu düşündüğüm bir sınıflama sunmaktan ibarettir.

Ancak, sıfat çözümlemesinde kullanılması gereken bir araç daha vardır. Bu araç, ‘kip’ kavramı temelinde oluşur. Dolayısıyla, öncelikle ‘kip’ kavramının anlamına bakmak gerekir⁷²:

‘kip (Lat. ‘modus’), “Tarz, tavır, varlık durumu. Bir şeyin varolma, ortaya çıkma ya da sunulma tarzı. Bir şeyin zorunlu, aktüel ya da mümkün olması durumu. Bir şeyin belli bir andaki varlık durumu. Bir şeyin varoluş halinde kendini gösteren düzenleniş biçimi. Saf varlığı tikelleştiren ya da bireyleştiren varoluş formu. Niteliklerin birleştirilme tarzı. Bir şeyin, anlaşılma, bilinme şekli. Bir şeyin, onu o şey ve başka şeylerden ayrı bir şey olarak tanımamıza imkan veren formu. Bir şeyin bir nitelik, sıfat ya da özelliğe sahip olma şekli ya da tarzı.” olarak tanımlanmıştır.⁷³ Bu bir dizi tanımdan çıkan sonuç, ‘kip’in, bir şeyin bir şeye göre var oluş tarzı olduğudur. Yukarıdaki tanımlamalar içinde, mantık alanında ‘kip’ kavramının anlamı için kullanılan “Bir şeyin zorunlu, aktüel ya da mümkün olması durumu.” tanımı, diğer tanımların kaynağını oluşturur. Şimdi, bu kaynak tanımı kullanırsak, ‘kip’ ile kast edilenin, bir şeyin bir şeye göre var oluşunun zorunlu, olumsal (aktüel) ya da mümkün olması durumu olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Olumsal (aktüel) ve mümkün olma durumu, söz konusu gerçekliğin zorunlu olmadığını, yalnızca olası olduğunu göstermeleri bakımından aynı tür yargılardır. Dolayısıyla, olumsal ve mümkün olma durumu, aslında tek bir hali gösterir. Bu hal, zorunlu olma durumuyla çelişik olması bakımından anlamlıdır. Buradan hareketle, ‘kip’ için, bir şeyin bir şeye göre var oluşunun zorunlu veya olası/seçimli (olumsal+mümkün) olması durumudur, diyebiliriz.

⁷² ‘kip’ kavramı, Türkçe gramer çalışmalarında fiillerle ilişkili bir kategori olarak yer almıştır. Bazı çalışmalarda fiillerin söz konusu özne için gerçekleşme tarzları (‘zorunluluk’, ‘şartlılık’, ‘istek’) onların kipsel özellikleri olarak görülmüş; bazı çalışmalarda ise, fiillerin gerçekleşme tarzlarına ek olarak onların gerçekleşme zamanları da ayrı bir kip kategorisi olarak değerlendirilmiştir. Bu ikinci tür çalışmalarda fiillerin zamanları ‘bildirme kipleri’ terimiyle, fiillerin tarzları da ‘tasarlama kipleri’ terimiyle karşılanmıştır.

⁷³ Cevizci, **Ön. Ver.**, syf. 942-943 ‘KİP’ maddesi.

‘kip’ kavramıyla ilgili bu genel belirlemeleri konuyla ilişkilendirmek gerekirse, ‘sıfatların kipleri’ ifadesinin, sıfatların bir şeye göre var oluşunun zorunlu veya olası/seçimli olması durumunu anlattığı görülebilir. Peki, o halde, sıfatlar “neye” göre zorunlu veya olası/seçimli olabilirler? Bunun cevabı, sıfatların ilişkiye girdiği fenomenlerdir. Hatırlanacağı üzere, çalışmamın başlarında, sıfatların iki temel özelliğinden bahsetmiştim. Bunlardan biri, bir sıfatın mutlaka bir varlığın sıfatı olması gerekliliğiydi. Buna göre, ‘sıfat’ ve ‘varlık’, birbirlerine karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde bağlı olan fenomenlerdir. O halde, sıfatlar ilişkiye girdikleri varlıklara göre zorunlu veya olası/seçimli olabilirler. Çalışmamın başında bahsettiğim iki temel özellikten diğeri, bir sıfatın, ilişkiye girdiği varlığın insana görünen yüzü olduğuydu. Buna göre, ‘sıfat’ yalnızca ‘insan’ için anlamlı (daha doğru bir ifadeyle ‘hayvan’ için anlamlı) bir fenomendir. ‘insan’ da, varlığı yalnızca onun ‘sıfat’ıyla tanır. O halde, ‘sıfat’, ‘insan’a tek taraflı bir bağımlılık ilişkisi içinde bağlıdır. Dolayısıyla, ‘sıfat’ın ilişki içinde olduğu diğer fenomen ‘insan’dır. Bu sebeple, sıfatlar, onlar için anlamlı oldukları insanlara göre zorunlu veya olası/seçimli olabilirler. Böylelikle, sıfatların “neye”, daha doğrusu “nelere” göre zorunlu veya olası/seçimli olabileceklerinin yanıtı da bellidir: ‘varlık’a göre ve ‘insan’a göre. Yani;

1- Bir sıfat, gösterdiği varlığa göre zorunlu veya olası/seçimli olabilir.

2- Bir sıfat, ona söz konusu varlığı gösterdiği insan için zorunlu veya olası/seçimli olabilir.

Sonuç olarak, cins-tür ilişkisi içinde (yani sınıflama içinde) türü ve cinsi ne olursa olsun, her sıfatın, ilişkide olduğu varlığa göre bir kipi (o varlık için zorunlu veya olası/seçimli olması olasılığı) ve ayrıca söz konusu varlığı ona gösterdiği insan için de başka bir kipi (o insan için zorunlu veya olası/seçimli olması olasılığı) vardır. Yani, her sıfatın, varlığa göre bir kipi ve insana göre bir kipi olmak üzere iki farklı kipi vardır.

Şimdi, sıfatların bu kiplerini, sırayla, açıklamak istiyorum.

3.1.1.2.1. Sıfatların Varlığa Göre Kipleri

Biraz önce bahsettiğim gibi, bir şeyin bir şeye göre varoluş tarzı, yani bir şeyin bir şeye göre kipi, ikiye ayrılır. Bunlar, ‘zorunluluk’ ve ‘olasılık/seçimlilik’ kipleri olarak terimleştirilebilir. Dolayısıyla, sıfatların varlığa göre kipleri de ‘zorunluluk’ ve ‘olasılık/seçimlilik’ kategorilerinden müteşekkildir. Yani, bir sıfat, ilişkide olduğu varlık için ya ‘zorunlu’dur, ya da ‘olası/seçimli’dir. Burada, ‘zorunluluk’ ve ‘olasılık/seçimlilik’ kategorileri için, sırasıyla, ontoloji literatüründe yeri olan, ‘tözellik’ ve ‘ilineksellik’ terimlerini kullanacağım.

‘töz’ terimi TDK Türkçe Sözlük tarafından “Değişenlerin özünde değişmeden kaldığı varsayılan idealist kavram, cevher.” olarak tanımlanmıştır.⁷⁴ Töz, aynı zamanda “Değişmelere temel olan, kendisinde değişmelerin gerçekleştiği dayanak, kalıcı gerçeklik”tir.⁷⁵ Yani töz, zaman içinde değişmek zorunda kalan varlığın özünde değişmeden kalan ve onun, varlığın farklılaşarak da olsa var olmasını sağlayan ve onu ‘varlık’ ve ‘o varlık’ yapan temel birimdir. Kısaca, töz, bir şeyi hem ‘bir şey’ hem de ‘o şey’ yapan şeydir.

‘ilinek’ terimi, yine TDK Türkçe Sözlük tarafından “Bir şeye zorunluluk sonucu bağlı olmayan, onun özünde bulunmayan, rastlantı ile olan nitelik, araz.” olarak tanımlanmıştır.⁷⁶ İlinek, “[...] bağımsız ya da kendinden kaim bir varoluşu olmayan, ancak ve ancak bir tözde var olabilen özellik ya da nitelik [...]”tir.⁷⁷ Yani, ilinek, varlığın özünden ayrı olarak zaman içinde değişebilen ve değişmesi varlığın özünde bir değişme meydana getirmeyen, varlığın ilintisidir, ekidir.

Şimdi, ‘töz’ ve ‘ilinek’ kavramlarıyla, ‘kip’ kategorileri olan ‘zorunluluk’ ve ‘olasılık/seçimlilik’ kavramlarını birlikte düşünersek şöyle bir sonuç çıkar:

Töz, söz konusu bir varlığın, o varlığın hem ‘varlık’ olması hem de ‘o varlık’ olması için ‘zorunlu’ olarak sahip olması gereken özelliğidir, sıfatıdır. Töz, varlığın ‘zorunluluk’ kipinde olan sıfatıdır. Yani, söz konusu varlığın ‘varlık’ ve ‘o varlık’ olarak var olması için sahip olması gereken, ‘zorunlu’ özellik, o varlığın tözel

⁷⁴ Türk Dil Kurumu, **Ön. Ver.**, syf. 2379 ‘TÖZ’ maddesi.

⁷⁵ Cevizci, **Ön. Ver.**, syf. 1531 ‘TÖZ’ maddesi.

⁷⁶ Türk Dil Kurumu, **Ön. Ver.**, syf. 1176 ‘ilinek’ maddesi.

⁷⁷ Cevizci, **Ön. Ver.**, syf. 848 ‘İLİNEK’ maddesi.

özelliğidir/sıfatıdır. Bu zorunlu özellik, o varlığın tözel özelliğidir, yani bu özellik o varlığın tözel sıfatıdır, tözel niteliğidir (sıfat=özellik=nitelik). Örneğin, ‘insan’ varlığı için ‘canlı olmak’ özelliği, onun tözel özelliğidir. ‘insan’ ya geçmişte, ya şimdi, ya da gelecekte mutlaka canlı olmak zorundadır; herhangi bir zamanda o ‘şey’de canlılık özelliği olmamışsa ya da olmazsa, o ‘şey’ insan olmamıştır ya da olamaz. ‘canlı olmak’ tözel sıfatı, kullanımda farklı sözcüklerle ifade edilebilir: ‘yaşamak’, ‘nefes almak’, ... vb gibi. Bunların hepsi, ‘insan’ varlığı için aynı tözel özelliği, ‘canlı olmak’ tözel özelliğini gösterirler.

İlinek, söz konusu bir varlığın, o varlığın hem ‘varlık’ olması hem de ‘o varlık’ olması için zorunlu olarak sahip olması gerekmeyen, ‘olası/seçimli’ olarak sahip olma olasılığının olduğu özelliğidir, sıfatıdır. İlinek, varlığın ‘olasılık/seçimlilik’ kipinde olan sıfatıdır. Yani, söz konusu varlığın ‘varlık’ ve ‘o varlık’ olarak var olması için zorunlu olmayan özellik, sıfat, ‘olası/seçimli’ olan özellik, o varlığın ilineksel özelliğidir/sıfatıdır. Bu ‘olası/seçimli’ özellik, o varlığın ilineksel özelliği, ilineksel sıfatı, ilineksel niteliğidir (sıfat=özellik=nitelik). Örneğin, yine ‘insan’ varlığı için ‘boyu uzun olmak’ özelliği, onun ilineksel bir özelliğidir. Bir ‘şey’in ‘insan’ olabilmesi için, onun ‘boyu uzun olmak’ özelliğine sahip olması gerekmez. ‘boyu uzun olmak’, ‘insan’ varlığının ‘varlık’ olması ve ‘o varlık’ olması için, ‘insan’ varlığında bulunması zorunlu bir özellik değildir; bu sebeple bu özellik ‘insan’ varlığı için ilineksel bir özelliktir/sıfattır.

Görüldüğü üzere, ‘tözel kip’ ve ‘ilineksel kip’, sırasıyla, sıfatların varlığa göre ‘zorunluluk’ ve ‘olasılık/seçimlilik’ kipleridirler. ‘tözel özellik’, varlığın ‘varlık’ ve ‘o varlık’ olması için sahip olması gereken zorunlu özelliğidir. ‘ilineksel özellik’, varlığın ‘varlık’ ve ‘o varlık’ olması için sahip olması gerekmeyen, varlığın sahip olma olasılığının olduğu özelliğidir.

Şimdi burada kip kategorilerinin, ‘zorunluluk’ ve ‘olasılık/seçimlilik’ kategorilerinin sahip oldukları bir özellikten bahsetmem gerekiyor. Bu kipler, birbirlerine tek taraflı bir bağımlılık ilişkisi içinde bağıdırlar. Bu kabaca şu demektir: ‘olasılık/seçimlilik’ kipi ‘zorunluluk’ kipini gerektirir; ancak ‘zorunluluk’ kipi ‘olasılık/seçimlilik’ kipini gerektirmez. Sıfatların varlığa göre kipleri bağlamında düşünürsek, ‘ilineksellik’, ‘tözellik’i gerektirir. Yani, ‘ilineksel’ bir

özellik, ‘tözel’ özellikler gerektirir. Varlığın, ilineksel kipte bir özelliğinin olması için o varlığın tözel kipteki sıfatlarına sahip olması gerekir. Önceki örnekten hareketle, ‘insan’ın, ‘uzun boylu olmak’ ilineksel kipteki sıfatına sahip olması için, ‘insan’ın ‘canlı olmak’ tözel kipteki sıfatına sahip olması gereklidir. Çünkü, ‘insan’ın ‘boyu uzun olmak’ sıfatına sahip olması için öncelikle ‘insan’ın ‘insan’ olması gerekir; ‘insan’ın ‘insan’ olması için de, ‘insan’ın tözel kipteki sıfatlarına sahip olması gerekir. Ancak, bu bağımlılık tek taraflı bir bağımlılıktır. Yani, bir varlığın tözel kipte bir sıfata sahip olması için ilineksel kipte bir sıfata sahip olması gerekmez. Kip kategorisi olarak düşünürsek, ‘zorunluluk’ kipi ‘olasılık/seçimlilik’ kipini gerektirmez. Aynı örnekten hareketle, ‘insan’ın ‘canlı olmak’ tözel kipteki sıfatına sahip olması için ‘boyu uzun olmak’ ilineksel kipteki sıfatına sahip olması gerekmez. Kısaca özetlersem, insanın boyunun uzun olması için canlı olması gerekir; ancak insanın canlı olması için boyunun uzun olması gerekmez. İşte bu durum, bu ilişki biçimi, burada görüldüğü üzere sıfatların varlığa göre kipleri için geçerli olduğu gibi, daha ileride görüleceği üzere sıfatların insana göre kipleri için de geçerlidir.

Şimdi, sıfatların varlığa göre kipleri bağlamında ‘tözel kipte sıfatlar’ ve ‘ilineksel kipte sıfatlar’ hakkında biraz daha derinleşmek istiyorum.

3.1.1.2.1.1. Tözel Kipte Sıfatlar (Zorunlu ve Kalıcı Sıfatlar)

Varlığın tözel kipte olan özelliğinin, o varlığı ‘varlık’ ve ‘o varlık’ yapan özellik olduğu hatırlanırsa, tözel özelliğin o varlık için ‘zorunlu’ olması gerekliliği yanında ‘kalıcı’ olması gerektiği de görülebilir. Yani, bir varlığın tözel özelliği, aynı zamanda o varlığın ‘zorunlu’ ve ‘kalıcı’ özelliğidir. Çünkü, bir varlığın tözel özelliği değişirse o varlığın kendisi de değişir. Örneğin, ‘yazabilmek’ özelliği ‘kalem’ varlığının tözel özelliğidir. ‘yazabilmek’ özelliği yok olursa, o şey artık ‘kalem’ olamaz. Yani, tözel özellik, söz konusu varlığa yapışıktır.

Şimdi, sıfat çözümlemesinde doğrudan doğruya kullanılmayacak, ancak ontolojik öneme sahip olan birkaç belirleme yapmak istiyorum.

Tözel kipte sıfatlar/özellikler iki kümede toplanırlar: Ortak-tözel kipte sıfatlar ve özel-tözel kipte sıfatlar (Dikkat edilirse, bu iki toplanma şekillerini ‘küme’ ile terimleştirdim. Çünkü, bunlar bir cinsin türleri değildir.) Şimdi, bu iki küme hakkında ayrıntılı bilgiler vermek istiyorum.

3.1.1.2.1.1.1. Ortak-Tözel Kipte Sıfatlar (Asıl Tözel Kipte Sıfatlar)

Ortak-tözel kipte olan sıfatlar, var olan bütün varlıkların ‘varlık’ olmaları bakımından ortak olarak sahip oldukları tözel sıfatlardır. Ortak-tözel sıfatların tüm varlıklar için ne oldukları bellidir. Bunlar, varlığın ‘varlık’ olması, varlığın ‘bir bütün olan zamanın içinde’ olması ve varlığın ‘bir bütün olan mekanın içinde’ olmasıdır. Hangi türe girerlerse girsinler tüm varlıklar, ‘varlık olmak’ ortak-tözel özelliğine sahiptirler. Yine, hangi türe girerlerse girsinler tüm varlıklar, kesin bir şekilde zamanı ve mekanı tespit edilmemiş olsa bile, bir bütün olan zamanın ve bir bütün olan mekanın içinde olmak zorundadırlar. Diğer tözel sıfatların (aşağıda görülecek olan ‘özel-tözel sıfatlar’ın) ve ilineksel sıfatların kaynağı, bu üç ortak-tözel sıfattır. Varlıklar, ontolojik olarak önce, ‘bir bütün olan zamanın içinde’ ve ‘bir bütün olan mekanın içinde’ ‘varlık’ olmak ortak tözel özelliklerine sahip olurlar; bunlar o varlıkların sadece ‘varlık’ olmaları için zorunludur. Sonra, özel olarak, ‘o varlık’ olarak, biraz aşağıda göreceğimiz, özel-tözel özelliğe ya da özelliklere sahip olurlar; bu ya da bunlar da, o varlığın özel olarak ‘o varlık’ olması için zorunludur. Sonra, ‘seçimli’ olarak ilineksel özelliğe ya da özelliklere sahip olabilirler. İlineksel özellik ya da özellikler zorunlu değildir. Sonuç olarak, ortak-tözel özellikler olan ‘varlık olmak’, ‘bir bütün olan zamanın içinde olmak’ ve ‘bir bütün olan mekanın içinde olmak’ özellikleri, bir anlamda tüm varlıkların ortaklaşa sahip oldukları, varlığı ‘varlık’ yapan asıl tözel sıfatlardır/özelliklerdir.

3.1.1.2.1.1.2. Özel-Tözel Kipte Sıfatlar

Özel-tözel kipte olan sıfatlar, bir varlığın, ortak-tözel sıfatlar olan ‘varlık olmak’, ‘bir bütün olan zamanın içinde olmak’ ve ‘bir bütün olan mekanın içinde olmak’ özelliklerine sahip olduktan sonra, söz konusu ‘o varlık’ olmak bakımından özel olarak sahip olmak zorunda olduğu özellik ya da özellikleridir. Özel-tözel sıfatların ne oldukları, elbette, tüm varlıklar için sabit değildir; çünkü bu özel-tözel

sıfatlar, varlığın hangi varlık olduğuna bağlıdır. Bunlar, bütün varlıklar için ‘ortak’ değildir; bunlar, varlıklara ‘özel’dir. Dolayısıyla, kuramsal olarak, varlıkların sayılarıyla koşut olarak sonsuz sayıda vardır. Söz konusu bir varlığın özel-tözel özelliği ya da özellikleri, dilde, her zaman çok da açık değildir. Örnek olarak, ‘ev’ varlığının özel-tözel özelliklerinden biri ‘duvar adlı bir unsur tarafından, belirli bir oranda çevrelenmiş bir boşluğa sahip olma’sıdır. Çünkü, yapısında duvarın çevrelediği bir boşluk olmazsa, dışarıdan, bu çevrelenen yere birimler (şeyler) giremezler ve böylelikle ‘ev’ aracının kullanım olanağı ortadan kalkar; sonuçta mevcut olan şey sadece bir taş yığını olur. Dolayısıyla, ‘ev’in bu özelliği, sıfatı, ‘ev’in ‘ev’ olması için zorunlu özelliktir; ancak, ‘ev’ varlığı, bu zorunlu ve kalıcı özelliğini diğer varlıklarla paylaşmaz. Dolayısıyla bu özellik evin tözel sıfatıdır ancak ‘ortak-tözel sıfatı’ değil ‘özel-tözel sıfatı’dır. Kuramsal olarak ‘ev’in başka özel-tözel sıfatları da olabilir. İşte bu gibi durumlarda, bir özel-tözel sıfat, o varlığın, ilk anda kolayca tespit edilemeyen bir özelliği/sıfatı olabilir.

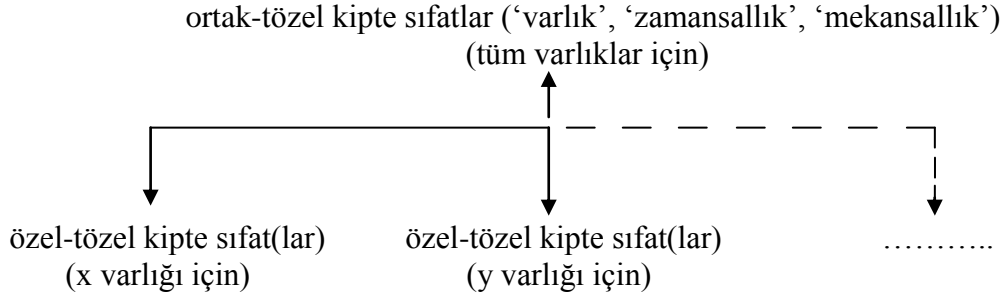
* * *

Tözel kipte olan sıfatların bu iki kümesi arasında tek taraflı bir bağımlılık ilişkisi vardır. Yani, bir varlığın bir özel-tözel sıfatı, o varlığın ortak-tözel sıfatlarının var olmasına bağlıdır. Buna karşın, bir varlığın ortak-tözel sıfatları, o varlığın herhangi bir özel-tözel sıfatının var olmasına bağlı değildir. Ancak, bu ayrımı, “biz, önce ortak-tözel sıfatları, sonra özel-tözel sıfat(lar)ı algılarız ve biliriz” gibi bir sırasallık içinde algılamamak gerekir. Çünkü bu sırasallık epistemolojik bir sırasallık değil, ontolojik bir sırasallıktır. Epistemolojik olarak ortak-tözel sıfatlar da, özel tözel-sıfat(lar) da bir varlıkta aynı anda var olurlar; aynı derecede tözeldirler (zorunludurlar ve kalıcıdır). Çünkü, biz insanlar, bir varlığı önce ‘varlık’ olarak sonra ‘o varlık’ olarak algılamayız. Bir varlığı ‘varlık’ olarak algıladığımız anda o varlık belirli bir varlıktır; yani diğer varlıklardan ayrı olarak ‘o varlık’tır. Yani, biz, bir şeyin önce olup olmadığını, sonra ne olduğunu algılarız, demek yanlış olur. Biz, bir şeyin olup olmadığını ve ne olduğunu (ve tabii ne olmadığını) aynı anda algılarız. Bir şeyin olup olmadığı, onun ‘ortak-tözel sıfatlar’a sahip olup olmadığı; bir şeyin ne olduğu, onun ‘özel-tözel sıfat(lar)’ının ne olduğu ile ilgilidir ve bunların yanıtları bizim anlayışımıza aynı anda gelir. Kısaca, burada, zihinsel/algısal/bilgisel bir sırasallık yoktur. Bahsettiğim tek taraflı bağımlılık ilişkisi, özel-tözel sıfat(lar)ın

ortak-tözel sıfatlara tek taraflı olan bağımlılığı, sadece ontolojik düzeydeki bir tek taraflı bağımlılıktır.

Bu iki tözel sıfat kümesi⁷⁸ bir şekil ile gösterilebilir:

(Şekil 12)

Bu bölümdeki çözümlemeyi (analizi) kullanarak, kısaca birkaç örnek vermek istiyorum: 'insan' varlığı için 'varlık olmak', 'bir bütün olan zamanın içinde olmak' ve 'bir bütün olan mekanın içinde olmak', onun ortak-tözel sıfatlarıdır (Diğer tüm varlıklarla paylaştığı sıfatlarıdır.). 'canlı olmak', onun özel-tözel sıfatıdır. Şu anda tespit edilemese de başka özel-tözel sıfat(lar)ı da olabilir. 'ev' varlığı için 'varlık olmak', 'bir bütün olan zamanın içinde olmak' ve 'bir bütün olan mekanın içinde olmak', onun ortak-tözel sıfatlarıdır. 'duvar adlı bir unsur tarafından, belirli bir oranda çevrelenmiş bir boşluğa sahip olma'sı onun özel-tözel sıfatıdır. Şu anda tespit edilemese de başka özel-tözel sıfat(lar)ı da olabilir. Bütün varlıkların ortak-tözel sıfatları üç tanedir ('varlık olmak', 'bir bütün olan mekanın içinde olmak', 'bir bütün olan zamanın içinde olmak'); ancak, bir varlık, kuramsal olarak sonsuz sayıda özel-tözel sıfata sahip olabilir.

Sıfat çözümlemesi için, bir varlığın tözel sıfatının ortak-tözel sıfat mı yoksa özel-tözel sıfat mı olduğunu incelemenin bir anlamı yoktur. Çünkü, insan anlayışı, hiçbir varlığı sadece 'ortak-tözel kipte sıfatlar'ıyla algılayamaz. İnsan, bütün varlıkları, en azından bir tane 'özel-tözel kipte sıfat'ıyla algılamak zorundadır; çünkü, insan, algıladığı varlığı, diğer varlıklardan ayrı bir varlık olarak, 'o varlık' olarak algılamak zorundadır. Ayrıca, zaten bütün varlıklarda bulunması zorunlu olan

⁷⁸ Tekrar söylemekte fayda var: Bunlar 'tür' değildirler; 'küme'dirler. Çünkü, bu iki grup arasında, tek taraflı bir bağımlılık ilişkisi vardır. Bir 'cins'in 'tür'leri arasında böyle bir tek taraflı bağımlılık ilişkisi olamaz. Yani türdeş kavramlar tek taraflı bağımlılık ilişkisi içinde olamazlar; türdeşler, benzetme yerindeyse "denk güçte ve değerde" olmak zorundadırlar. Türdeşlerin mantıksal statüleri (durumları) birbirlerine denktir.

ortak-tözel kipteki sıfatlar, hiçbir çözümlemede tespit edilmesi değerli bir veri olamaz; çünkü bu ortak-tözel kipteki özelliklerin, her varlıkta bulunması zaten zorunludur; bu özelliklerin herhangi bir varlıkta olmaması mümkün değildir. Dolayısıyla, sıfat çözümlemesinde, bu bağlamda önemli olan, yalnızca, söz konusu sıfatın ilişkide olduğu varlığa göre ‘tözel’ mi olduğu, yoksa ‘ilineksel’ mi olduğudur; yani önemli olan, söz konusu sıfatın ilişkide olduğu varlık için ‘zorunlu’ ve ‘kalıcı’ mı olduğu, yoksa ‘seçimli’ ve ‘geçici’ mi olduğudur.

* * *

Hem ortak-tözel sıfatların hem de özel-tözel sıfatların, ilişkide oldukları varlıklara göre ‘zorunlu’ ve ‘kalıcı’ olmaları hakkında şunlar söylenebilir: Bir varlık hakkında tespit edilen bir tözel özellik [hem ortak-tözel özellikler hem de özel-tözel özellik(ler)], kendi zıttıyla, ‘x-olmayan’ıyla, ‘çelişiklik’ ilişkisi kurarlar. Yani, bir varlığın bir tözel özelliğinin olması ve olmaması arasında, o varlığa, o tözel özelliğinin biraz yüklenebilmesi gibi bir durum söz konusu olamaz. Örneğin, ‘insan’ varlığının bir özel-tözel özelliği ‘canlı olmak’tır. ‘canlı olmak’ ile ‘canlı olmamak’ arasında ‘insan’ varlığına yüklenebilecek bir ara özellik yoktur. Yani, ‘insan’ ya ‘canlı’dır ya da ‘canlı değil’dir (‘cansız’dır) (‘canlı olmamak’ özelliği onun için geçerli olduğu andan itibaren de artık ‘insan’ değildir; çünkü ‘canlı olmak’ onun tözel özelliğidir.). ‘ölü olmak’ ve ‘diri olmak’ arasında insana yüklenebilecek ‘biraz ölü olmak’ ya da ‘biraz diri olmak’ gibi bir ara sıfat bulunmaz. Bu durum, aralarında derece bildiren sıfat bulunmayan, iki uçta yer alan sıfatların birbirleriyle olan ilişkileri, ‘çelişiklik’ olarak adlandırılır.⁷⁹ Yani, tözel özellikler, söz konusu varlıkta derecelendirilemezler. Tözel özellikler, söz konusu varlığa bir ‘yoğunluk’la yüklenmezler; onlar, söz konusu varlığa ‘salt/mutlak’ olarak yüklenirler; ki, nitekim, bunlar söz konusu varlığın tözel özellikleri oldukları için de, söz konusu o varlığın var olması, bunların o varlığa salt/mutlak olarak yüklenmelerine bağlıdır. Bir tözel özellik söz konusu varlığa ‘mutlak’ olarak yüklenirse o varlık ‘varlık’ ve/veya ‘o varlık’ olarak vardır, ‘mutlak’ olarak yüklenmezse o varlık ‘varlık’ ve/veya ‘o varlık’ olarak yoktur.

⁷⁹ ‘çelişik’, “...biri ötekini değillenmesi olan terimleri; ikisi birden aynı anda doğru ya da aynı anda yanlış olamayan, biri olumlu, diğeri olumsuz iki önermeden birini; ... birlikte bir evreni tüketen ve birbirlerini karşılıklı olarak dışta bırakan iki terimi nitelemek için kullanılan terim.” olarak tanımlanmıştır. bkz. Cevizci, **Ön. Ver.**, syf. 373 ‘ÇELİŞİK’ maddesi.

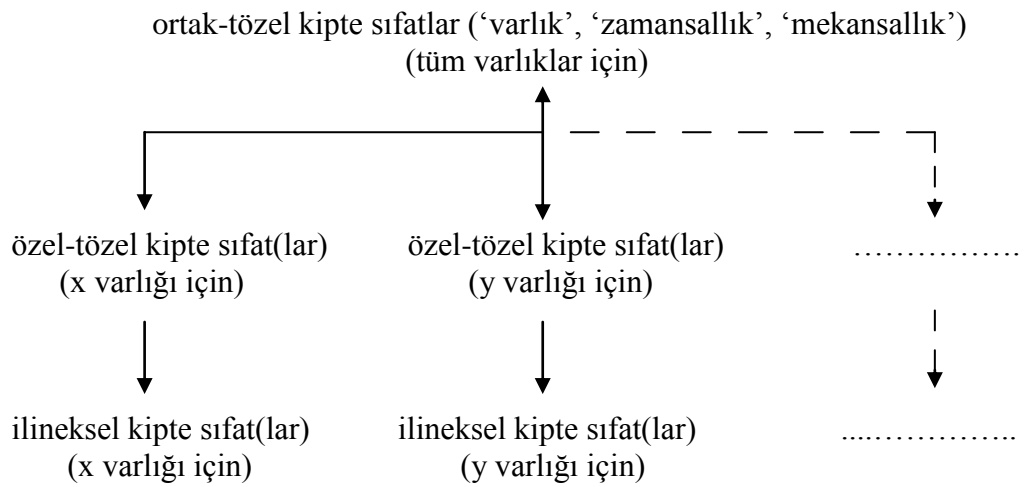
Günlük kullanımda ‘yoğunluk’, ‘derece’ olarak algıladığımız durum, varlığın ‘ilineksel’ özellikleri/sıfatları için geçerlidir. Şimdi bu konuya değineceğim.

3.1.1.2.1.2. İlineksel Kipte Sıfatlar (Olası ve Geçici Sıfatlar)

Herhangi belirli bir varlığın ‘varlık’ ve ‘o varlık’ olması bakımından zorunlu olmayan, o varlığa yapışık olmayan, o özellik bulunmadığında da o varlığın yine ‘o varlık’ olmaya devam ettiği özellik olan ilineksel özellik/sıfat, bu anlamda söz konusu varlığın ‘olası/seçimli’ bir özelliği olmasının yanında ‘geçici’ de bir özelliğidir. Çünkü, ilineksel sıfatın/özelliğin bulunmaması veya değişmesi, o varlığın ‘o varlık’ olmasını değiştirmez.

Şimdi, aynı tözel kipi açıklarken yaptığım gibi, ontolojik öneme sahip birkaç belirleme yapmak istiyorum.

Bir varlıkta herhangi bir ilineksel özelliğin var olması, öncelikle (bu sefer hem epistemolojik hem de ontolojik olarak öncelikle) o varlığın ‘o varlık’ olarak var olmasına bağlıdır; dolayısıyla, bir varlıkta herhangi bir ilineksel özelliğin var olması, öncelikle o varlığın en azından bir özel-tözel sıfatının/özelliğinin var olmasına bağlıdır. Özel-tözel özelliğin var olmasının da, tüm varlıklarda ortak olarak var olan ortak-tözel özellikler olan ‘varlık olmak’, ‘bir bütün olan zamanın içinde olmak’ ve ‘bir bütün olan mekanın içinde olmak’ sıfatlarına/özelliklerine bağlı olduğu hatırlanırsa, şekil 12, şekil 13’teki gibi genişletilebilir.

(Şekil 13)

Şimdi, burada bir noktanın üzerinde durmak istiyorum: Tözel kipte sıfatların iki kümesi, yani ‘ortak-tözel kipte sıfatlar’ ile ‘özel-tözel kipte sıfatlar’ kümeleri arasındaki ayırım ve tek taraflı bağımlılık ilişkisi, sadece ontolojik düzeyde kalan bir sırasallıktır; buna karşın, ‘ilineksel kipte sıfatlar’ ile ‘tözel kipte sıfatlar’ arasındaki ayırım ve tek taraflı bağımlılık ilişkisi, hem ontolojik hem de epistemolojik bir sırasallıktır. Nitekim, sıfatların ilişkide oldukları varlıklara göre ‘tözellik’i ve ‘ilineksellik’i, yalnızca ontolojik değil, ayrıca epistemolojik bir değere sahip olduğu için, sıfat çözümlemesinde kullanılabilir kategorilerdir. Yani, ontolojik olarak bir varlığın önce ‘tözel’ sıfatları, sonra ‘ilineksel’ sıfatları vardır; ve buna uygun şekilde, zihinsel/bilişsel olarak da, biz, varlığı önce ‘tözel’ sıfatlarıyla, sonra ‘ilineksel’ sıfatlarıyla algılarız. Bu sayededir ki, örneğin, “‘canlı olmak’, ‘insan’ varlığının tözel bir sıfatıdır; ancak ‘boyu uzun olmak’, ‘insan’ varlığının ilineksel bir sıfatıdır”, diyebiliriz. Bir sıfatın ‘tözellik’ini veya ‘ilineksellik’ini söz konusu varlık için sırasal olarak bilip tespit ederiz. Ancak, yukarıda da bahsettiğim gibi, tözel sıfatların iki kümesi arasındaki tek taraflı bağımlılık ilişkisi (‘ortak-tözel sıfatlar’ ile ‘özel-tözel sıfat(lar)’ arasındaki tek taraflı bağımlılık ilişkisi) sadece ontolojik bir sırasallıktır. Yani, ontolojik olarak bir varlığın önce ‘ortak-tözel sıfatlar’ı, sonra ‘özel-tözel sıfat(lar)’ı vardır; ancak biz her iki kümedeki sıfatları da, zihnimizde, aynı anda algılarız; zihnimiz, tözel sıfat kümelerinin kendi arasındaki ontolojik sırasallığa uymaz. Yani, mesela, biz herhangi bir varlığı, belirli bir ‘o varlık’ olarak algılamadan önce genel bir kavram olarak ‘varlık’ olarak algılamayız; biz her varlığı aynı anda hem ‘varlık’ hem de ‘o varlık’ olarak algılarız. Yani, tözel kipin iki kümesine ait sıfatları, ortak-tözel kipteki sıfatları ve özel-tözel kipteki sıfat(lar)ı söz konusu varlık için aynı anda algılarız. Hem bu sebeple, hem de ortak-tözel kipteki sıfatların bir varlıkta olmaması durumunun imkansızlığı sebebiyle sıfat çözümlemesinde, bir varlık için kullanılan ‘ortak-tözel kipte sıfatlar’ı ve ‘özel-tözel kipte sıfatları’ ayırmamızın bir işlevi yoktur. Çözümlemede sadece, söz konusu sıfatın ilişkide olduğu varlık için ‘tözel’ mi yoksa ‘ilineksel’ mi olduğunu tespit etmek işlevli ve dolayısıyla anlamlıdır.

İlineksel sıfatların, ilişkide oldukları varlıklara göre ‘olası’ ve ‘geçici’ olmaları hakkında şunlar söylenebilir: Bir varlık hakkında tespit edilmiş olan bir ilineksel sıfat/özelliğ, kendi zıtlarıyla, ‘x-olmayan’ıyla ‘karşıtlık’ ilişkisi kurar⁸⁰. Yani, bir varlığın bir ilineksel özelliğinin olması ve olmaması arasında, o varlığa yüklenebilecek bir ya da birden fazla ‘ara nitelik’, ‘ara özellik’, ‘ara sıfat’ vardır.⁸¹ Örneğın ‘1980 doğumlu olmak’ niteliğ, ‘kadın’ varlığının ilineksel kipte bir niteliğ, sıfatı, özelliğidir (Bu sıfat, ‘kadın’ın ‘kadın’ olması için zorunlu olan, sahip olması gereken bir özelliğ değildir). Bu niteliğın zıttı olan ‘1980 doğumlu olmamak’ ile niteliğın kendisi, ‘1980 doğumlu olmak’, arasında herhangi bir ara nitelik, ‘kadın’ varlığına yüklenebilir (‘1981 doğumlu olmak’, ‘1982 doğumlu olmak’, ... vb gibi). Yani, bir varlığın ilineksel kipte bir özelliğ, kuramsal olarak sonsuz sayıda olan kendi zıtlarıyla ‘karşıtlık’ ilişkisi kurar; ve yine sonsuzca yayılan bir ‘yoğunluk’, ‘derecelenme’, ‘görelilik’ yaratır. (Örneğın, ‘1982 doğumlu olmak’ özelliğine sahip olan bir kadın, ‘1980 doğumlu olmak’ özelliğine sahip olan bir kadına göre ‘daha’ gençtir. Böylesi bir görelilik dizisi sonsuzca devam edebilir). Yani, bir varlık özelinde ilineksel olan bir özellik, göreceli bir yoğunluğa, dereceye sahiptir. Yani, bir varlık özelinde ilineksel olan bir özellik, tözel olan özellikte olduğu gibi o varlık için ‘salt/mutlak’ değildir.⁸²

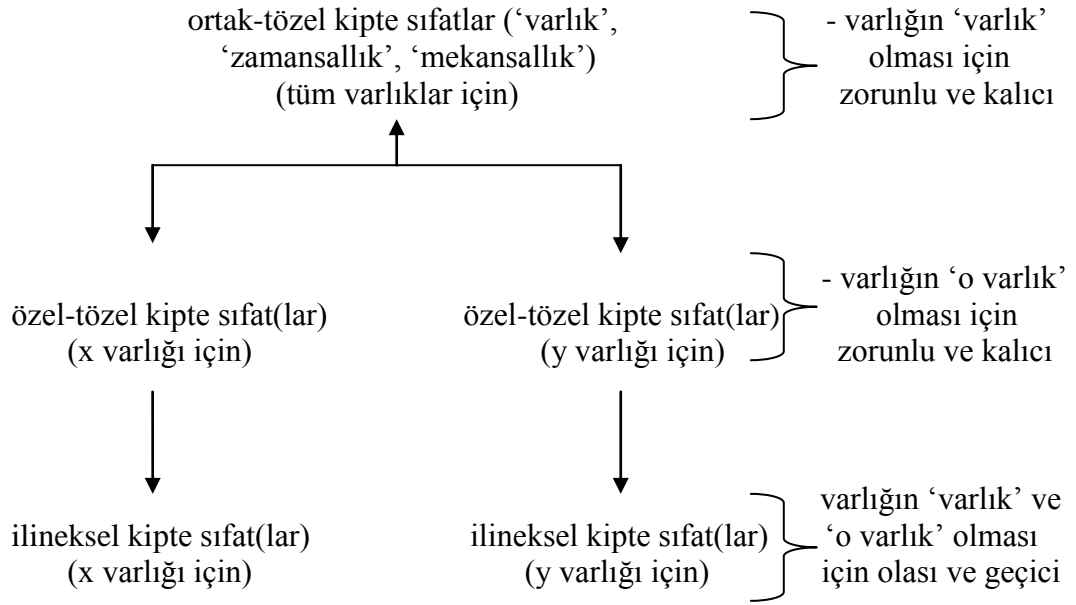
* * *

Bu alt-alt-alt-alt-bölümü bitirmeden önce, burada anlattıklarımı bir şekil üzerinde özetlemek istiyorum:

⁸⁰ ‘zıttıyla’ değil ‘zıtlarıyla’; çünkü, ‘karşıtlık’, kuramsal olarak sonsuz sayıda kavram arasındaki zıtlıkları içerir. ‘çelişiklik’ ise, iki mutlak zıt kavramın arasındaki ilişkidir.

⁸¹ “ [...] ak ile kara karşıttır, ama çelişik değildir. Çünkü bir şeyin ak değilse kara, kara değilse ak olması zorunlu değildir. Karşıt kavramlar, bu nedenle aralarında hep bir orta kavrama izin verirler.” bkz. Cevizci, **Ön. Ver.**, syf. 915 ‘KARŞIT’ maddesi.

⁸² Türkçe Dilbilgisi çalışmalarında ‘sıfatlarda karşılaştırma ve derecelendirme’ gibi başlıklar altında anlatılanlar, tam buraya denk düşer. Sıfatların derece kazanması, derecelenmesi, onların türsel özelliklerinden kaynaklanmaz. Bu, söz konusu sıfatın ilişkide olduğu varlıkta onun ilineksel olarak var olması dolayısıyla sahip olduğu bir özelliktir ve kipseldir.

Buna göre, sıfatların varlığa göre kipleri 'zorunluluk' ve 'olasılık/seçimlilik' kategorileri temelinde sırasıyla 'tözellik' ve 'ilineksellik' terimleri ile karşılanabilir. Sıfat çözümlemesinde de, söz konusu sıfatın söz konusu varlığa göre kipi için bu iki kategoriden biri geçerlidir.

* * *

Şimdi, sıfat türlerinden oluşan sınıflama ile burada anlattığım sıfatların varlığa göre kipleri konusunu birlikte düşünürsek, sıfat çözümlemesi için, bugüne kadar yapılageldiği gibi sadece sıfat türlerinden oluşan bir ölçütü, bir sınıflamayı kullanmanın, yani tek boyutlu bir çözümleme ölçütü kullanmanın, yetersiz olduğu anlaşılır. Çünkü, görüleceği üzere, her bir sıfat, sınıflama içinde yer alan bir türe sahip olmanın yanında, bir de, ilişkide olduğu varlığa göre bir kipe sahiptir. Dolayısıyla, çözümleme ölçütü, burada, iki boyutlu bir hale gelmiştir. Bu durum şöyle ifade edilebilir:

Her bir sıfat, beş (5) farklı türden birine girmek zorundadır: 'renk sıfatı', 'boyut sıfatı', 'içerik sıfatı', 'mekan parçasında konumlandırma sıfatı', 'zaman parçasında konumlandırma sıfatı'. Bunun yanında, yine her bir sıfat, varlığa göre iki (2) farklı kipten birine girmek zorundadır: 'tözel sıfat', 'ilineksel sıfat'. Dolayısıyla,

bu iki kategorik özelliğe ('tür' ve 'varlığa göre kip' kategorilerine) sahip olduğu için, her bir sıfat, şu ana kadarki açıklamalara göre, on (10) farklı kalıptan birine girmek zorundadır ($5 \times 2 = 10$):

- 1- Tür olarak 'renk', varlığa göre kip olarak 'tözel'.
- 2- Tür olarak 'renk', varlığa göre kip olarak 'ilineksel'.
- 3- Tür olarak 'boyut', varlığa göre kip olarak 'tözel'.
- 4- Tür olarak 'boyut', varlığa göre kip olarak 'ilineksel'.
- 5- Tür olarak 'içerik', varlığa göre kip olarak 'tözel'.
- 6- Tür olarak 'içerik', varlığa göre kip olarak 'ilineksel'.
- 7- Tür olarak 'mekan parçasında konumlandırma', varlığa göre kip olarak 'tözel'.
- 8- Tür olarak 'mekan parçasında konumlandırma', varlığa göre kip olarak 'ilineksel'.
- 9- Tür olarak 'zaman parçasında konumlandırma', varlığa göre kip olarak 'tözel'.
- 10- Tür olarak 'zaman parçasında konumlandırma', varlığa göre kip olarak 'ilineksel'.

Aşağıda, 'sıfatların insana göre kipleri' başlığı altında anlatacaklarımdan sonra, bu iki boyutlu çözümleme ölçütünün üç boyutlu hale geleceği şimdiden fark edilebilir.

2.1.1.2.2. Sıfatların İnsana Göre Kipleri

Hatırlanacağı üzere, kipi, bir şeyin bir şeye göre varoluşunun zorunlu veya olası/seçimli olması durumu olarak tanımlamıştım. Az önce, sıfatların varlığa göre kipleri, sıfatların varlığa göre varoluşlarının zorunlu veya olası/seçimli olması durumu hakkında belirlemeler yaptım. Şimdi, sıfatların, onların ilişkiye girdiği diğer fenomen olan 'insan'a göre kipleri hakkında, yani sıfatların insana göre varoluşlarının zorunlu veya olası/seçimli olması durumu hakkında belirlemeler yapmak istiyorum.

‘kip’in iki kategorisi ‘zorunluluk’ ve ‘olasılık/seçimlilik’tir. Bir şey bir şeye göre ya ‘zorunlu’ olarak vardır ya da ‘olası/seçimli’ olarak vardır. Ancak, yukarıda da bahsettiğim gibi, ‘zorunluluk’ ve ‘olasılık/seçimlilik’ kategorileri, birbirlerine tek taraflı bir bağımlılık ilişkisi içinde bağlı olan kategorilerdir. Bu, şu demektir: ‘zorunlu’ bir sıfat, ‘olası/seçimli’ bir sıfatı ya da sıfatları gerektirmez; ancak ‘olası/seçimli’ bir sıfat, ‘zorunlu’ bir sıfatı ya da sıfatları gerektirir. Sıfatların varlığına göre kipleri bağlamında düşünersek, ‘tözel’ bir sıfat, ‘ilineksel’ bir sıfatı ya da sıfatları gerektirmez; ancak ‘ilineksel’ bir sıfat, ‘tözel’ sıfatları gerektirir. Aynı ilişki, elbette, sıfatların insana göre kipleri için de geçerlidir.

Sıfatların insana göre kipleri bağlamında, ‘zorunluluk’ ve ‘olasılık/seçimlilik’ kategorileri için, sırasıyla, ‘nesnel kip’ ve ‘öznel kip’ terimlerini kullanacağım.

‘nesnel’ terimi, TDK Türkçe Sözlük tarafından “1. Nesne ile ilgili, nesneye ilişkin, öznel karşıtı. 2. *mec.* Gerçeğe varmak amacıyla, taraf tutmadan inceleme yapan, hüküm veren, objektif. 3. *fel.* Bireyin kişisel görüşünden bağımsız olan, objektif.” tanımlarıyla karşılanmıştır.⁸³ ‘nesnel’, ayrıca, “ [...] Genel olarak, bilen zihinden bağımsız olarak varolan gerçek bir nesne; başka bir deyişle, gerçek, tanımlanabilir ya da fiziki olan ve dolayısıyla, durum, fonksiyon ya da konumu içsel tecrübeye, zihinsel yaşantıya, öznel deneyime bağlı olmayıp, herkes tarafından gözlemlenebilir ve doğrulanabilir bir şey olarak nesne; doğası fiziki ölçüm yoluyla belirlenebilen bir şey için kullanılan sıfat.”tır.⁸⁴ Buradan hareketle, nesnel kipte bir sıfat için, söz konusu varlığın bir nesneden kaynaklanan bir sıfatıdır, denilebilir. Buradaki belirleyici husus, söz konusu varlık için, o sıfatın insan tarafından nesnel algılanmasıdır. Nesnel kipte olan bir sıfat, nesneden kaynaklandığı için insanın tasarrufuna açık değildir; yani, yukarıdaki 3 numaralı tanımda da geçtiği gibi, nesnel, “bireyin kişisel görüşünden bağımsız”dır. İnsan, birey, etik veya estetik bir tavır alarak nesnel sıfatın nesnellliğini değiştiremez. Örneğin, “tahta masa” ifadesindeki “tahta” sıfatı, insana göre nesnel kipte olan bir sıfattır. Yani, “masa”nın “tahta”lığı, nesneden kaynaklanır. “masa”, “tahta”lığını insandan, bireyden almaz; doğrudan doğruya ‘tahta’nın kendisinden alır.

⁸³ Türk Dil Kurumu, **Ön. Ver.**, syf. 1766 ‘nesnel’ maddesi.

⁸⁴ Cevizci, **Ön. Ver.**, syf. 1150 ‘NESNEL’ maddesi.

‘öznel’ terimi, yine TDK Türkçe Sözlük tarafından “Özneye ilişkin olan, öznedeki oluşun, nesnelere gerçekliğine değil, bireyin düşünce ve duygularına dayanan, enfüsi, subjektif, nesnel karşıtı.” olarak tanımlanmıştır.⁸⁵ ‘öznel’, ayrıca, “[...] özneye ait olan; .... dış dünyadan, nesnel temel veya kaynaklardan değil de, benden, zihinden, kişisel algılardan türeyen, kişisel yargılarımızın sonucu olan; .... bilen kişinin kendi bireysel deneyimlerine, durum ve algılarına, kişisel tepkileriyle tarihine göreli olan; .... doğruluk ya da geçerlilikten yoksun ve keyfi olan, kişisel bir tercih ya da beğeniyle ilgili bulunan [...] şey ya da şeyler için kullanılan niteleme”dir.⁸⁶ Buradan hareketle, öznel kipte bir sıfat için, söz konusu varlığın, o varlığı algılayan insandan, bireyden kaynaklanan sıfatıdır, diyebiliriz. Görüleceği üzere, buradaki belirleyici husus, öznel kipte olan bir sıfatın, onu algılayan birey tarafından oluşturulması ve bireye bağlı olmasıdır. İnsan, bir varlığa (dolayısıyla, varlığı yalnızca sıfatıyla algılayabildiği için, bir sıfata), etik veya estetik bir tavır olarak bir öznel sıfat yükler. Örneğin, “güzel masa” ifadesindeki “güzel” sıfatı, insana göre öznel kipte olan bir sıfattır. Çünkü, “masa”nın, “güzel”liğini alabileceği bir nesne yoktur; “masa”, “güzel”liğini insandan alır. Hiçbir şey, nesnel olarak “güzel” veya “çirkin” değildir. Şeyler, insanlara göre “güzel” veya “çirkin” olurlar. ‘güzellik’ veya ‘çirkinlik’in kaynağı insandır. Dolayısıyla, bu kipteki sıfatlar, insandan kaynaklanan sıfatlardır; bu sebeple de, bunlar, öznel kipte olan sıfatlardır. Bilindiği üzere ‘etik’ ve ‘estetik’ alanları, felsefede, ‘değer felsefesi (axiology)’nin dallarıdır. Nitekim, insanın, varlığın sıfatına öznel kipte bir sıfat yüklemesi, varlığın sıfatına ve varlığa bir ‘değer’ yüklemesidir. Bazı çalışmalarda ‘değer sıfatı’ olarak bir sıfat türü olarak gösterilen kategori, esasında, sıfatların insana göre kiplerinden biri olan ‘öznel kip’ten başka bir şey değildir.

Şimdi, ‘nesnel’ ve ‘öznel’ kavramlarıyla, ‘kip’ kategorileri olan ‘zorunluluk’ ve ‘olasılık/seçimlilik’ kavramlarını birlikte düşünürsek şöyle bir sonuç çıkar:

‘nesnel kip’te olan bir sıfat, söz konusu bir varlığın nesneden kaynaklanan bir sıfatı olduğundan, söz konusu varlıkta, insanın değer seçimine bağlı olmaksızın mevcuttur. ‘nesnel kip’, bu anlamda, nesneden kaynaklanması anlamında, insan için ‘zorunlu’dur. Bu sebeple, ‘nesnel kip’, kip kategorilerinden ‘zorunluluk’ kategorisine

⁸⁵ Türk Dil Kurumu, **Ön. Ver.**, syf. 1871 ‘öznel’ maddesi.

⁸⁶ Cevizci, **Ön. Ver.**, syf. 1237 ‘ÖZNEL’ maddesi.

denk düşmektedir. Bu ‘zorunluluk’u, ‘değerden bağımsız olma’ anlamında düşünmek gerekir. Yoksa, insan, bir varlığın kendisine göre nesnel olan bir sıfatını zor kullanarak ortadan kaldıracaktır. Ancak bu durum, o sıfatın o varlıkta mevcut olduğu zamanda nesnel olarak mevcut bulunmuş olduğu gerçeğini değiştirmez. ‘nesnel kip’te olan sıfat bu anlamda insan için ‘zorunlu’dur. Örneğin, “tahta masa”nın “tahta”lığı insana göre nesnel kiptedir. Hiçbir insan, hiçbir birey, “tahta masa” eğer “tahta”ysa, onu, “tahta” değilmiş gibi algılayamaz. Bu sebeple, “tahta masa”daki “tahta” sıfatı, insana göre nesnel kipte olan bir sıfattır. Sonuç olarak, ‘nesnel kip’, insanın algılaması için bu anlamda ‘zorunlu’dur.

‘öznel kip’te olan bir sıfat, söz konusu bir varlığın öznenen, bireyden, insandan kaynaklanan bir sıfatı olduğundan, söz konusu varlıkta, insana, bireye bağlı olarak mevcuttur. Dolayısıyla, ‘öznel kip’te olan bir sıfat, söz konusu varlığın (yani o varlığın sıfatının) üzerine insan tarafından yüklenmiş etik veya estetik bir yargıdır; yani, bir ‘değer’dir. Bu anlamda, ‘öznel kip’te bir sıfat, söz konusu varlıkta, insanın algılaması için ‘zorunlu’ değildir; ‘olası/seçimli’dir. Çünkü, insan, bir birey olarak ve/veya toplum olarak, bir varlığın nesnel olarak sahip olduğu bir sıfatı üzerine, bir ‘öznel tavır’, ‘insanî tavır’ geliştirerek, bir ‘değer’ yükler. Bunu yaparken de, o, elbette, o tavrı ‘seçer’. Daha geniş bir bakış açısında, birey ve/veya toplum o tavrı, o ‘değer’i, o ‘öznel kip’teki sıfatı seçerek kültür oluşturur. Bu sebeple, ‘öznel kip’, kip kategorilerinden ‘olasılık/seçimlilik’ kategorisine denk düşmektedir. Örneğin, “güzel masa”nın “güzel”liği insana göre öznel kiptedir; çünkü, “masa”nın “güzel”liği insandan kaynaklanır. İnsan, “masa”nın “güzel” olduğunu iddia eder; insan, “masa”ya “güzel” değerini yükler; insan için “masa”nın “güzel” olması ‘zorunlu’ değildir; insan için “masa”nın “güzel”liği ‘olası/seçimli’dir. Nitekim, başka bir insan ya da insanlar için aynı masa “çirkin” olabilir. Bu da, yine, ‘zorunlu’ değil, ‘olası/seçimli’dir. Bu anlamda, ‘öznel kip’, insanın algılaması için ‘olası/seçimli’dir.

Görüldüğü üzere, ‘nesnel kip’ ve ‘öznel kip’, sırasıyla, sıfatların insana göre ‘zorunluluk’ ve ‘olasılık/seçimlilik’ kipleridirler. ‘nesnel kip’te olan bir sıfat, söz konusu varlıkta, insanın değer seçimine bağlı olmaksızın, ‘değerden bağımsız olma’ anlamında ‘zorunlu’ olan bir sıfattır. ‘öznel kipte’ olan bir sıfat, söz konusu varlığın ve dolayısıyla söz konusu varlığın sıfatının üzerine insan tarafından yüklenmiş bir değerdir ve ‘olası/seçimli’ olan bir sıfattır.

Şimdi, ‘kip’ kategorilerinin birbirlerine tek taraflı bağımlılık ilişkisi içinde bağlı olmalarının, sıfatların insana göre kipleri bağlamında ne anlam ifade ettiğini açıklamak istiyorum. Yukarıda da belirttiğim üzere, ‘olasılık/seçimlilik’ kipinde olan bir sıfatın varlığı, ‘zorunluluk’ kipinde olan bir sıfatın ya da sıfatların varlığına bağlıdır. Buna karşın, ‘zorunluluk’ kipinde olan bir sıfatın varlığı, ‘olasılık/seçimlilik’ kipinde olan bir sıfatın ya da sıfatların varlığına bağlı değildir. Bu tek taraflı bağımlılık ilişkisini sıfatların insana göre kipleri bağlamında düşünürsek, ‘öznel kip’te olan bir sıfatın varlığının ‘nesnel kip’te olan bir sıfatın ya da sıfatların varlığına bağlı olacağını, ancak, ‘nesnel kip’te olan bir sıfatın varlığının ‘öznel kip’te olan bir sıfatın ya da sıfatların varlığına bağlı olmayacağını görebiliriz. Yukarıda ‘öznel kip’ten bahsederken de ara ara değindiğim gibi, ‘öznel kip’te olan bir sıfat varlığına yüklenirken, kaçınılmaz olarak aslında o varlığın sıfatına yüklenir. Çünkü, varlık, insan tarafından nesnel olan en az bir sıfatıyla ya da sıfatlarıyla algılanmak durumundadır. Dolayısıyla, ‘öznel kip’te olan bir sıfat, başka bir sıfata yüklenir. İşte, bu başka sıfat, ya ‘nesnel kip’te olan bir sıfattır ya da ‘öznel kip’te olan başka bir sıfattır. Eğer, üzerine ‘öznel kip’te bir sıfat yüklenen bu sıfat, ‘nesnel kip’te bir sıfatsa, kip kategorileri arasındaki tek taraflı bağımlılık ilişkisi gerçekleşmiş demektir. Örneğin, “güzel masa”nın “güzel”liği, mutlaka ‘nesnel kip’te bir sıfatın üzerine yüklenmiştir. İfadede, üzerine ‘öznel kip’te bir sıfat yüklenen ‘nesnel kip’teki sıfatın açıkça gösterilmesi gerekli değildir. Belki metnin tamamına bakıldığında, “masa”nın neden dolayı “güzel” olduğu, yani, “masa”nın “güzel”liğinin o insan için nedeni olan ‘nesnel kip’teki sıfat anlaşılabilir. Ama, durum ne olursa olsun, “masa”nın “güzel”liği, ‘nesnel kip’te bir sıfatın, ‘nesnel’ algılanmış bir sıfatın varoluşunu gerektirir. Mesela “masa”, “tahta” olduğu için “güzel” olmuş olabilir. Bu durumda, “masa”nın ‘öznel kip’te olan “güzel” sıfatı, “masa”nın ‘nesnel kip’te olan “tahta” sıfatının üzerine yüklenmiştir. Dikkat edilirse, bu bağımlılık ilişkisini tersine çeviremeyiz. Yani, örneğin, “tahta masa” ifadesinde, “masa”nın ‘nesnel kip’te bir sıfat olan “tahta” sıfatına sahip olması için, bir ‘öznel kip’te sıfat gereklidir, diyemeyiz. Aynı örnekten hareketle, “masa”, “güzel” olduğu için “tahta”dır, diyemeyiz. İşte, bu, bahsettiğim tek taraflı bağımlılık ilişkisidir. Peki, ‘öznel kip’te bir sıfat ‘nesnel kip’te bir sıfata değil de, ‘öznel kip’te olan başka bir sıfata yüklenirse durum nasıl açıklanabilir? Şöyle açıklanabilir: ‘öznel kip’te bir sıfat ‘öznel kip’te başka bir sıfata yüklenirse, bu ikinci sıfat da mutlaka bir sıfata

yüklenmek durumundadır, çünkü o da ‘öznel kip’tedir. ‘öznel kip’, ‘öznel kip’e yüklendikçe bu gereklilik sonsuza kadar gider, ta ki bir yerde ‘öznel kip’teki sıfatlardan biri ‘nesnel kip’teki bir sığata yüklenene kadar. Yani, mutlaka temelde bir yerde, üzerine yüklenilen ‘nesnel kip’te bir sıfat olmak zorundadır. Örneğin, “güzel kadın” tamlamasında “kadın” varlığı “güzel” sıfatıyla, insana göre ‘öznel kip’te olan bir sıfatla nitelenmiştir. Bu durumda kadının “güzel”liği başka bir sığata dayanmak zorundadır. Farz edelim ki, “kadın”, tamlamayı kuran insana göre “saygın” olduğu için “güzel” olsun. Şimdiki durumda, “kadın”ın “güzel” sıfatı “saygın” sıfatına yüklenmiştir. Ancak, “saygın” sıfatı da aynı “güzel” sıfatı gibi insana göre ‘öznel kip’te olan bir sıfattır. Dolayısıyla, “saygın” sıfatı da mutlaka başka bir sıfatın üzerine yüklenmiştir. Tekrar farz edelim ki, “kadın”, “x olayında doğru söyleyen” sıfatına sahip olduğu için, tamlamayı kuran insana göre “saygın” sıfatını kazanmış olsun. Bu son durumda, “kadın”, ‘nesnel kip’te bir sıfat olan “x olayında doğru söyleyen” sıfatına sahiptir. Yani, bu son durumda, ‘öznel kip’te olan “saygın” sıfatı, ‘nesnel kip’te olan “x olayında doğru söyleyen” sıfatına yüklenmiştir. İşte, sırasıyla “saygın” olmak ve ardından “güzel” olmak ‘öznel kip’te olan sıfatları, bu, temeldeki, ‘nesnel kip’te olan “x olayında doğru söyleyen” sıfatından kaynaklanır. Daha doğru bir ifadeyle, “kadın”, “x olayında doğru söyleyen” ‘nesnel’ sıfatına sahip olduğu için ‘öznel’ olarak “saygın”dır ve ‘öznel’ olarak “saygın” olduğu için ‘öznel’ olarak “güzel”dir. “saygın”lık “x olayında doğru söyle”me nesnel sıfatına yüklenen bir öznel sıfattır (‘değer’dir), “güzel”lik ise “saygınlık” öznel sıfatına yüklenen başka bir öznel sıfattır (‘değer’dir).

* * *

‘nesnel kip’ ve ‘öznel kip’ arasındaki farkı daha da belirginleştirmek için bir örnek daha vermek istiyorum. “evin içindeki kapı” tamlamasındaki “evin içindeki” sıfatı, ‘nesnel kip’te olan bir sıfattır; çünkü, ilişkide olduğu varlık için nesneden kaynaklanan bir sıfattır. Yani, “kapı”nın “evin içinde” olması “kapı”ya insan tarafından yüklenmemiştir. “kapı” “evin içinde” olduğu müddetçe, herkes için kaçınılmaz olarak “evin içinde” olarak algılanmak ‘zorunda’dır. Bu konuda, insanın bir tasarrufu yoktur. “kapı” birine göre “evin içinde”, başka birine göre “evin içinde olmayan” olamaz. “kapı” “evin içinde”yse “evin içinde”dir, “evin içinde değil”se “evin içinde değil”dir. Şunu da söylemek gerekir: Sıfatların varlığa göre kipleri için

‘derecelenebilme’ hususu bakımından söylediklerim, sıfatların insana göre kipleri için de geçerlidir. Yani, ‘kip’ kategorilerinden ‘zorunluluk’ kategorisinin, sıfatların insana göre kipleri için karşılığı olan ‘nesnel kip’te olan bir sıfat, ilişkide olduğu varlıkta insan için ‘dereceli’ olarak, ‘görelî’ olarak var olamaz; ‘nesnel kip’te olan bir sıfat, ilişkide olduğu varlıkta insan için ‘salt/mutlak’ olarak var olmak zorundadır. Örnekten hareketle, “evin içindeki kapı” tamlamasında, “kapı” söz gelimi ‘görelî’ olarak “evin içinde” olamaz. Yani, “kapı”, “biraz evin içinde” olamaz. Böyle bir şey düşünülemez. “kapı” ya ‘mutlak’ olarak “evin içinde”dir; ya da yine ‘mutlak’ olarak “evin içinde değil”dir. Bu derecelenememe durumu, söz konusu sıfatın ‘nesnel kip’te olmasından, yani ‘zorunluluk’ kategorisinde olmasından kaynaklanır. Şimdi, bir başka örneğe bakalım: “bu kapı”. “bu kapı” tamlamasındaki “bu” sıfatı, ‘özel kip’te olan bir sıfattır. Çünkü, “bu” sıfatı, insandan kaynaklanan bir sıfattır. “bu” sıfatı, “kapı” varlığına insan tarafından yüklenen bir değerdir. “bu”, bir özel yakınlık-uzaklık değeridir, bir özel mesafe/aralık değeridir. Nitekim, “kapı”nın “bu” mesafesinde/aralığında olması, onun, insan için ‘zorunlu’ bir özelliği değildir, insan için ‘olası/seçimli’ bir özelliğidir. Yani, “bu kapı” tamlamasını kuran insan için “kapı”, ‘bu’ mesafesinde bulunabilir; ancak, başka bir insan için ‘şu’ mesafesinde, daha başka bir insan için de ‘o’ mesafesinde bulunabilir. Kapının, bireye, insana olan mesafesi, pek tabiidir ki, insana göre değişir. Dahası, insan, bu mesafenin değeri üzerinde tasarrufta bulunma gücüne sahiptir. İnsan, bir “kapı” ile kendisi arasındaki mesafeye türlü yakınlık-uzaklık değerleri yükleyebilir. Ya da insan, bir “kapı” ile kendisi arasında var olan mesafeyi değiştirmek suretiyle, bu mesafeye yüklenen değeri değiştirebilir. Bunlar hep insanın tasarrufundadır. Yani, mesafe değeri, yakınlık-uzaklık değeri, ‘olasılık/seçimlilik’ kategorisindedir; dolayısıyla, bu değerlerin sıfatları, ‘özel kip’te olan sıfatlardır.

Burada bir gerçeğin altını çizmek istiyorum: İnsan, az önce verdiğim örnekte olduğu gibi, nesnelere kendisine göre olan mesafeleri üzerinde tasarrufta bulunabilir. Yani, insan, mekan üzerinde tasarrufta bulunabilir. İnsan, mekanda tavır alabilir; mekanda seçim yapabilir. Ancak, diğer yer kategorisi olan ‘zaman’ için aynı şeyi söyleyemeyiz. Yani, insan, zaman üzerinde tasarrufta bulunamaz. Örneğin, insan için zaman parçaları olan ‘geçmiş’, ‘şimdi’ ve ‘gelecek’, insanın tasarrufuna açık değildir. Yani, insan, bir bütün olan zamanın içinde tamamen edilgen bir durumdadır. Zamanı durdurma, yavaşlatma, belirli bir zaman aralığını atlama, belirli

bir zaman parçası içinde olma veya olmama, vs. gibi tasarruflara sahip değildir. İnsan, zamana karşı tavır alamaz; o, zamanda seçim yapamaz. İnsan, zamana maruz kalır. Örneğin, “dünkü sınav” tamlamasındaki “dünkü” sıfatı, “sınav” varlığını “geçmişlik” zaman parçası içinde konumlandırır. Bu sıfat, ‘nesnel kip’te olan bir sıfattır, çünkü insana göre ‘zorunlu’dur. Söz gelimi, bir insana göre “dünkü” olan bir “sınav”, o insanla aynı zamanda bulunan başka bir insan için “dünkü olmayan” “sınav”, mesela “bugünkü” veya “yarınki” “sınav” olamaz. Bu sebeple, ‘geçmişlik’, ‘şimdilik’ ve ‘geleceklik’ bildiren sıfatlar, insanın seçimine bağlı olmadıkları için, insan için zorunlu oldukları için, ‘nesnel kip’te olan sıfatlardır. Ancak, ‘nesnel kip’te olan bu sıfatların üzerlerine ‘öznel kip’te olan sıfatlar yüklenebilir. Örneğin, “gelecekteki sınav” tamlamasındaki “gelecekteki” sıfatı, ‘nesnel kip’te olan bir sıfattır; çünkü, “sınav”ın “gelecekte” olması, insanın “sınav”a karşı olan bir tavrının sonucu, ürünü değildir. “sınav”ın “gelecekte” olması, ‘sınav’a göre geçmişte bulunan insanlara göre zorunludur; insan bu durumda sadece geleceğin gelmesini beklemek zorundadır. Ancak, bir insan, “sınav”ın “gelecekte olma” sıfatı üzerine, mesela, “heyecanlandırıcı” sıfatını yükleyebilir. İşte bu “heyecanlandırıcı” sıfatı, ‘öznel kip’te olan bir sıfattır. Çünkü, bir “sınav”ın “heyecanlandırıcı” olması, insan için zorunlu değil, ‘olası/seçimli’dir. Söz gelimi, bir insan için bir “sınav” “gelecekte” olduğu için “heyecanlandırıcı” iken, başka bir insan için aynı “sınav” “gelecekte” olduğu için “heyecanlandırıcı” olmayabilir. Bu sebeple, “heyecanlandırıcı” sıfatı, nesnel kipte olan “gelecekteki” sıfatın üzerine insan tarafından yüklenmiş, ‘öznel kip’te olan bir sıfattır.

* * *

Şimdi, sıfat türlerinden oluşan sınıflama konusunu, önceki başlık altında anlattığım sıfatların varlığa göre kipleri konusunu ve burada anlattığım sıfatların insana göre kipleri konusunu, bu üç konuyu bir arada düşünürsek, sıfat çözümleme ölçütünün üç boyutlu bir ölçüt olması gerektiğini görebiliriz. Çünkü, her bir sıfat, sınıflama içinde bulunan bir türe, ilişkide olduğu varlığa göre bir kipe ve kendisini algılayan insana göre bir kipe sahiptir. Dolayısıyla sıfat çözümleme ölçütü, sıfatın bu üç kategorik özelliği sebebiyle üç boyutlu bir hale gelmiştir. Bu durum şöyle ifade edilebilir:

Her bir sıfat, beş (5) farklı türden birine girmek zorundadır: ‘renk sıfatı’, ‘boyut sıfatı’, ‘içerik sıfatı’, ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’, ‘zaman parçasında konumlandırma sıfatı’. İkinci olarak, yine her bir sıfat, ilişkide olduğu varlığa göre iki (2) farklı kipten birine girmek zorundadır: ‘tözel’, ‘ilineksel’. Üçüncü olarak, yine her bir sıfat, onu algılayan insana göre iki (2) farklı kipten birine girmek zorundadır: ‘nesnel’, ‘öznel’. Dolayısıyla, bu üç kategorik özelliğe (‘tür’, ‘varlığa göre kip’ ve ‘insana göre kip’ kategorilerine) sahip olduğu için, her bir sıfat, yirmi (20) farklı kalıptan birine girmek zorundadır ($5 \times 2 \times 2 = 20$):

- 1- Tür olarak ‘renk’, varlığa göre kip olarak ‘tözel’, insana göre kip olarak ‘nesnel’
- 2- Tür olarak ‘renk’, varlığa göre kip olarak ‘tözel’, insana göre kip olarak ‘öznel’
- 3- Tür olarak ‘renk’, varlığa göre kip olarak ‘ilineksel’, insana göre kip olarak ‘nesnel’
- 4- Tür olarak ‘renk’, varlığa göre kip olarak ‘ilineksel’, insana göre kip olarak ‘öznel’
- 5- Tür olarak ‘boyut’, varlığa göre kip olarak ‘tözel’, insana göre kip olarak ‘nesnel’
- 6- Tür olarak ‘boyut’, varlığa göre kip olarak ‘tözel’, insana göre kip olarak ‘öznel’
- 7- Tür olarak ‘boyut’, varlığa göre kip olarak ‘ilineksel’, insana göre kip olarak ‘nesnel’
- 8- Tür olarak ‘boyut’, varlığa göre kip olarak ‘ilineksel’, insana göre kip olarak ‘öznel’
- 9- Tür olarak ‘içerik’, varlığa göre kip olarak ‘tözel’, insana göre kip olarak ‘nesnel’
- 10- Tür olarak ‘içerik’, varlığa göre kip olarak ‘tözel’, insana göre kip olarak ‘öznel’
- 11- Tür olarak ‘içerik’, varlığa göre kip olarak ‘ilineksel’, insana göre kip olarak ‘nesnel’
- 12- Tür olarak ‘içerik’, varlığa göre kip olarak ‘ilineksel’, insana göre kip olarak ‘öznel’

13- Tür olarak ‘mekan parçasında konumlandırma’, varlığa göre kip olarak ‘tözel’, insana göre kip olarak ‘nesnel’

14- Tür olarak ‘mekan parçasında konumlandırma’, varlığa göre kip olarak ‘tözel’, insana göre kip olarak ‘öznel’

15- Tür olarak ‘mekan parçasında konumlandırma’, varlığa göre kip olarak ‘ilineksel’, insana göre kip olarak ‘nesnel’

16- Tür olarak ‘mekan parçasında konumlandırma’, varlığa göre kip olarak ‘ilineksel’, insana göre kip olarak ‘öznel’

17- Tür olarak ‘zaman parçasında konumlandırma’, varlığa göre kip olarak ‘tözel’, insana göre kip olarak ‘nesnel’

18- Tür olarak ‘zaman parçasında konumlandırma’, varlığa göre kip olarak ‘tözel’, insana göre kip olarak ‘öznel’

19- Tür olarak ‘zaman parçasında konumlandırma’, varlığa göre kip olarak ‘ilineksel’, insana göre kip olarak ‘nesnel’

20- Tür olarak ‘zaman parçasında konumlandırma’, varlığa göre kip olarak ‘ilineksel’, insana göre kip olarak ‘öznel’

İşte, bütün sıfatlar, bu yirmi (20) kalıptan birine girmek zorundadırlar. Çalışmamın başından beri anlattıklarım, bu, yirmi (20) kalıptan oluşan üç boyutlu çözümleme ölçütünde sonuçlanır. Bundan sonra, ‘2.1.2. Sıfat Çözümlemesi’ alt-alt-başlığı altında, bu çözümleme ölçütünü kullanarak, çözümleme ölçütünde yer alan her bir kalıp için üçer adet sıfat örneği vereceğim.

3.1.2. Sıfat Çözümlemesi

‘3.1.1. Sıfat Sistemi’ alt-başlığı altında, adım adım ilerleyerek, sıfat çözümlemesi için kullanılacak bir çözümleme ölçütü oluşturdum. Hatırlanacağı üzere, bu çözümleme ölçütü, sıfatların sahip oldukları üç kategorik özellikten (‘tür’, ‘varlığa göre kip’, ‘insana göre kip’ kategorik özelliklerinden) aldıkları payları gösteren, dolayısıyla, her bir sıfatın içlerinden birine girmek zorunda oldukları yirmi (20) kalıbı ihtiva eden bir ölçüttür. Buna göre, her bir sıfat, şu yirmi (20) kalıptan birine girmek zorundadır:

- 1- Tür olarak 'renk', varlığa göre kip olarak 'tözel', insana göre kip olarak 'nesnel'
- 2- Tür olarak 'renk', varlığa göre kip olarak 'tözel', insana göre kip olarak 'öznel'
- 3- Tür olarak 'renk', varlığa göre kip olarak 'ilineksel', insana göre kip olarak 'nesnel'
- 4- Tür olarak 'renk', varlığa göre kip olarak 'ilineksel', insana göre kip olarak 'öznel'
- 5- Tür olarak 'boyut', varlığa göre kip olarak 'tözel', insana göre kip olarak 'nesnel'
- 6- Tür olarak 'boyut', varlığa göre kip olarak 'tözel', insana göre kip olarak 'öznel'
- 7- Tür olarak 'boyut', varlığa göre kip olarak 'ilineksel', insana göre kip olarak 'nesnel'
- 8- Tür olarak 'boyut', varlığa göre kip olarak 'ilineksel', insana göre kip olarak 'öznel'
- 9- Tür olarak 'içerik', varlığa göre kip olarak 'tözel', insana göre kip olarak 'nesnel'
- 10- Tür olarak 'içerik', varlığa göre kip olarak 'tözel', insana göre kip olarak 'öznel'
- 11- Tür olarak 'içerik', varlığa göre kip olarak 'ilineksel', insana göre kip olarak 'nesnel'
- 12- Tür olarak 'içerik', varlığa göre kip olarak 'ilineksel', insana göre kip olarak 'öznel'
- 13- Tür olarak 'mekan parçasında konumlandırma', varlığa göre kip olarak 'tözel', insana göre kip olarak 'nesnel'
- 14- Tür olarak 'mekan parçasında konumlandırma', varlığa göre kip olarak 'tözel', insana göre kip olarak 'öznel'
- 15- Tür olarak 'mekan parçasında konumlandırma', varlığa göre kip olarak 'ilineksel', insana göre kip olarak 'nesnel'
- 16- Tür olarak 'mekan parçasında konumlandırma', varlığa göre kip olarak 'ilineksel', insana göre kip olarak 'öznel'
- 17- Tür olarak 'zaman parçasında konumlandırma', varlığa göre kip olarak 'tözel', insana göre kip olarak 'nesnel'

18- Tür olarak ‘zaman parçasında konumlandırma’, varlığa göre kip olarak ‘tözel’, insana göre kip olarak ‘öznel’

19- Tür olarak ‘zaman parçasında konumlandırma’, varlığa göre kip olarak ‘ilineksel’, insana göre kip olarak ‘nesnel’

20- Tür olarak ‘zaman parçasında konumlandırma’, varlığa göre kip olarak ‘ilineksel’, insana göre kip olarak ‘öznel’

Aşağıda, bu yirmi kalıbın her biri için örnek sıfatlar (tabii, ilişkide oldukları varlıklarla birlikte düşünürsek, sıfat tamlamaları) verirken, kalıpları daha kullanışlı bir hale getirmek için, her bir kalıbı şöyle kısaltmak yerinde olacak:

- 1- ‘renk’-‘tözel’-‘nesnel’
- 2- ‘renk’-‘tözel’-‘öznel’
- 3- ‘renk’-‘ilineksel’-‘nesnel’
- 4- ‘renk’-‘ilineksel’-‘öznel’
- 5- ‘boyut’-‘tözel’-‘nesnel’
- 6- ‘boyut’-‘tözel’-‘öznel’
- 7- ‘boyut’-‘ilineksel’-‘nesnel’
- 8- ‘boyut’-‘ilineksel’-‘öznel’
- 9- ‘içerik’-‘tözel’-‘nesnel’
- 10- ‘içerik’-‘tözel’-‘öznel’
- 11- ‘içerik’-‘ilineksel’-‘nesnel’
- 12- ‘içerik’-‘ilineksel’-‘öznel’
- 13- ‘mekan parçasında konumlandırma’-‘tözel’-‘nesnel’
- 14- ‘mekan parçasında konumlandırma’-‘tözel’-‘öznel’
- 15- ‘mekan parçasında konumlandırma’-‘ilineksel’-‘nesnel’
- 16- ‘mekan parçasında konumlandırma’-‘ilineksel’-‘öznel’
- 17- ‘zaman parçasında konumlandırma’-‘tözel’-‘nesnel’
- 18- ‘zaman parçasında konumlandırma’-‘tözel’-‘öznel’
- 19- ‘zaman parçasında konumlandırma’-‘ilineksel’-‘nesnel’
- 20- ‘zaman parçasında konumlandırma’-‘ilineksel’-‘öznel’

3.1.2.1. Örnekler

1. Grup:

- 1- 'renk'- 'tözel'- 'nesnel': "*siyah karanlık*"
- 2- 'renk'- 'tözel'- 'öznel': "*göze çarpan renkli kara kutu*"
- 3- 'renk'- 'ilineksel'- 'nesnel': "*mavi silgi*"
- 4- 'renk'- 'ilineksel'- 'öznel': "*güzel renkli silgi*"
- 5- 'boyut'- 'tözel'- 'nesnel': "*5137 metre yüksekliği olan Ağrı Dağı*"
- 6- 'boyut'- 'tözel'- 'öznel': "*kısa cüce*"
- 7- 'boyut'- 'ilineksel'- 'nesnel': "*beş metre yüksekliği olan duvar*"
- 8- 'boyut'- 'ilineksel'- 'öznel': "*kısa kadın*"
- 9- 'içerik'- 'tözel'- 'nesnel': "*sıvı su*"
- 10- 'içerik'- 'tözel'- 'öznel': "*soğuk buz*"
- 11- 'içerik'- 'ilineksel'- 'nesnel': "*tahta masa*"
- 12- 'içerik'- 'ilineksel'- 'öznel': "*yumuşak yastık*"
- 13- 'mekan parçasında konumlandırma'- 'tözel'- 'nesnel': "*binanın içindeki oda*"
- 14- 'mekan parçasında konumlandırma'- 'tözel'- 'öznel': "*yüksekteki zirve*"
- 15- 'mekan parçasında konumlandırma'- 'ilineksel'- 'nesnel': "*ormanın içindeki ev*"
- 16- 'mekan parçasında konumlandırma'- 'ilineksel'- 'öznel': "*bu kitap*"
- 17- 'zaman parçasında konumlandırma'- 'tözel'- 'nesnel': "*geçmişteki dün*"
- 18- 'zaman parçasında konumlandırma'- 'tözel'- 'öznel': "*merak uyandıran kıyamet*"
- 19- 'zaman parçasında konumlandırma'- 'ilineksel'- 'nesnel': "*dünkü sınav*"
- 20- 'zaman parçasında konumlandırma'- 'ilineksel'- 'öznel': "*şaşırmış olay*"

2. Grup

- 1- 'renk'- 'tözel'- 'nesnel': "*kırmızı insan kanı*"
- 2- 'renk'- 'tözel'- 'öznel': "*koyu renkli karanlık*"
- 3- 'renk'- 'ilineksel'- 'nesnel': "*beyaz kapı*"
- 4- 'renk'- 'ilineksel'- 'öznel': "*koyu renkli çay*"
- 5- 'boyut'- 'tözel'- 'nesnel': "*780,580 km² olan Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzölçümü*"

- 6- 'boyut'- 'tözel'- 'öznel': *"büyük dev"*
- 7- 'boyut'- 'ilineksel'- 'nesnel': *"yetmiş kilogram insan"*
- 8- 'boyut'- 'ilineksel'- 'öznel': *"uzun yol"*
- 9- 'içerik'- 'tözel'- 'nesnel': *"sütlü ayran"*
- 10- 'içerik'- 'tözel'- 'öznel': *"sıcak ateş"*
- 11- 'içerik'- 'ilineksel'- 'nesnel': *"yöresel yemek"*
- 12- 'içerik'- 'ilineksel'- 'öznel': *"yaşlı kadın"*
- 13- 'mekan parçasında konumlandırma'- 'tözel'- 'nesnel': *"taşıtın içindeki direksiyon"*
- 14- 'mekan parçasında konumlandırma'- 'tözel'- 'öznel': *"alçaktaki maden"*
- 15- 'mekan parçasında konumlandırma'- 'ilineksel'- 'nesnel': *"masanın üstündeki kalem"*
- 16- 'mekan parçasında konumlandırma'- 'ilineksel'- 'öznel': *"uzaktaki ağaç"*
- 17- 'zaman parçasında konumlandırma'- 'tözel'- 'nesnel': *"yaşanmış deneyim"*
- 18- 'zaman parçasında konumlandırma'- 'tözel'- 'öznel': *"etkilenilmiş deneyim"*
- 19- 'zaman parçasında konumlandırma'- 'ilineksel'- 'nesnel': *"üçüncü masa"*
- 20- 'zaman parçasında konumlandırma'- 'ilineksel'- 'öznel': *"beklenen yolcu"*

3. Grup

- 1- 'renk'- 'tözel'- 'nesnel': *"turuncu portakal"*
- 2- 'renk'- 'tözel'- 'öznel': -
- 3- 'renk'- 'ilineksel'- 'nesnel': *"siyah saç"*
- 4- 'renk'- 'ilineksel'- 'öznel': *"açık renkli boya"*
- 5- 'boyut'- 'tözel'- 'nesnel': *"1355 km uzunluğu olan Kızılırmak"*
- 6- 'boyut'- 'tözel'- 'öznel': *"uzun sırtık"*
- 7- 'boyut'- 'ilineksel'- 'nesnel': *"bir metre genişliği olan masa"*
- 8- 'boyut'- 'ilineksel'- 'öznel': *"büyük oda"*
- 9- 'içerik'- 'tözel'- 'nesnel': *"kanlı hayvan", "geleceğe dair plan"*
- 10- 'içerik'- 'tözel'- 'öznel': *"hatırlanmaya değer anı", "derin kuyu", "parlak ışık"*
- 11- 'içerik'- 'ilineksel'- 'nesnel': *"yün yastık"*

- 12- ‘içerik’-‘ilineksel’-‘öznel’: “*uyanık adam*”
- 13- ‘mekan parçasında konumlandırma’-‘tözel’-‘nesnel’: “*şehirde çalışan polis*”
- 14- ‘mekan parçasında konumlandırma’-‘tözel’-‘öznel’: “*aşağıdaki bodrum*”
- 15- ‘mekan parçasında konumlandırma’-‘ilineksel’-‘nesnel’: “*köydeki çocuk*”
- 16- ‘mekan parçasında konumlandırma’-‘ilineksel’-‘öznel’: “*öteki bardak*”
- 17- ‘zaman parçasında konumlandırma’-‘tözel’-‘nesnel’: “*gelecekteki kıyamet*”
- 18- ‘zaman parçasında konumlandırma’-‘tözel’-‘öznel’: “*yakın gelecekteki yarın*”
- 19- ‘zaman parçasında konumlandırma’-‘ilineksel’-‘nesnel’: “*beşinci bölüm*”
- 20- ‘zaman parçasında konumlandırma’-‘ilineksel’-‘öznel’: -

3.2. Sıfat Sistemi Dışında Kalan Alışkanlıklar

Görüleceği üzere, ben, Türkçenin dilbilgisi ile ilgili yazılan eserlerde sıfat sınıflaması içinde ‘sayı sıfatı’, ‘soru sıfatı’ ve ‘belirsiz sıfat/belgisiz sıfat’ terimleriyle sıfat türleri olarak gösterilen türleri kendi sınıflamam içine almadım. Çünkü, ben, eski sınıflamalarda bu türlerin kaplamalarında bulunan ve sıfat oldukları iddia edilen yapıların sıfat olmadıklarını düşünüyorum. İşte bu alt-bölümde, bu yapıların neden sıfat olmadıkları hakkında belirlemeler yapmak istiyorum.

3.2.1. ‘sayı sıfatı’ ve Varlık Türleri

Bu alt-alt-bölümde, ‘sayı sıfatı’ kavramının birleşenlerinden biri olan ‘sayı’ kavramı, bu kavramın ‘varlık’ ile olan ilişkisi ve bu ilişki dolayısıyla ‘sayı’ kavramının ‘sıfat’ kavramıyla nasıl bir ilişki içine girdiği konularında belirlemeler yapmak istiyorum.

* * *

‘sayı’ kavramı ve bütün sayılar, ‘varlık’ olmanın sembolik ifadesi olan ‘1’ ile gösterilen sayıya dayanır. İlk alt-bölümde sıfatların kipleri konusunda bahsettiğim üzere, bütün varlıkların ortak olarak sahip oldukları ve onların ‘varlık’ olmaları için gerekli olan bazı özellikler vardır. Bunlara, ‘ortak-tözel kipte sıfatlar’ demiş ve bu

sıfatları/özellikleri ‘varlık olmak’, ‘bir bütün olan zamanın içinde olmak’ ve ‘bir bütün olan mekanın içinde olmak’ olarak ifade etmişim. İşte, bu temel sayı olan ‘1’, bütün varlıklar için, onların ‘varlık’ olmaları için gerekli olan bu ortak-tözel özelliklerin tamamının ortak sembolüdür. Buna göre, bütün varlıklar ortak-tözel sıfatlara/özelliklere sahip oldukları için, her bir varlık sayısal olarak ayrı ayrı ‘1’dir. Buradan hareketle de, varlığın var olmaması durumu da ‘0’ ile sembolize edilir. ‘0’, bir anlamda, hiçliktir. ‘0’, bir özellik, bir sıfat değildir. ‘0’, o varlığın ‘varlık’ olması için sahip olmak zorunda olduğu ortak-tözel kipteki sıfatlarına sahip olmadığını gösterir; o varlığın var olmaması durumunu gösterir.

Bu belirlemelerden şu ortaya çıkar: ‘1’, hem bir varlığın ‘varlık’ olmasının simgesi, hem ‘sayı’ kavramının oluşmasının nedeni, hem de diğer bütün sayıların kendisinden türediği temel, kaynak sayıdır. Diğer sayılar, söz gelimi ‘0’, ‘0.5’, ‘2’, ‘3’, ‘4’, ‘5’, ... vb. gibi sayılar, ‘1’ sayısının türevidirler. ‘0’ sayısı ‘1’in olmamasıdır; ‘0.5’ sayısı, ‘1’in yarısıdır; ‘2’ sayısı, iki tane ‘1’in bir nedenle bir araya gelmesidir; ‘3’ sayısı üç tane ‘1’in bir nedenle bir araya gelmesidir. Bu dizi sonsuza kadar böyle gider. Tüm sayıların yapısı ve birbirleriyle olan ilişkileri de esas olarak bu dizgeye dayanır.

Şimdi, sayıları anlatan bu dizgeden bir sonuç çıkmaktadır: Varlıkların ‘varlık’ olmaları dolayısıyla onların bütünlükleri ‘1’ sayısı ile simgeleştirilir. ‘1’, dediğim gibi, varlıkların ortak-tözel kipte özelliklere sahip olduklarını, yani ‘varlık’ olduklarını gösterir. Ancak bütün varlıklar, ontolojik olarak, hep başka bazı varlıkların birleşmesi sonucu oluşurlar.⁸⁷ Yani, bizim ‘1’ olarak, bütünsel olarak algıladığımız her varlık, aslında, başka bazı varlıkların en az bir özellik dolayısıyla bir araya gelmesi sonucu oluşmuş bir ‘topluluk’tur. Yani, her varlık, en az bir özellik çatısı altında bir araya gelmiş birleşenlerden, başka varlıklardan oluşur. Bu başka birleşenlerin, varlıkların da, yine her biri, en az bir özellik çatısı altında bir araya gelmiş daha başka birleşenlerden, başka varlıklardan oluşur. Bu dizi, sonsuzca gider. Dolayısıyla, her varlık, birleşenlerden oluşmuş bir ‘topluluk’tur. Varlıkların bu ‘topluluk olma’ özellikleri, zorunlu ve mutlak bir özelliktir (Belki bu bağlamda, bu özellik ‘ortak-tözel özellikler’den biri sayılabilir. Yani, bir şeyin ‘varlık’ olması için

⁸⁷ Bu, empirik olarak da sonsuzca-sürekli ispatlanan bir ontolojik gerçektir.

‘topluluk’ olması gerekir, denilebilir.). Ancak, dil içerisinde, varlıkların, onlar için zorunlu olan bu ‘topluluk olma’ özellikleri bazen ifade edilir, bazen ifade edilmez. Her varlığın zorunlu olarak sahip olduğu bu ‘topluluk olma’ özelliğinin ifade edilmediği durumlarda, biz, söz konusu varlığı, ‘topluluk olmayan varlık’ olarak algılarız, düşünürüz (Halbuki bu varlık da bir topluluktur; çünkü birleşenlerden meydana gelmiştir; ama biz onun birleşenlerini tespit etmediğimiz ya da edemediğimiz için onu, sanki topluluk değilmiş gibi algılar ve kullanırız). Bu ‘topluluk olma’ özelliği ifade edildiğinde de, varlık, sanki şimdi bu özelliği kazanmış gibi, bizim için artık bir ‘topluluk varlığı’dır (Biz bu sefer, söz konusu varlığın birleşenlerini tespit ettiğimiz, edebildiğimiz için, onun zorunlu olarak sahip olduğu, onda içkin olarak var olan topluluk olma özelliğini nihayet algılarız ve kullanırız). Yani, varlığı ‘topluluk olma’ özelliğiyle algıladığımızda, o ‘topluluk varlığı’nı topluluk yapan birleşenler ortaya çıkar, ifade edilir, gösterilir. Bir varlığı topluluk yapan birleşenler açıkça ifade edilmediğinde de, biz, sanki bu birleşenler yokmuş gibi düşünürüz ve bu varlığı topluluk değilmiş gibi algılarız. Halbuki, her varlık, açıkça belli olsalar da olmasalar da, birleşenlere sahiptir ve bu sebeple ontolojik olarak topluluktur.

İşte, ‘1’ dışındaki ‘1’den büyük sayılar, ‘1’in türevi olan ve ‘1’den büyük olan sayılar, yani ‘2’, ‘3’, ‘4’, ‘5’, ... vb gibi sayılar, herhangi bir varlığın kaç tane birleşenden meydana geldiğini gösterirler. Bu sebeple, birleşenleri açıkça ifade edildiğinde, biz anlarız ki, o varlık birden fazla ‘1’in, birleşenin, varlığın, bir nedenle, bir özellik çatısı altında bir araya gelmesi sonucu oluşmuştur. Diyelim ki, iki tane ‘1’, yani kendi bütünlükleri içinde ‘1’ olarak algılanan iki tane ayrı varlık, en az bir özellik çatısı altında bir araya getirilsin ve bu şekilde yeni bir varlık oluşsun. Örnek olarak, iki tane ‘adam’, her biri ayrı ayrı ‘1’ özelliğine, yani ‘varlık’ olma özelliğine (yani ‘ortak-tözel kipte özellikler’e) sahip olan iki tane ayrı adam, ‘geniş zamanda koşmak’ özelliği çatısı altında bir araya getirilebilir. Böylelikle, ‘iki koşan adam’ gibi bir yapı oluşturulabilir. İşte, bu oluşturulan yapı, yeni bir varlığı gösterir; bu yapı, yeni bir varlığın sıfatı, özelliğidir. Burada, ayrı ayrı iki varlık, ‘adam’ ve ‘adam’ varlıkları, bir özellik dolayısıyla, ‘geniş zamanda koşmak’ özelliği dolayısıyla bir araya getirilerek yeni bir varlığı gösteren bir yapı oluşturmuşlardır. Bu tip yeni varlıkları ‘topluluk varlıkları’ olarak algılarız, çünkü onu oluşturan birleşenleri algılarız. Bu ‘iki koşan adam’ yapısının gösterdiği varlığın birleşenleri,

ayrı ayrı varlıklar olan ve ‘geniş zamanda koşmak’ özelliği çatısı altında birleşen ‘adam’ ve ‘adam’dır. Bu ‘adam’ ve ‘adam’, ‘geniş zamanda koşmak’ özelliği çatısı altında bir araya gelmişler ve yeni bir varlık oluşturmuşlardır. Burada, bu yeni varlığı dilde temsil eden bir terim yoktur. Bu yeni varlık, sadece, ‘‘adam’ ve ‘adam’ın geniş zamanda koşmak eylemi çatısı altında bir araya gelmesi’ şeklinde ifade edilebilecek bir yapı özelliğiyle gösterilmiştir.⁸⁸

Buraya kadar anlattıklarımı özetlemek gerekirse: Varlıkların hepsi ontolojik olarak topluluktur. Ancak, bütün varlıklar, bu topluluk olma özellikleriyle algılanmazlar, kullanılmazlar. Varlıkların bir kısmı topluluk olma özellikleriyle algılanırlar, bir kısmı bir bütün olarak algılanırlar; yani varlıkların bir kısmı topluluk olma özellikleriyle algılanmazlar. Bu farklılık, varlıkların kendilerinde bulunan bir farklılık değildir; bu farklılık, varlıkların, insan tarafından algılanış tarzları bakımından ortaya çıkan bir farklılıktır. Dolayısıyla, bu farklılık, türsel bir farklılık değildir; kipsel bir farklılıktır. Yani, kısaca, varlık=topluluktur. Dolayısıyla, ontolojik olarak ‘topluluk olan varlık’ ve ‘topluluk olmayan varlık’ diye bir ayırım yoktur; çünkü bütün varlıklar topluluktur. Bundan sonra da, aşağıdaki açıklamalarda, ‘varlık’ dediğinde onun ‘topluluk’ olduğu anlaşılmalıdır. Her varlığın kendisini oluşturan başka varlıklar onu topluluk yapar. Bunlar, bir varlığı oluşturan varlıklar, o varlığın birleşenleridirler. Bunları simgesel olarak düşünürsek; ‘1’den büyük olan sayılar, bu toplulukların, yani varlıkların birleşenlerinin kaç tane olduklarını gösteren sayılardır. ‘sayı’ kümesi içine giren sayılar ve varlıkların topluluk olmaları beliti (aksiyomu) arasındaki ilişki böyle özetlenebilir.⁸⁹

⁸⁸ Burada can alıcı bir noktaya özel olarak değinmek istiyorum: ‘iki koşan adam’ yapısındaki ‘iki’ sayısı, ‘adam’ın niteliği, sıfatı, özelliği değildir. Eski sınıflamalarda ‘sayı sıfatı’ terimiyle ifade edilen ayrı bir sıfat türünün var olduğunun iddia edilmesi, böylesi 1’den büyük sayıları, söz konusu tamlamanın içindeki varlıkla ilişkilendirmekten kaynaklanan bir hatadır. ‘adam’ın niteliği ‘geniş zamanda koşmak’tır. ‘iki’ sayısı, ‘geniş zamanda koşmak’ özelliğine sahip olan kaç tane adam olduğunu gösterir. Bu adamların ikisinin de sayısal ifadesi ayrı ayrı ‘1’ olmalarıdır.

⁸⁹ Dikkat edilirse, ‘sayı’ kavramı ve varlığın topluluk olması beliti (aksiyomu) arasındaki ilişki için, buraya kadar anlattıklarım, bir noktayı açıkta bırakmaktadır: ‘1’, varlığın ‘varlık’ olması için sahip olması gereken özelliklerin, yani ortak-tözel kipte olan özelliklerin simgesidir; ‘0’ varlığın ‘varlık’ olması için sahip olması gereken özelliklere onun sahip olmadığına, yani varlığın ‘varlık’ olmadığına simgesidir; ‘1’den büyük olan sayılar ise, söz konusu varlığın birleşenlerinin kaç tane olduklarının simgesidir. Peki ya, ‘1’ ile ‘0’ arasındaki sayılar nedir? Bu sayıların da, aynı ‘1’den büyük olan sayılar gibi, ‘1’in türevi sayılar oldukları açıktır. Örnek olarak, “yarım elma”nın ‘elma’lığı, ‘elma’nın bütünlüğü, ‘1’liği anlaşıldıktan sonra anlaşılabilir. Dolayısıyla ‘yarım’, yani simgesel olarak ‘0.5’, ‘1’in türevidir. ‘yarım’ ‘1’e göre ‘yarım’dır. Peki, bu ‘yarım’, ‘0.5’, “yarım elma” olarak sıfatlaştırılan terimleşmemiş varlığın kaç tane birleşenden meydana geldiğini gösteren bir sayı mıdır? Yoksa, başka bir şey midir? Bu soruların yanıtları aranmalıdır.

* * *

Bu alt-bölümün yukarıdaki parçası, ‘sayı’ kavramı ve varlıkların topluluk oldukları beliti (aksiyomu) arasındaki ilişki üzerine belirlemelerden oluşmaktadır. Şimdi, bu belirlemelere, esas olarak topluluk olan varlıkların dilde, dil içinde nasıl gösterildikleri hakkında başka belirlemeler ilave etmek istiyorum.

Varlıklar dilde iki türlü yer alırlar: Varlıkların bir kısmı, dilde özel bir terimle ifade edilir. Bunlara ‘terimleşmiş varlık’ denebilir. Varlıkların bir kısmı ise, dilde özel bir terimle ifade edilmez. Bunlara da ‘terimleşmemiş varlık’ denebilir. Örnek olarak, yukarıdaki varlık, yani ‘iki koşan adam’ sıfatının gösterdiği varlık, dilde özel bir terimle ifade edilmemiştir; bu sebeple, bu yapının gösterdiği varlık, ‘terimleşmemiş varlık’ türüne girer. Ancak, örneğin, ‘aile’ terimi de bir varlığı gösterir. Burada varlık, dilde, ‘aile’ terimiyle terimleşmiştir. Bu sebeple ‘aile’ teriminin gösterdiği varlık, ‘terimleşmiş varlık’ türüne girer.⁹⁰

Bu son belirlemelerden sonra şu durum bellidir: ‘1’den büyük olan, türev sayılar, yani asıl sayı olan ‘1’in türevi olan ve ‘1’den büyük olan sayılar, ‘2’, ‘3’, ‘4’, ‘1.5’, ‘3/2’, ... vb gibi birden büyük bütün sayılar, ‘varlık’ cinsinin türlerine, yani ‘terimleşmiş varlık’ türüne veya ‘terimleşmemiş varlık’ türüne giren varlıkların birleşenlerinin sayısını gösterirler. Bu, kaç tane oldukları gösterilen birleşenler, o varlığın (yani o topluluğun) ‘içerik sıfatı’-‘yapı sıfatı’dırlar. Bu nokta çok önemlidir: Birden büyük bir sayı, herhangi bir varlığın birleşenlerinin kaç tane olduklarını gösterir; yani, birden büyük olan sayılar, varlıkların bu içerik özelliklerinin kaç tane olduklarını gösterirler. Şimdi, uygulanan bir yanlışı, verdiğim örnek üzerinde tekrar etmek istiyorum: Eski sınıflamalarda, yukarıda örnek olarak aldığım, ‘varlık’ cinsinin ‘terimleşmemiş varlık’ türüne giren bir varlığın sıfatı olan ‘iki koşan adam’ yapısı, sıfatı çözümlenirken, ‘adam’ın ad, ‘iki’ ve ‘koşan’ sıfatlarının da bu ‘adam’ adının ayrı ayrı sıfatları oldukları söylenir. Ancak, bu çözümlenme, yanlıştır. Bu yapının çözümlenmesi şöyle olmalıdır: Bu yapıda iki ayrı ‘adam’ vardır. Bu iki ayrı

⁹⁰ ‘terimleşmiş varlık’ ve ‘terimleşmemiş varlık’, ‘varlık’ cinsinin türleridir. Ancak bu sınıflama (cins-tür ilişkisi), söz konusu konunun, ‘varlık’ın, tüm özelliklerinin dikkate alınarak yapıldığı bir sınıflama olmadığı için, bir diğer ifadeyle, söz konusu konunun, ‘varlık’ın, sadece, bu bağlamda işe yarayan özelliklerinin dikkate alınarak yapıldığı bir sınıflama olduğu için, bir ‘gerçek sınıflama’ değildir; bir ‘yapay sınıflama’dır. Bu ‘yapay sınıflama’, varlığın, dil içinde terimle gösterilmesi ve gösterilmemesi özellikleri üzerine yapılmıştır.

‘adam’ varlığının burada işaret edilen özellikleri, sıfatları, ortak-tözel kipte olan özellikleri, yani ‘1’ sayısal ifadesinde birleşen özellikleri (yani ‘var olmak’, ‘bir bütün olan zamanda olmak’ ve ‘bir bütün olan mekanda olmak’ özellikleri) ve ‘koşan olmak’ özelliği, yani ‘geniş zamanda koşmak’ özelliğidir. ‘bir koşan adam’ın ve ‘bir diğer koşan adam’ın ‘birlikte koşması’ yapısı, yeni bir sıfattır. Ancak bu yeni sıfatın gösterdiği varlığın adı, terimi belli değildir. Bu terim belli değildir, ama bu yeni sıfatın gösterdiği yeni bir varlık vardır. İşte bu varlık, ‘varlık’ cinsinin iki türünden biri olan ‘terimleşmemiş varlık’ türüne giren bir varlıktır. Bu yapıdaki sıfat da, yani ‘iki koşan adam’ yapısındaki ‘bir koşan adam’ ve ‘bir diğer koşan adam’ın ‘birlikte koşması’ sıfatı da, dilde terimi olmayan bir varlığın, terimleşmemiş bir varlığın sıfatıdır. Kısaca, bu yapıdaki sözcükler, topluca, terimleşmemiş bir varlığın bir niteliğidir, sıfatıdır.⁹¹

Buraya kadar toparlarsam: Bütün varlıklar topluluktur. Ancak kimi varlıklar, onları topluluk yapan birleşenler ifade edilmediği için topluluk değilmiş gibi, bir bütünlükmiş gibi algılanırlar. Kimi varlıklar ise, onları oluşturan birleşenler dilde ifade edildiği için topluluk olarak algılanırlar. Günlük hayattaki bu algılama farklılığı, varlığın türlerini belirleyen bir farklılık değildir. Ayrıca, varlıklar dilde ya terimleşmiştir ya da terimleşmemiştir. İster ‘terimleşmiş varlık’ türüne girsinler, ister ‘terimleşmemiş varlık’ türüne girsinler, varlıkları gösteren sıfatın içinde, o varlığın kaç tane birleşenden meydana geldiğini gösteren ve ‘1’den büyük olan, bir sayısal ifade olabilir: ‘1.5’, ‘2’, ‘3’, veya bir sayısal ifadeye yüklenen ‘değer’ olarak ‘birkaç’, ‘az’, ‘çok’, ... vb gibi. İşte, bu sayısal ifadelerin işlevi, bu terimleşmiş veya terimleşmemiş varlıkların -her varlık topluluk olduğu için, toplulukların- kaç tane birleşenden meydana geldiklerini göstermekten ibarettir.

Varlığın dilde terimleşmiş olması veya terimleşmemiş olması arasındaki fark, bize, ‘dil’ denilen aracın geliştirilme yollarından birini açıkça gösterir: Şu andaki kullanımda terimleşmemiş herhangi bir varlık, daha sonra herhangi bir terimle

⁹¹ Konu, ‘sözdizimi’ bağlamında da ele alınabilir. Buna göre, bu terimleşmemiş varlığın ‘x’ gibi bir terimle terimleşmiş olduğunu kabul edersek, ortaya, “x, iki koşan adamdır.” gibi bir tümce çıkar. Buna göre, “x”, ‘subject’ ve “iki koşan adamdır” da ‘predicate’ olur. Yani, “x” tanımlanan, “iki koşan adamdır” da tanımlayandır. Buradan, bir tümcedeki ‘predicate’ın, o tümcenin ‘subject’inin sıfatı, özelliği olduğu gerçeği ortaya çıkar. Tersten söylenirse, varlıkların sıfatları onların tanımlarıdır. Terimleşmemiş varlık söz konusu olduğunda, ortada tanım/sıfat/predicate vardır, ancak tanımlanan varlığın terimi, subject yoktur. Bu durumda, varlık, dilde terimleşmemiştir.

terimleşebilir. Örneğin, yukarıdaki ‘iki koşan adam’ sıfatının gösterdiği ‘terimleşmemiş varlık’, ‘x’ gibi bir terimle terimleşebilir. Bu terimleşmeden sonra da, biz herhangi bir yerde ‘iki koşan adam’ gördüğümüzde, ‘koşan iki adam’ düşündüğümüzde, bu varlığı ‘x’ terimiyle ifade edebiliriz. Aynı, “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik.”⁹² özelliğinin, ‘aile’ terimiyle terimleştirdiğimiz bir varlığı göstermesi gibi, bundan sonra da ‘iki koşan adamdan oluşan topluluk’ özelliği, ‘x’ terimiyle terimleştirdiğimiz bir varlığı gösterebilir. İşte bu, kavramların dil içinde ‘terim’leşmesinin, yeni terimler üretilmesinin ve dilin geliştirilmesinin yollarından biridir.

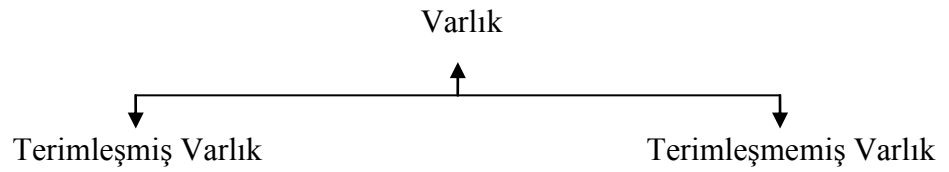
* * *

Buraya kadar anlatılarımla birlikte konuyu toparlamak istiyorum: Bu alt-bölümde kullandığım ‘iki koşan adam’ sıfatı ve ona benzer sıfatlardaki ‘iki’, ‘üç’, ‘dört’, ... vb gibi türev sayılar, eski sınıflamalarda, bu gibi yapıların içinde bulunan varlıkların sıfatları olarak ve ‘sayı sıfatı’ türünde yer alan sıfatlar olarak gösterilmiştir. Yani, örnekteki “iki koşan adam” yapısındaki ‘iki’ sayısının, ‘adam’ varlığının sıfatı olduğu iddia edilmiştir. Ancak, dediğim gibi, bu doğru değildir. ‘iki’ sayısı, bir tane adamın sıfatı değildir; kaç tane adamın ‘koşan’ özelliği çatısı altında bir araya geldiğini gösteren bir sayıdır. Yani, bu sayı, bir varlığın birleşenlerini gösteren sayıdır; bu sebeple o birleşenler ile birlikte söz konusu varlığın ‘içerik sıfatı’-‘yapı sıfatı’dır. Varlığın sıfatı olan bir tane sayı vardır, o da, ‘1’ sembolüyle gösterilen sayıdır. Bu sayı, ‘bir (1)’ sayısı, söz konusu varlığın ortak-tözel kipte olan sıfatlara sahip olduğunu, yani, söz konusu varlığın ‘varlık’ olduğunu, ‘bir bütün olan zamanın içinde’ olduğunu ve ‘bir bütün olan mekanın içinde’ olduğunu gösterir. Dolayısıyla, bu ‘bir (1)’ sayısı, her varlıkta zaten olması gereken bir sıfattır. Bu sebeple, varlığın ‘bir’ sıfatıyla gösterilmesi bize yeni bir bilgi vermez. İşte tüm bunlardan hareketle, sıfat olan tek sayının ‘bir (1)’ sayısı olması, ve bu ‘bir (1)’ sayısının da varlıkta olmaması durumunda, o varlığın olmaması gerçeği, bize, ‘sayı sıfatı’ gibi bir sıfat türünün olamayacağını gösterir. Çünkü, bir (1) sayısı, bütün varlıklarda olmak zorunda olan bir sıfat olduğu için esasen zorunlu bir kategoridir.

⁹² Türk Dil Kurumu, **Ön. Ver.**, syf. 57 ‘aile’ maddesi.

Bütün bu belirlemelerden sonra, bir (1) sayısı dışındaki hiçbir sayının neden sıfat olmadığını örnekler üzerinde göstermek amacıyla, ‘varlık’ cinsi için geçerli olan yapay sınıflama üzerinde durmak istiyorum.

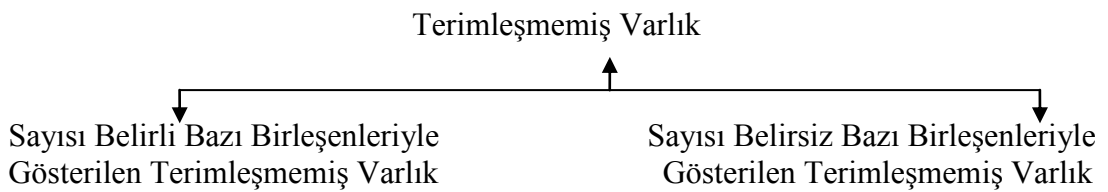
‘varlık’ cinsinin iki türü vardır: ‘terimleşmiş varlık’ ve ‘terimleşmemiş varlık’.

(Şekil 15)

‘varlık’ cinsinin ‘terimleşmiş varlık’ türü, bir özel-türdür; yani bu türün altında türler yoktur, tekil örnekler vardır; bu türün kendisi bir cins değildir.

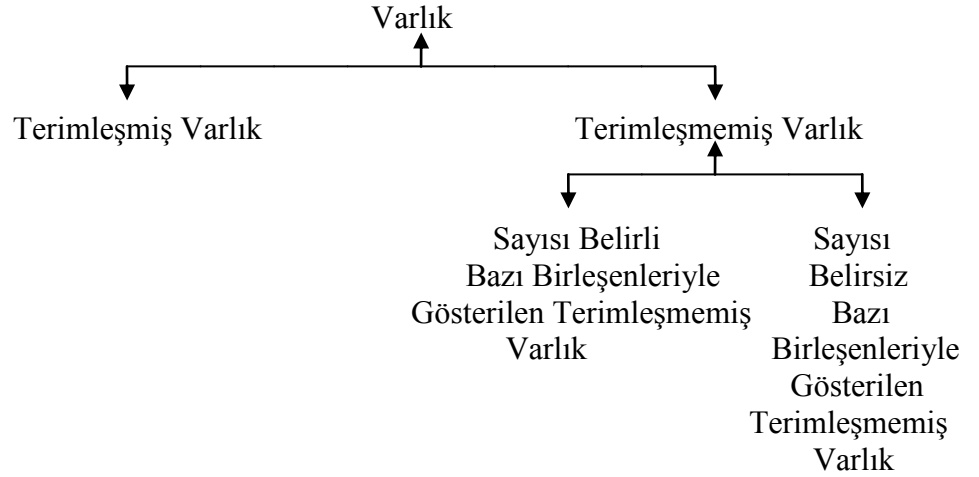
‘varlık’ cinsinin ‘terimleşmemiş varlık’ türü bir görelî-türdür; yani kendisi cins olabilir; altında türler vardır. ‘terimleşmemiş varlık’ bir cins olarak alındığında, bu cins iki türe ayrılır: ‘sayısı belirli bazı birleşenleriyle gösterilen terimleşmemiş varlık’ ve ‘sayısı belirsiz bazı birleşenleriyle gösterilen terimleşmemiş varlık’.

(Şekil 16)

‘terimleşmemiş varlık’ cinsinin bu her iki türünün altında tekil örnekler vardır. Dolayısıyla, bu türler cins olamazlar; yani bu türler özel-türdürler.

‘varlık’ üstün-cinsini de alarak, bütün sınıflamayı şöyle gösterebilirim:

(Şekil 17)

Şimdi, ‘varlık’ cinsinin, sırasıyla ‘terimleşmiş varlık’ ve ‘terimleşmemiş varlık’ türlerine giren tekillere örnekler vererek, bu sınıflamayı daha ayrıntılı olarak açıklamak ve bu sayede bir (1) dışındaki sayıların neden sıfat olmadıklarını göstermek istiyorum.

3.2.1.1. Terimleşmiş Varlık

Yukarıda da bahsettiğim gibi, kimi varlıklar, dilde özel bir terimle ifade edilirler. Bu varlıklar, ‘terimleşmiş varlık’ türüne girerler. Yani, dil içinde belirli bir terimle karşılanan bütün varlıklar terimleşmiş varlıktır (Bütün bu terimleşmiş varlıklar, varlık olmaları sebebiyle aynı zamanda topluluktur). ‘masa’, ‘kalem’, ‘ev’, ‘aile’, ‘özgürlük’, ‘barış’, ‘anne’, ‘baba’, ‘ordu’, ‘ülke’, ‘kapı’, ‘açlık’, ... vb gibi, dil içinde terimleşmiş bütün varlıklar ‘terimleşmiş varlık’ türünün tekil örnekleridirler. Bütün bu terimleşmiş varlıklar, varlık olmaları sebebiyle aynı zamanda birer topluluktur; çünkü bütün bu varlıklar, birleşenlerden meydana gelmişlerdir. Bizim bu birleşenleri tespit etmiş olmamızın veya tespit etmemiş olmamızın, birleşenlerin gerçekte olup olmaması üzerinde bir etkisi yoktur. Uygulamada, bazı terimleşmiş varlıkların birleşenleri bize açık görüldüğü için onların topluluk olduklarını daha kolay anlarız. Örnek olarak, ‘aile’, ‘ordu’, ‘üniversite’ gibi terimlerle ifade edilen varlıklar böyle varlıklardır. Bunların birleşenleri bize nispeten daha fazla açıktır; bu sebeple bu gibi terimlerle ifade edilen varlıkların topluluk olduklarını daha kolay anlarız. Ancak, yine uygulamada, bazı varlıkların birleşenleri bize nispeten daha az açık veya daha çok kapalı olduğu için onların da birer topluluk olduklarını anlayamayabiliriz. Örnek olarak, ‘masa’, ‘kalem’, ‘özgürlük’, gibi terimlerle ifade edilen varlıkların birleşenleri ilk bakışta

açık değildir. Bunların birleşenlerinin ne oldukları, yoğun araştırmalarla belirli hale getirilir. İlk bakışta birleşenleri açık görünsün ya da görünmesin, bütün varlıkların tanımlarında, birden fazla başka varlıklar bir ilişki içine girerler. İşte bu, varlıkların tanımları içerisinde bulunan varlıklar, söz konusu varlığın birleşenleridirler. Bu sebeple her varlık, zorunlu olarak birer topluluktur.

3.2.1.2. Terimleşmemiş Varlık

Yukarıda bahsettiğim gibi, bazı varlıklar, dilde özel bir terimle ifade edilmemişlerdir. Bu varlıklar, ‘terimleşmemiş varlık’ türüne girerler. Peki, o halde, bu varlıklar dilde nasıl gösterilirler? ‘terimleşmemiş varlık’ türüne giren bu varlıkların dilde sadece sıfatları, özellikleri, nitelikleri vardır. Dilde, bu varlıkların özellikleri tek bir yapı içinde, tek bir sıfat olarak, hatta o varlığın tanımı diyebileceğimiz bir yapı, bir sıfat olarak yer almaktadır. Bu alt-bölümün girişinde yer alan ‘iki koşan adam’ yapısı, böyle bir sıfattır. Bu yapı bir sıfattır ve bu sıfat bir varlığı gösterir; ancak bu varlık dilde özel bir terimle ifade edilmemiştir; yani bu varlık terimleşmemiştir. Böyle bir yapı, ‘iki koşan adam’ yapısı, terimleşmemiş bir varlığın bir özelliğidir. Bu özellik, bu terimleşmemiş varlığın tek özelliği de olabilir, ifade edilmeyen başka birçok özelliklerinden biri de olabilir. Bu konuda bir zorunluluk yoktur. Önemli olan, bu yapının, bu sıfatın, örnek olan ‘iki koşan adam’ yapısının, bir terimleşmemiş varlığın bir sıfatı, bir özelliği olmasıdır. Şu ayrıntı önemli: Yapının tamamı bir sıfattır. Ancak bu sıfat olan yapının içinde başka sıfat ya da sıfatlar yer alabilir. Örnekte, ‘iki koşan adam’ yapısının tamamı bir sıfattır. Bu sıfat olan yapının içinde iki tane ayrı adam ‘koşan’ sıfatı ile gösterilmiştir. Yani, yapının içinde iki tane ‘koşan’ sıfatı vardır. ‘iki’ kelimesi, ‘1’ ile simgeleşen ‘ortak-tözel sıfatlar’ın iki tane olduğunu gösterir; bu sebeple de sıfat değildir; bir sıfatlar öbeğinin, ‘ortak-tözel sıfatlar’ın kaç tane olduğunu gösteren bir sayıdır. Ayrıca, dikkat edilirse, böyle yapılar halinde görülen, terimleşmemiş varlıkların bu sıfatları, özellikleri, bu terimleşmemiş varlıkların ‘özel-tözel özelliği’dirler. Çünkü, bu gibi yapılarda görülen sıfatlar, terimleşmemiş varlığı ‘o varlık’ yapan sıfatlardır. Yani, ‘iki koşan adam’ sıfatı, gösterdiği terimleşmemiş varlığın ‘o varlık’ olması için zorunludur; terimleşmemiş varlık için ilineksel bir özellik değildir; ‘iki koşan adam’ sıfatı, özelliği olmazsa, bu sıfatın gösterdiği terimleşmemiş varlık da olmaz. Bu sebeple, diğer örneklerde de görülebileceği gibi, ‘terimleşmemiş varlık’ türüne giren

bütün varlıkların buna benzer yapılar içinde olan sıfatları, bu varlıklar için birer ‘özel-tözel özellik’ tir.

‘terimleşmemiş varlık’ türü bir görelî-türdür; yani kendisi de türlere ayrılır; dolayısıyla kendisi de cins olur. Şekil 19’da görüleceği üzere, ‘terimleşmemiş varlık’ cinsi iki türe ayrılır: ‘sayısı belirli bazı birleşenleriyle gösterilen terimleşmemiş varlık’ ve ‘sayısı belirsiz bazı birleşenleriyle gösterilen terimleşmemiş varlık’.

‘terimleşmemiş varlık’ cinsinin bu iki türü de birer özel-türdür. Yani, bu türlerin kendileri cins olamazlar; çünkü, şekil 19’da da görülebileceği gibi, altlarında başka tür yoktur; altlarında tekil örnekler vardır.

3.2.1.2.1. Sayısı Belirli Bazı Birleşenleriyle Gösterilen Terimleşmemiş Varlık

Bu türün tekilleri, türün adından da anlaşılacağı gibi, sayısı belirli olan bazı birleşenleriyle terimleşmemiş bir varlığı gösteren sıfatların gösterdikleri bu terimleşmemiş varlıklardır. Bu varlıklar, dil içinde terimleşmedikleri için, bu varlıkları değil, bunları gösteren sıfatları tespit edebiliyoruz. ‘sayısı belirli bazı birleşenleriyle gösterilen terimleşmemiş varlık’ türüne giren varlıkları gösteren tekil sıfat yapılarından birkaç örnek: ‘iki çalışan kadın’, ‘gelen beş adam’, ‘ikişer delikli kaybolmuş üç kutu’, ‘beş kişilik altı dar vagon’, ‘çok kişilik üç oda’. Ayrı ayrı bütün bu yapılar, ayrı ayrı terimleşmemiş varlıkların ayrı ayrı sıfatlarıdır. Bu yapılar, sıfatlar, ayrı ayrı terimleşmemiş varlıkların, sayıları belirli bazı birleşenlerini içerirler. Burada önemli nokta, bu sayıları belirli bazı birleşenlerin, söz konusu terimleşmemiş varlıkların zorunlu olarak bütün birleşenleri olması gerekmediğidir. Yani, bu yapılarda gösterilen sayıları belirli birleşenler dışında, söz konusu terimleşmemiş varlığın başka birleşenleri de var olabilir. Bu yapıda gösterilen sayısı belirli birleşenler dışında, söz konusu terimleşmemiş varlığın başka birleşenlere sahip olması ya da olmaması bir zorunluluk değildir; bir olasılıktır.

Şimdi, bu örnekleri tek tek çözümleyerek (analiz ederek) açıklamak istiyorum.

‘iki çalışkan kadın’ yapısı, dilde terimi olmayan, terimleşmemiş bir varlığın sıfatıdır, özelliğidir, niteliğidir. Bu varlık, varlık olması sebebiyle zaten topluluktur; dolayısıyla birleşenlere sahiptir. Bu terimleşmemiş varlığın bazı birleşenlerinin ne oldukları, sayısı ile birlikte bellidir: ‘geniş zamanda çalışkan’ olmak özelliği çatısı altında bir araya gelmiş olan ‘iki’ adet ayrı kadın.

‘gelen beş adam’ yapısı, dilde terimi olmayan, terimleşmemiş bir varlığın sıfatıdır, özelliğidir, niteliğidir. Her varlık gibi bu terimleşmemiş varlık da bir topluluktur; ancak bu varlığın dilde belirli bir terimi yoktur. Bu varlığın (topluluğun) bazı birleşenlerinin ne oldukları, sayısı ile birlikte gösterilmiştir: ‘gelen’ olmak çatısı altında bir araya gelen ‘beş’ adet ayrı adam.

‘ikişer delikli kaybolmuş üç kutu’ yapısı, yine dilde terimi olmayan, terimleşmemiş bir varlığın sıfatıdır, özelliğidir, niteliğidir. Bu terimleşmemiş varlık, varlık olması sebebiyle bir topluluktur ve bu topluluğun bazı birleşenlerinin ne oldukları, sayısı ile birlikte bellidir: ‘kaybolmuş’ olmak ve ‘ikişer delikli’ olmak özellikleri çatısı altında bir araya gelmiş olan ‘üç’ adet ayrı kutu. Burada ayrıca dikkati çeken şey, bu terimleşmemiş varlığın her bir birleşeninin de (üç kutunun üçünün de) kendisini oluşturan bazı birleşenlerinin ne olduklarının, sayısı ile birlikte belli olmasıdır. Baştan söylemek gerekirse; bu terimleşmemiş topluluk varlığının bazı birleşenleri, ‘kaybolmuş’ olmak özelliği çatısı altında bir araya gelmiş üç ayrı kutudur. Bu üç ayrı kutu da, her biri birer varlık olarak topluluktur ve bu toplulukların da bazı birleşenlerinin ne oldukları sayısı ile birlikte bellidir; ki bunlar da her üç kutuda ayrı olarak ‘var’ olmak özelliği çatısı altında bir araya gelen ‘iki’şer deliktir. Yani burada, terimleşmemiş varlığın (‘x’in) bazı birleşenleri olan terimleşmiş varlıkların (üç sayıda ‘kutu’nun) bazı bileşenleri (iki sayıda ‘delik’) mevcuttur. Kısaca bu yapıda, bir topluluğun söz konusu birleşenlerinin (varlıklarının) birleşenleri (varlıkları) sayısı ile birlikte gösterilmişlerdir. Bu durum, iç içe geçmiş her varlığın bir topluluk olduğunu bir kere daha göstermektedir.

‘beş kişilik altı dar vagon’ yapısı, yine dilde terimleşmemiş bir varlığın sıfatıdır, özelliğidir, niteliğidir. Bu varlığın (topluluğun) bazı birleşenlerinin ne oldukları sayısı ile birlikte bellidir: ‘dar’ olmak ve ‘beş kişilik’ olmak özellikleri çatısı altında bir araya gelmiş olan ‘altı’ adet ayrı vagon. Burada da, aynı bir önceki

örnekte olduğu gibi, yine, terimleşmemiş varlığı ('x'i) oluşturan bazı birleşenler, bazı varlıklar ('vagon'lar) ve bu birleşenleri, varlıkları oluşturan bazı birleşenler, bazı varlıklar ('kişiyeye mahsus yer'ler) bir arada bulunmaktadır. 'vagon'lar terimleşmemiş varlığın ('x'in) bazı birleşenleridirler ve bu birleşenler 'altı' tanedir. Her bir vagonun 'kişiyeye mahsus boşluk'ları da, bu vagonların ayrı ayrı bazı birleşenleridirler ve bu birleşenler de 'beş' tanedir. Burada da tekrar görülüyor ki, varlık, böylesi bir "varlık içinde varlık içinde varlık içinde varlık ..." gibi ifade edilebilecek ve sonsuzca devam edebilecek bir 'sıradüzen (hiyerarşi)' içindedir.

'çok kişilik üç oda' yapısı, yine, dilde terimleşmemiş bir varlığın sıfatıdır, özelliğidir, niteliğidir. Bu varlığın (topluluğun) bazı birleşenlerinin ne oldukları sayısıyla birlikte bellidir: 'var' olmak ve 'çok kişilik' olmak özellikleri çatısı altında bir araya gelmiş olan 'üç' adet ayrı oda. Burada da, aynı yukarıdaki son iki örnekte olduğu gibi, yine, terimleşmemiş varlığın ('x'in) sayısı belli bazı birleşenleriyle (üç adet ayrı 'oda'yla), bu bileşenlerin, varlıkların bazı birleşenleri (çok adet 'kişiyeye mahsus yer'ler) bir arada bulunmaktadır. Ancak, burada farklı olan, terimleşmemiş varlığın bu bazı birleşenlerinin (üç adet 'oda'nın) bazı birleşenlerinin (çok adet 'kişiyeye mahsus yer'ler) sayısının belli olmamasıdır. Terimleşmemiş varlığın birleşenleri olan 'oda'ların her birinin kaç tane birleşene (kaç tane 'kişiyeye mahsus yer'e) sahip olduğu belli değildir; çünkü, 'kişiyeye mahsus yer'in sayısı yapıda 'çok' ile ifade edilmiştir. 'çok', belirli bir sayı değildir; belirli bir sayının üzerine yüklenmiş bir 'değer'dir. Dolayısıyla, burada, 'kişiyeye mahsus yer'in sayısı belirsizdir. Burada, terimleşmemiş varlığın birleşeni olan varlıklar terimleşmiştir ('oda'lar) ve sayısı bellidir ('üç'); ancak, bu terimleşmiş varlıkların (toplulukların) birleşenlerinin ('kişilik yer, kişiyeye mahsus yer'in) sayısı belli değildir ('çok').

Sonuç olarak, 'sayısı belirli bazı birleşenleriyle gösterilen terimleşmemiş varlık' türüne giren varlıkları dilde gösteren böylesi yapıları, sıfatları ayıran özellik, söz konusu terimleşmemiş varlığın gösterilen bu bazı birleşenlerinin sayısının belirli olmasıdır.

3.2.1.2.2. Sayısı Belirsiz Bazı Birleşenleriyle Gösterilen Terimleşmemiş Varlık

Bu türün tekilleri, türün adından da anlaşılacağı gibi, sayısı belirsiz olan bazı birleşenleriyle terimleşmemiş bir varlığı gösteren sıfatların gösterdikleri bu terimleşmemiş varlıklardır. Bu varlıklar, dil içinde terimleşmedikleri için, bu varlıkları değil, bunları gösteren sıfatları tespit edebiliyoruz. ‘sayısı belirsiz bazı birleşenleriyle gösterilen terimleşmemiş varlık’ türüne giren varlıkları gösteren tekil sıfat yapılarından birkaç örnek: ‘bütün çalışkan kadınlar’, ‘birkaç oynayan kedi’, ‘gelen çok kişi’, ‘dörder kişilik vagonlar’, ‘ikişer delikli kaybolmuş kutular’, ‘biraz hava’. Aynı ayrı bütün bu yapılar, ayrı ayrı terimleşmemiş varlıkların ayrı ayrı sıfatlarıdır. Bu yapılar, sıfatlar, ayrı ayrı terimleşmemiş varlıkların, sayısı belirsiz bazı birleşenlerini içerirler.

Şimdi, bu örnekleri tek tek çözümleyerek (analiz ederek) açıklamak istiyorum.

‘bütün çalışkan kadınlar’ yapısı, dilde terimi olmayan, terimleşmemiş bir varlığın bir sıfatıdır, özelliğidir, niteliğidir. Bu yapıda, bu terimleşmemiş varlığı oluşturan birleşenlerin bazılarının ne oldukları söylenmiştir: ‘çalışkan’ olmak özelliği çatısı altında birleşmiş ‘kadınlar’. Ancak, bu terimleşmemiş varlığı oluşturan ve varlığın burada tespit edilen birleşenlerinin sayısı belirtilmemiştir. Yani, bu terimleşmemiş varlığı oluşturan ve varlığın burada tespit edilen birleşenlerinin (‘kadınlar’ın) sayısı belirsizdir. Yapıda, bu varlığın birleşenleri olan ‘kadınlar’ın sayısı için ‘bütün’ ifadesi kullanılmıştır. Yani, söz konusu terimleşmemiş varlığın birleşenleri olan ‘kadınlar’, ‘bütün’ ‘kadınlar’dır; ancak ‘bütün’ ‘kadınlar’ın kaç tane oldukları, sayısı belli değildir, belirsizdir.

‘birkaç oynayan kedi’ yapısı, dilde terimi olmayan, terimleşmemiş bir varlığın sıfatıdır, özelliğidir, niteliğidir. Bu yapıda, bu terimleşmemiş varlığı (doğal olarak topluluğu) oluşturan birleşenlerin bazılarının ne oldukları söylenmiştir: ‘oynayan’ olmak özelliği çatısı altında birleşmiş, bir araya gelmiş ‘kedi’ler. Ancak, burada da, aynı hemen bir önceki yapıda olduğu gibi, bu terimleşmemiş varlığı oluşturan ve varlığın burada tespit edilen birleşenlerinin sayısı, kaç tane oldukları

belirtilmemiştir. Yani, bu terimleşmemiş varlığı oluşturan ve varlığın burada tespit edilen birleşenlerinin ('kedi'lerin) sayısı belirsizdir. Yapıda, bu varlığın birleşenleri olan 'kedi'lerin sayısı karşılığında 'birkaç' ifadesi kullanılmıştır. Yani, söz konusu terimleşmemiş varlığın birleşenleri olan 'kedi'ler, 'birkaç' 'kedi'dir; ancak 'birkaç' 'kedi'nin kaç tane olduğu, sayısı belli değildir, belirsizdir.

'gelen çok kişi' yapısı, dilde terimi olmayan, terimleşmemiş bir varlığın sıfatıdır, özelliğidir, niteliğidir. Bu yapıda, bu terimleşmemiş varlığı (doğal olarak topluluğu) oluşturan birleşenlerin bazılarının ne oldukları söylenmiştir: 'gelen' olmak özelliği çatısı altında birleşmiş, bir araya gelmiş 'kişi'ler. Ancak, burada da, aynı önceki iki yapıda olduğu gibi, bu terimleşmemiş varlığı oluşturan ve varlığın burada tespit edilen birleşenlerinin sayısı, kaç tane oldukları belirtilmemiştir. Yani, bu terimleşmemiş varlığı oluşturan ve varlığın burada tespit edilen birleşenlerinin ('kişi'lerin) sayısı belirsizdir. Yapıda, bu varlığın birleşenleri olan 'kişi'lerin sayısı karşılığında 'çok' ifadesi kullanılmıştır. Yani, söz konusu terimleşmemiş varlığın birleşenleri olan 'kişi'ler, 'çok' 'kişi'dir; ancak 'çok' 'kişi'nin kaç tane olduğu, sayısı belli değildir, belirsizdir.

'dörder kişilik vagonlar' yapısı, dilde terimi olmayan, terimleşmemiş bir varlığın sıfatıdır, özelliğidir, niteliğidir. Bu yapıda, bu terimleşmemiş varlığı (doğal olarak topluluğu) oluşturan birleşenlerin bazılarının ne oldukları söylenmiştir: 'dörder kişilik' olmak özelliği çatısı altında birleşmiş, bir araya gelmiş 'vagonlar'. Burada da, önceki üç yapıda olduğu gibi, bu terimleşmemiş varlığı oluşturan ve varlığın burada tespit edilen birleşenlerinin sayısı, kaç tane oldukları belirtilmemiştir. Yani, bu terimleşmemiş varlığı oluşturan ve varlığın burada tespit edilen birleşenlerinin ('vagonlar'ın) sayısı belirsizdir. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta var: Terimleşmemiş varlığın bazı birleşenleri olan 'vagonlar' da elbette ki birer varlıktırlar ve elbette ki bu varlıklar da birer toplulukturlar. Yukarıda açıkladığım diğer üç yapıdan farklı olarak bu yapıda, terimleşmemiş varlığı oluşturan birleşenlerin ('vagonlar'ın) da bazı birleşenleri ve hatta bu birleşenlerinin sayıları söylenmiştir. Terimleşmemiş varlığın burada söylenen birleşenleri olan 'vagonlar'ın her biri 'kişiye mahsus yer, boşluk' birleşenine sahiptir, ve yine her bir vagon için bu 'kişiye mahsus yer, boşluk' birleşeni 'dört'er tanedir. Dolayısıyla, 'dört' sayısı, burada her bir 'vagon'un, terimleşmemiş varlığın birleşeninin sayısı

değildir; her bir ‘vagon’ birleşeninin sahip olduğu bazı birleşenlerinin (‘kişilik yer, kişiye mahsus yer, boşluk’un) sayısıdır. Yapıda, ‘vagon’un sayısı için hiçbir ifade kullanılmamıştır (Oysa, önceki örneklerde, terimleşmemiş varlığın birleşenlerinin sayısı verilmese de, sırasıyla, belirsiz olan ‘bütün’, ‘birkaç’, ‘çok’ ifadeleri kullanılmıştı).

‘ikişer delikli kaybolmuş kutular’ yapısını, bir önceki tür olan ‘sayısı belirli bazı birleşenleriyle gösterilen terimleşmemiş varlık’ türünü anlatırken verdiğim ‘ikişer delikli kaybolmuş üç kutu’ yapısına, sıfatına benzediği için, şimdi örnek olarak alıyorum. Bu sayede, iki tür arasındaki, ‘sayısı belirli bazı birleşenleriyle gösterilen terimleşmemiş varlık’ türüyle ‘sayısı belirsiz bazı birleşenleriyle gösterilen terimleşmemiş varlık’ türü arasındaki fark biraz daha belirgin hale gelebilir. ‘ikişer delikli kaybolmuş kutular’ yapısı da, yine, dilde terimi olmayan, terimleşmemiş bir varlığın sıfatıdır, özelliğidir, niteliğidir. Bu yapıda da, bu terimleşmemiş varlığı (doğal olarak topluluğu) oluşturan birleşenlerin bazılarının ne oldukları söylenmiştir: ‘kaybolmuş’ olmak ve ‘ikişer delikli’ olmak özellikleri çatısı altında birleşmiş, bir araya gelmiş ‘kutular’. Burada da, önceki dört yapıda olduğu gibi, bu terimleşmemiş varlığı oluşturan ve varlığın burada tespit edilen birleşenlerinin sayısı, kaç tane oldukları belirtilmemiştir. Yani, bu terimleşmemiş varlığı oluşturan ve varlığın burada tespit edilen birleşenlerinin (‘kutular’ın) sayısı belirsizdir. Diğer tür olan ‘sayısı belirli bazı birleşenleriyle gösterilen terimleşmemiş varlık’ türünü anlatırken örnek verdiğim sıfat olan ‘ikişer delikli kaybolmuş üç kutu’da, görüleceği gibi, terimleşmemiş varlığın birleşenlerinden bazıları olan ‘kutu’ların sayısı bellidir: ‘üç’. Ancak, burada, ‘sayısı belirsiz bazı birleşenleriyle gösterilen terimleşmemiş varlık’ türünü anlatırken örnek verdiğim sıfat olan ‘ikişer delikli kaybolmuş kutular’da, yine görüleceği gibi, terimleşmemiş varlığın birleşenlerinden bazıları olan ‘kutular’ın sayısı belli değildir; burada ‘kutular’ın kaç tane oldukları belli değildir, belirsizdir. Yine görüleceği gibi, bu fark dolayısıyla ki, bu iki yapı, sıfat, farklı türde terimleşmemiş varlıkları gösterirler.

‘ikişer delikli kaybolmuş kutular’ yapısı, sıfatı, ‘dörder kişilik vagonlar’ yapısıyla, sıfatıyla bir açıdan benzerlik gösterir: ‘ikişer delikli kaybolmuş kutular’ yapısında da, aynı ‘dörder kişilik vagonlar’ yapısında olduğu gibi, bu terimleşmemiş varlığın (‘x’in) bazı birleşenleri olan ‘kutu’lar ile bu ‘kutu’ların, birleşenlerin,

varlıkların bazı birleşenleri ('delik') sayısı ile ('iki'ser) birlikte verilmiştir. Yani, burada da, terimleşmemiş varlığın ('x'in) bazı birleşenleri olan terimleşmiş varlıklar ('kutu'lar) ve bu terimleşmiş varlıkların bazı birleşenleri olan terimleşmiş varlıklar ('delik'ler) bir arada, aynı yapı içinde verilmiştir. Terimleşmemiş varlığın birleşenlerinden bazıları olan 'kutu'ların sayısı belirsizdir; bu 'kutu'ların birleşenlerinden bazıları olan 'delik'lerin sayısı belirlidir ('iki').

'biraz su' yapısı, dilde terimi olmayan, terimleşmemiş bir varlığın sıfatıdır, özelliğidir, niteliğidir. Bu yapıda, bu terimleşmemiş varlığı (doğal olarak topluluğu) oluşturan birleşenlerin bazılarının ne oldukları söylenmiştir: derin yapıda 'olan' olmak özelliği çatısı altında birleşmiş, bir araya gelmiş 'su'lar. Burada da, önceki beş örnekte olduğu gibi, bu terimleşmemiş varlığı oluşturan ve varlığın burada tespit edilen birleşenlerinin ('su'yun) sayısı, kaç tane oldukları belirtilmemiştir. Yani, bu terimleşmemiş varlığı oluşturan ve varlığın burada tespit edilen birleşenlerinin ('su'yun) sayısı belirsizdir. Burada dikkat edilecek nokta, söz konusu birleşenlerin, varlıkların, yani 'su'ların, klasik sınıflamada 'sayılamayan varlık' adıyla kümelenen bir kümeye girmesidir. Yani, bu terimleşmemiş varlığın burada söylenen birleşenleri, 'su'lar, ontolojik olarak sayılamazlar. Yani, bu terimleşmemiş varlığı gösteren buradaki birleşenlerin sayısı belirsizdir, ama zaten istense dahi, bu birleşenlerin yapısı gereği, bunların ('su'ların) sayısı belirlenemez; çünkü bu birleşenler sayılamaz. Böyle 'sayılamayan' varlıkların "kaç tane" değil de "ne miktarda" birleşen olarak bir araya geldikleri, ancak, başka bir takım yaratılmış ölçülere göre belirlenir. Dolayısıyla 'x' sayıda su birleşeni bir araya gelip bir varlık oluşturmaz, ama, 'x' 'miktarda', 'ölçüde' su birleşeni bir araya gelip bir varlık oluşturur.⁹³ Örneğin, 'iki tane içilen su' olmaz, 'iki litre içilen su' olur. Çünkü, su sayılamaz, belirli bir madde içinde ('kap', 'şişe', 'fıçı', '... vb gibi) ölçülür. 'iki litre içilen su' yerine, 'az içilen su' veya 'çok içilen su' gibi bir 'değer' sıfatı da konulabilir; yani, bu yapılarla, sahip olduğu bazı birleşenlerinin miktarlarıyla gösterilen terimleşmemiş varlıklar, bu miktarlara yüklenen 'değer'lerle, 'değer' sıfatlarıyla da gösterilebilir. Bu son söylediklerimden bir sonuç çıkmaktadır: 'bütün', 'bazı', 'birkaç', 'az', 'çok'

⁹³ Kendi başlarına 'sayılamayan' bu gibi varlıklar, 'sayılabilen' bir takım kalıpların içine alınarak, dolaylı yoldan sayılabilir duruma getirilirler. Örneğin 'su', belirli bir ağırlığa sahip olduğunda, söz gelimi 'bir litre' olur; başka belirli bir ağırlığa sahip olduğunda ise, söz gelimi, 'iki litre' olur. Böyle bir kullanım için, bu ağırlıklara sahip bu suları bir takım kapların içine, maddelerin içine koymak gerekir. İşte, bu gibi varlıkları dolaylı olarak saymamıza imkan veren şeyler bu gibi maddelerdir.

gibi belirsizlik ifadeleri, belirtilmemiş sayıların üzerlerine yüklenen ‘değer’lerdir. Bu sebeple, bunlar, birinci bölümde bahsettiğim, sıfatların insana göre kiplerinden olan ‘öznel kip’ kategorisine girerler.

‘biraz su’ yapısında ve buna benzer yapılarda, yani, terimleşmemiş varlıkları, sayılamayan bazı birleşenleriyle gösteren yapılarda, birleşenler, ya miktarlarıyla gösterilir (‘bir litre su’ gibi), ya da bu miktara yüklenen ‘değer’lerle gösterilir (‘biraz su’ gibi). Her iki durumda da, söz konusu terimleşmemiş varlığın birleşenlerinin sayısı belli değildir, belirsizdir. ‘değer’le gösterilen varlıkların, birleşenlerin, ister sayılabilirsin (‘biraz elma’) ister sayılamasın (‘biraz su’), sayıları zaten belirsizdir. Çünkü ‘sayı’ ulamı, ontolojik olarak ‘nesnel’dir, ‘öznel’ olamaz. Miktarıyla/ölçüsüyle gösterilen varlıklar, birleşenler, yapıları gereği, sayılamazlar. Bu sebeple de, sadece ölçülebilir olmaları dolayısıyla, sayıları belirsizdir. Durum bundan ibarettir.

Sonuç olarak, ‘sayısı belirsiz bazı birleşenleriyle gösterilen terimleşmemiş varlık’ türüne giren varlıkları dilde gösteren böylesi yapıları, sıfatları ayıran özellik, söz konusu terimleşmemiş varlığın gösterilen bu bazı birleşenlerinin sayısının belirsiz olmasıdır.

* * *

Sonuç olarak, ‘3.2.1 ‘sayı sıfatı’ ve Varlık Türleri’ alt-başlıklı bu alt-bölümdeki belirlemelerden çıkan sonuç şudur: ‘1’ sayısı, tüm varlıkların ‘varlık’ olmaları için sahip olmaları gereken zorunlu özelliklerinin toplamının sembolüdür. Dolayısıyla, ‘1’ sayısının ifade ettiği özelliklerin varlıklarda olmaması söz konusu değildir. ‘1’den büyük sayılar, terimleşmiş ya da terimleşmemiş bir varlığın birleşenlerinin kaç tane olduklarını gösterirler. Bu sebeple, ‘1’den büyük sayılar, sıfat değildir; o terimleşmiş ya da terimleşmemiş varlığın birleşenlerinin, yani o varlıkların içerik sıfatı-yapı sıfatı türüne giren bazı sıfatlarının kaç tane olduklarını gösteren sayılardır. Bu iki belirlemeden çıkan sonuç ise, ‘sayı’ kategorisinin sıfat çözümlemesinde yer almayacağı gerçeğidir.

3.2.2. ‘soru sıfatı’

Bu alt-bölümde, eski sınıflamalarda bir sıfat türü olarak kabul edilen ve ‘soru sıfatı’ olarak terimleştirilmiş bir türe dahil edilen yapıların neden bir sıfat türüne girmediklerini çok kısaca belirlemeye çalışacağım.

‘soru’, “Bir şey öğrenmek için birine yöneltilen ve karşılık gerektiren söz veya yazı, sual”dir.⁹⁴Yani, ‘soru’, aslında, niteliği, özelliği, sıfatı bilinmeyen bir varlığın niteliğinin, özelliğinin, sıfatının ne olduğunu öğrenmek amacıyla, öznenin gerçekleştirdiği bir edimdir. Bizim ‘soru sıfatı’ dediğimiz yapılar, ilişkide oldukları varlıkları bir özelliğiyle, sıfatıyla gösteren yapılar değildirler. Aksine, bu yapılar, bir varlığın özelliğinin, sıfatının ne olduğunu öğrenmek isteyen öznenin ediminin ürünüdürler. Örnek olarak, “hangi kitap” gibi bir ifade, bize kitabı bir özelliğiyle, sıfatıyla göstermez. Bu ifade, söz konusu bir kitabın hangi sıfatıyla var olduğunu sorar. Yani, ‘soru’, sıfat değildir; çünkü zaten soru, sıfatın ne olduğunu sorar. Bugüne kadar ‘soru’ ifadelerinin sıfat türü sayılmasının sebebi, sanıyorum, dile biçimci bakışın yarattığı bir zayıflıktır. Dilin bir araç olduğu gözden çıkarılmadan, ona ‘işlevsel’ açıdan bakıldığında, bu ve benzeri konular zamanla yerine oturacaktır.

3.2.3. ‘belirsiz sıfat/belgisiz sıfat/belgesiz sıfat’

Bu alt-bölümde ise, eski sınıflamalarda ‘belirsiz sıfat’, ‘belgisiz sıfat’ veya ‘belgesiz sıfat’ terimleriyle karşılanan bir sıfat türünün tekileri olarak kabul edilen yapıların aslında böyle bir türün tekileri olmadıklarını, dolayısıyla böyle bir türün olmadığını ve bu yapıların ifade ettikleri anlamları belirlemeye çalışacağım.

Eski sınıflamalarda ‘belirsiz sıfat’, ‘belgisiz sıfat’ veya ‘belgesiz sıfat’ terimleriyle karşılanan bir türün içine sokulan yapılar, gerçekte;

1- Ya, varlıkların ‘varlık’ olmaları bakımından sahip olmak zorunda oldukları sıfatlarının, yani ortak-tözel kipteki sıfatlarının, ‘varlık olmak’, ‘bir bütün olan mekanın içinde olmak’ ve ‘bir bütün olan zamanın içinde olmak’ sıfatlarının sözel karşılıklarıdır. ‘bir’, ‘herhangi bir’, ‘hiç’, ‘hiçbir’, ‘başka’, ‘diğer’, yapıları bunlara örnektir. ‘bir’ ve ‘herhangi bir’ yapıları ilişkide oldukları, gösterdikleri varlıkların

⁹⁴ Türk Dil Kurumu, **Ön. Ver.**, syf. 2142 ‘soru’ maddesi.

sadece ‘varlık’ olduklarını ifade ederler; ‘1’ sayısının sözel karşılığıdır. Örneğin, “herhangi bir kadın” tamlamasındaki ‘kadın’ varlığı, ‘varlık’ olmak özelliği dışında bir özelliğe sahip değildir. ‘hiç’ ve ‘hiçbir’ yapıları ilişkide oldukları, gösterdikleri varlığın ‘varlık’ olmadığını ifade eder; ‘0’ sayısının sözel karşılığıdır. Örneğin, “hiç kadın” ya da “hiçbir kadın” tamlamalarında ‘kadın’ varlığının var olmadığı ifade edilmektedir. ‘başka’ yapısı ise, bir varlığı algılayan özneye göre söz konusu varlığın, daha önce algılamış olduğu varlıktan başka bir tekil varlık olduğunu ifade eder. Burada da, söz konusu varlığın özneye göre ayırıcı bir özelliği ifade edilmemiştir; sadece, o varlığın, aynı tür içinde var olan başka bir varlık olduğu söylenmiştir; yani, o varlığın, aynı tür içinde var olan bir varlık olduğu ve onun, ‘1’ sayısı ile sembolize edilen ortak-tözel özelliklerine sahip olduğu ifade edilmiştir. Bu durumda, muhtemelen, söz konusu özne için söz konusu ‘başka’ varlığın bir ayırıcı özelliği veya özellikleri vardır; ancak bu veya bunlar ifade edilmemiştir. İfade edilen, yalnızca, ‘başka (bir)’ varlığın var olduğudur. Bu sebeple, ‘başka’ yapısı, sadece, söz konusu varlığın ‘varlık’ olduğunu ve bu varlığın ‘varlık’ olmak için sahip olmak zorunda olduğu ortak-tözel kipteki sıfatlarına sahip olduğunu gösterir. ‘diğer’ yapısı da anlam ve işlev olarak ‘başka’ yapısıyla aynı özellikleri gösterir. Dolayısıyla bu gruba giren bütün yapılar, ilişkide oldukları, gösterdikleri varlıkların sadece ‘varlık’ olduklarını gösterirler; bu yapıların hiçbiri, söz konusu varlıkları ayırıcı bir özelliğiyle göstermezler. Bu sebeple bunlar, bir sıfat türüne girmezler; bunlar, yalnızca, ilişkide oldukları varlıkları ‘zorunluluk’ kipinde gösteren yapılardır.

2- Ya da, ‘3.2.1. ‘sayı sıfatı’ ve Varlık Türleri’ alt-alt-bölüm başlığı altında bahsettiğim sayısı belirsiz bazı birleşenleriyle gösterilen terimleşmemiş varlıklar için söz konusu birleşenlerin sayısının ‘belirsiz’ olduğunu ifade etmek amacıyla kullanılan yapılardır. ‘bütün’, ‘her’, ‘tüm’, ‘tümü’, ‘bazı’, ‘kimi’, ‘çok’, ‘çoğu’, ‘az’, ‘fazla’ gibi yapılar bunlara örnektir. Bunların tamamı, ‘1’den fazla sayıda veya miktarda olan varlığı toplar ve bu varlıkları dilde terimleşmemiş başka bir varlığın birleşenleri yapar. Ancak, bu yapılar, nesnel olarak kaç adet veya ne kadar miktarda varlığın başka bir varlığın birleşeni olduklarını söylemezler; bunlar, nesnel olarak söylenmeyen sayının veya miktarın üzerlerine yüklenmiş ‘değer’lerdir; yani bunlar, söz konusu terimleşmemiş varlığın birleşenlerinin sayısı veya miktarı üzerine yüklenmiş ‘öznel kip’te sıfatlardır. Bu tip yapılar insana göre kip kategorisi açısından ‘öznel kip’tedirler; ancak, sıfat türü olarak söz konusu varlık hakkında bize bir bilgi

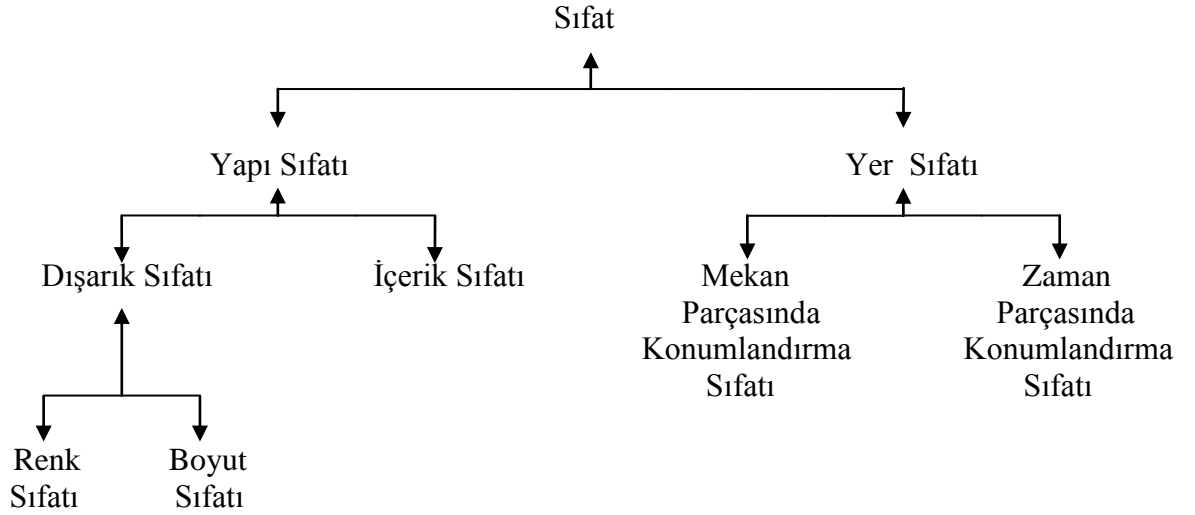
vermezler. Örneğin, “bütün kitaplar” gibi bir tamlamada, ‘kitaplar’ın bir sayısı vardır; ancak bu sayı söylenmemiştir, belli değildir; söylenmeyen ancak var olan bu sayı üzerine tamlamayı kuran özne bir değer yüklemiştir; buna karşın, ‘kitaplar’, sıfat türleri olan ‘yapı sıfatı’ ve ‘yer sıfatı’ türlerinden birine giren bir tekil sıfat ile gösterilmemiştir. ‘bütün’ yapısı, sıfat türlerinden birine giren bir yapıdır. ‘her’, ‘tüm’, ‘tümü’, ‘bazı’, ‘kimi’, ‘çok’, ‘çoğu’, ‘az’, ‘fazla’ gibi yapılar da, anlam ve işlev açısından ‘bütün’ yapısıyla aynı özellikleri paylaşırlar. Sonuç olarak bunlar ve bunlara benzer yapılar, sıfat değillerdir; bunlar, sayılar üzerine yüklenmiş değerlerdir.

Sonuç olarak, klasik sıfat sınıflamalarında yer alan ve ‘belirsiz sıfat’, ‘belgisiz sıfat’ veya ‘belgesiz sıfat’ olarak terimleştirilmiş bir sıfat türü yoktur; çünkü, bu türe sokulan tekil sıfatlar, iddia edilen işlevlerinden ve anlamlarından farklı işlevlere ve anlamlara sahip yapılardır.

4. BÖLÜM: SONUÇ

Sıfatlar, varlıkların terimleri olan ve ‘dil’in temel kategorisini oluşturan isimleri tanımlayan yapılardır. Sıfatlar, varlıkların dildeki terimleri olan isimleri tanımlamaları sebebiyle, ‘dil’in işlerliğini sağlamada başat bir öneme sahiptirler. Varlığın görünen yüzü, insan tarafından algılanabilen görüntüsü oldukları için de, sıfatlar, hem ontolojinin hem de epistemolojinin temel kategorisini oluştururlar. Yani, kısaca, varlık, insan tarafından sıfatıyla veya sıfatlarıyla bilinir; varlığın dilde yer alma biçimi olan isimler de, sıfatlarla tanımlanırlar ve işlerlik kazanırlar.

Dilde terimlerle karşılanan ve varlıkların temsilleri olan kavramlar, mantık biliminde ‘tekil kavramlar’ ve ‘genel kavramlar’ olarak ikiye ayrılırlar. Kavramlar varlıkların temsilleridirler; dolayısıyla, mantık bilimindeki bu ayırmadan hareketle, varlıklar, ‘tekil varlıklar’ ve ‘genel varlıklar’ olarak ikiye ayrılmalıdırlar. Bu ayrımı gerçekleştirirsen, o varlığı gösteren sıfatı veya sıfatlarıdır. Buradan çıkan sonuç, sıfatların, ilişkide oldukları varlıkları “tekilleştirme”leri ve “genelleştirme”leri temelinde iki ana türe ayrılmaları gerektiğidir. Bu çalışmada sıfat sınıflaması, işte bu “tekilleştirme” ve “genelleştirme” işlevleri göz önüne alınarak yapılmıştır. Çalışmada, ilişkide olduğu varlığı genelleştiren sıfatların türü için ‘yapı sıfatı’ terimi, ilişkide olduğu varlığı tekilleştiren sıfatların türü için ise ‘yer sıfatı’ terimi kullanılmıştır. ‘yapı sıfatı’ türü bir cins olarak alındığında, bu cinsin altında yapıyı oluşturan iki unsur ‘içerik’ ve ‘dışarık’ terimleriyle karşılanmış ve bu türler için ‘içerik sıfatı’ ve ‘dışarık sıfatı’ terimleri kullanılmıştır. ‘dışarık sıfatı’ türü cins olarak alındığında bu cinsin altında ‘renk sıfatı’ ve ‘boyut (en-boy-yükseklik) sıfatı’ olarak terimleştirilen türler yer almaktadır. ‘içerik sıfatı’ ise cins olarak alınıp türlerle ayrılmamıştır. İlişkide olduğu varlığı tekilleştiren sıfatların girdiği ‘yer sıfatı’ türü bir cins olarak alındığında, bu cinsin altında ‘mekan parçasında konumlandırma sıfatı’ ve ‘zaman parçasında konumlandırma sıfatı’ terimleriyle karşılanan türler yer almaktadır. Sonuçta oluşan sınıflama şöyle gösterilmiştir

(Şekil 20)

Mantık biliminde kullanılan ‘tekil kavramlar’ ve ‘genel kavramlar’ ayrımı temele alınarak oluşturulan bu sınıflama, sıfat çözümlemesinde kullanılacak ölçütü tek başına oluşturmaz. Çözümleme ölçütü için, oluşturulan bu sınıflamanın yanında, bir şeyin bir şeye göre zorunlu olma veya zorunlu olmama, yani olası/seçimli olma, hallerini ifade eden ‘kip’ kavramının ‘sıfat’ kategorisi özelinde nasıl bir işleve sahip olduğu da dikkate alınmalıdır. Kısaca, ‘sıfat’ın ilişkide olduğu fenomenlere (‘varlık’ ve ‘insan’) göre ‘zorunlu’ olması veya ‘olası/seçimli’ olması olasılığı, sıfat çözümlemesinde yer almalıdır. Buna göre, bir sıfat, ilişkide olduğu, gösterdiği varlık için ya ‘zorunlu’ bir sıfattır ya da ‘olası/seçimli’ bir sıfattır. Bu çalışmada, ilişkide olduğu, gösterdiği varlığa göre ‘zorunlu’ olan sıfat için ‘tözel sıfat’, ilişkide olduğu, gösterdiği varlığa göre ‘olası/seçimli’ olan sıfat için ‘ilineksel sıfat’ terimleri kullanılmıştır. İşte, bir sıfatın ilişkide olduğu varlığa göre sahip olduğu kip, onun sınıflama içinde sahip olduğu türünün yanında ikinci bir özelliğini gösterir. Bu sayede ölçüt, iki boyutlu bir hale gelmiştir. ‘sıfat’ın ilişkide olduğu diğer fenomeni, ‘insan’ı, ‘kip’ kavramı çerçevesinde düşündüğümüzde ölçüt biraz daha genişler ve üç boyutlu bir hale gelir: Yani, bir sıfat, ilişkide olduğu varlığı gösterdiği insan için ya ‘zorunlu’ bir sıfattır ya da ‘olası/seçimli’ bir sıfattır. Bu çalışmada, ilişkide olduğu varlığı gösterdiği insana göre ‘zorunlu’ olan sıfat için ‘nesnel sıfat’, ilişkide olduğu varlığı gösterdiği insana göre ‘olası/seçimli’ olan sıfat için ‘öznel sıfat’ terimleri kullanılmıştır. Böylelikle, bir sıfatın ilişkide olduğu varlığı gösterdiği insana göre sahip olduğu kip, onun sınıflama içinde sahip olduğu türü ve ilişkide olduğu varlığa göre sahip olduğu kipi ile birlikte üçüncü bir özelliğini gösterir. Bu sayede ölçüt, üç boyutlu bir hale gelmiştir.

Oluşturulan bu üç boyutlu çözümlene ölçütü kısaca şöyle özetlenebilir:

1- Her bir sıfat, şekil 20'den de görülebileceği üzere, sınıflama içinde yer alan beş (5) türden birine girer: 'renk sıfatı', 'boyut sıfatı', 'içerik sıfatı', 'mekan parçasında konumlandırma sıfatı', 'zaman parçasında konumlandırma sıfatı'. 'renk sıfatı', 'boyut sıfatı' ve 'içerik sıfatı' türlerinden birine giren bir sıfatın, ilişkide olduğu varlığı "genelleştiren", onu genel bir varlık olarak gösteren bir sıfat olduğu görülebilir; çünkü, bu üç tür, ilişkide olduğu varlığı "genelleştirme" işlevine sahip sıfatların cins terimi olan 'yapı sıfatı' cinsinin türleridirler. Buna karşılık, 'mekan parçasında konumlandırma sıfatı' ve 'zaman parçasında konumlandırma sıfatı' türlerinden birine giren bir sıfatın ise, ilişkide olduğu varlığı "tekilleştiren", onu tekil bir varlık olarak gösteren bir sıfat olduğu görülebilir; çünkü, bu iki tür, ilişkide olduğu varlığı "tekilleştirme" işlevine sahip sıfatların cins terimi olan 'yer sıfatı' cinsinin türleridirler.

2- Her bir sıfat, ilişkide olduğu, gösterdiği varlığa göre iki (2) farklı kipten birine sahiptir. Yani her bir sıfat, ilişkide olduğu, gösterdiği varlığa göre ya 'tözel' bir sıfattır (o varlık için 'zorunlu' bir sıfattır) ya da 'ilineksel' bir sıfattır (o varlık için 'olası/seçimli' bir sıfattır).

3- Her bir sıfat, ilişkide olduğu varlığı gösterdiği insana göre iki (2) farklı kipten birine sahiptir. Yani her bir sıfat, ilişkide olduğu varlığı gösterdiği insana göre ya 'nesnel' bir sıfattır (o insan için 'zorunlu bir sıfattır) ya da 'öznel' bir sıfattır (o insan için 'olası/seçimli' bir sıfattır).

Sonuç olarak, her bir sıfatın, sınıflama içinde yer alan türüne göre, ilişkide olduğu varlığa göre ve ilişkide olduğu varlığı gösterdiği insana göre sahip olabileceği özellikler hesaplandığında, her bir sıfatın yirmi (20) farklı kalıptan birine girmek zorunda olduğu görülür ($5 \times 2 \times 2 = 20$). Bu yirmi (20) olasılık, şöyle özetlenebilir:

- 1- 'renk'- 'tözel'- 'nesnel'
- 2- 'renk'- 'tözel'- 'öznel'
- 3- 'renk'- 'ilineksel'- 'nesnel'
- 4- 'renk'- 'ilineksel'- 'öznel'

- 5- 'boyut'- 'tözel'- 'nesnel'
- 6- 'boyut'- 'tözel'- 'özel'
- 7- 'boyut'- 'ilineksel'- 'nesnel'
- 8- 'boyut'- 'ilineksel'- 'özel'
- 9- 'içerik'- 'tözel'- 'nesnel'
- 10- 'içerik'- 'tözel'- 'özel'
- 11- 'içerik'- 'ilineksel'- 'nesnel'
- 12- 'içerik'- 'ilineksel'- 'özel'
- 13- 'mekan parçasında konumlandırma'- 'tözel'- 'nesnel'
- 14- 'mekan parçasında konumlandırma'- 'tözel'- 'özel'
- 15- 'mekan parçasında konumlandırma'- 'ilineksel'- 'nesnel'
- 16- 'mekan parçasında konumlandırma'- 'ilineksel'- 'özel'
- 17- 'zaman parçasında konumlandırma'- 'tözel'- 'nesnel'
- 18- 'zaman parçasında konumlandırma'- 'tözel'- 'özel'
- 19- 'zaman parçasında konumlandırma'- 'ilineksel'- 'nesnel'
- 20- 'zaman parçasında konumlandırma'- 'ilineksel'- 'özel'

İşte, çalışmada, 'sıfat'ın sahip olduğu mantıksal, ontolojik ve epistemolojik özelliklerinden hareketle, bu üç boyutlu çözümleme ölçütüne ulaşılmış ve bu ölçütün işlevliğini kanıtlamak için, ölçütte yer alan yirmi kalıba uygun üçer sıfattan toplam altmış sıfat, ilişkide oldukları varlıklarla birlikte bir tamlama biçiminde, örnek olarak çözümlenmiştir.

* * *

Bu çalışma, sıfat çözümlemesi için uygulanabilecek yeni bir çözümleme ölçütü sunmaktadır. Eski ölçütlere göre daha tutarlı, kapsamlı ve yararlı olmakla birlikte, elbette, bu ölçütün de eksiklikleri vardır. Bu eksiklikler, 'sıfat'a ve sıfat çözümlemesine olan bakış açısı ve yaklaşımdan kaynaklanan eksiklikler değildir; bunlar, bu yeni bakış açısı ve yaklaşımla 'sıfat'a daha detaylı bakamamaktan kaynaklanan eksikliklerdir. Örneğin, 2. bölümde de yer yer değindiğim gibi, sıfat sınıflaması içinde 'yapı sıfatı' cinsinin türlerinden biri olan 'içerik sıfatı', ayrıca bir cins olarak alınıp türlere ayrılabilir; çünkü, varlıkların birbirlerinden farklı türde içeriklere sahip oldukları empirik olarak anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, her sıfatın

bir yargı olması ön kabulü, her yargının da sıfat olmasını gerektirir. Bu da bize, varlığını bir yargıya borçlu olan cümleye ve cümle çözümlemesine yeni bir kapı açar. Yani, esasında, sentaks çalışmalarına giden yol sıfat çözümlemesinden geçmektedir. Sentaks, Türkçe gramer çalışmalarında, cümlenin öğelerinin birbirleriyle kurdukları ilişkinin mahiyetinin incelenmesi olarak görülmüştür. Burada, aslında, varlıkların, cümle içinde yerine getirdikleri işlev dolayısıyla birbirleriyle kurdukları ilişki söz konusudur. Bu da bizi, İlkçağ filozoflarından bu yana neredeyse bütün düşünürlerin üzerinde durduğu ‘kategoriler’ konusuna, yani, ‘şey’lerin birbirleriyle kurdukları ilişki türleri ve tarzları konusuna götürür. Görüleceği üzere, ontolojik ve epistemolojik çalışmaları sezgisel bir izlenimcilikten kurtaracak yaklaşım, ‘dil’in temel kategorilerinden biri olan ‘sıfat’ üzerine yapılacak böylesi analitik çalışmalardan beslenecektir.

5. BÖLÜM: KAYNAKÇA

Atabay, Neşe, Kutluk, İbrahim, Özel, Sevgi, **Sözcük Türleri**, Yöneten ve Yayına Hazırlayan: Doğan Aksan, İkinci Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.

Banguoğlu, Tahsin, **Türkçenin Grameri**, Yedinci Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.

Bilgegil, Kaya, **Türkçe Dilbilgisi**, İkinci Basım, Konya: Salkımsöğüt Yayınevi, 2014.

Cevizci, Ahmet, **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, Gözden Geçirilmiş İlâveli Yedinci Baskı, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2010.

Deny, Jean, **Türk Dil Bilgisi**, Çeviren: Ali Ulvi Elöve, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2009.

Ediskun, Haydar, **Türk Dilbilgisi**, Yedinci Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.

Ergin, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, On İkinci Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1984.

Gencan, Tahir Nejat, **Dilbilgisi**, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2001.

Korkmaz, Zeynep, **Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi**, Dördüncü Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014.

Özlem, Doğan, **Mantık**, On Üçüncü Basım, İstanbul: Notos Kitap Yayınevi, 2012.

Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, On Birinci Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.